Б 2542
25/1927

БР. 17. — БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕКА — БР. 17.

ДОБРИ ЧИНТУЛОВЪ

(1822—1922)

отъ **В. ПУНДЕВЪ**

(Докладвано отъ Б. Пеневъ въ Историко-филологичния
клонъ на 17.V.1921 г.)

ИЗДАВА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТѢ

СОФИЯ
Коопер. печатница „Гутенбергъ“
1922

222д
92
К 4.83

Посвещавамъ на
родителитѣ си тази
книга.

В. П.

Арх инв 16

Проверено
„ЗОРА“
1954 г.

ДОБРИ ЧИНТУЛОВЪ

БИОГРАФИЯ

Добри Чинтуловъ не е отъ най-виднитѣ прѣдставители на нашия литературенъ и общественъ животъ прѣзъ втората половина на миналия вѣкъ. Въ литературата той е работилъ малко и още по-малко е познатъ въ нея, а участието му въ обществените и политически борби е отъ най-скромнитѣ срѣдъ усилената работа на мнозина тогавашни българи. Значението на Чинтуловъ като учитель и общественикъ почти не излиза отъ градскитѣ граници на Сливенъ и Ямболъ. Наистина, той е единъ отъ първитѣ ни руски възпитаници, единъ отъ първитѣ образовани хора въ България, но мѣстото, което заема въ миналото, далекъ не отговаря на това, що може да се очаква. Въ тогавашния животъ, така неспокоенъ за всички видни дѣйци, така мощно импулсиращъ духовнитѣ имъ сили, Чинтуловъ остава необзетъ отъ никакво трайно увлѣчение, непонесенъ отъ никоя тогавашна стихия. Срѣдъ нашитѣ ренесансови фигури той едва ли не е анахронизмъ — толкова е той умисленъ и безучастенъ на дѣло. И затова малцина сѫ се интересували за Чинтуловъ.

На съврѣменницитѣ си той е билъ доста чуждъ — не само на тѣхнитѣ грижи и стремежи, но и на самитѣ хора. Необщителенъ, недовѣрчивъ до мнителность, Чинтуловъ е прѣдпочиталъ уединението и работата за себе си. А това не всѣкиму е харесвало, и още се пазятъ недобри спомени за отрицателнитѣ чърти на тоя саможивецъ.

Така Чинтуловъ още приживѣ се е обричалъ на забрава и смърть. Но отъ пълна смърть го спасяватъ неговитѣ пѣсни. — Тѣ, особено бунтовнитѣ, сѫ се пѣели навредъ по България, макаръ само малцина да сѫ знаели, кой е авторътъ имъ, защото той се е отказвалъ отъ тѣхъ и прѣдъ съгражданитѣ си. Тия пѣсни сѫ подемали националнитѣ копнежи на българина, съ тѣхъ той е изливалъ и скръбьта си по робуващата родина, и влѣчението къмъ юнашки подвигъ, и блѣноветѣ за ясната зора на свободата. Бунтовниятъ духъ е билъ поддържанъ отъ тѣхъ, тѣ сѫ напомняли миналата слава и съ тѣхъ е крѣпнала вѣрата въ бѫдещето. Значението на бунтовната пѣсень изобщо въ миналото ни е огромно. Тя е затвърдявала юнашката дума и клетва, тя е една отъ най-важнитѣ духовни връзки между революционеритѣ и — можеби — най-внушителното и чисто агитационно срѣдство. Знае се и никога навѣрно не ще се забрави ясниятъ гласъ на Дякона. Литургия на бунта, тая пѣсень носи картинитѣ на миналото, на стария Балканъ, на хероическото самопожъртвуване и прѣвръща патриотическото чувство въ нѣкакъвъ религиозенъ екстазъ.

Бунтовнитѣ пѣсни на Чинтуловъ сѫ отъ най-раннитѣ и най-хубавитѣ. А още по-важно е това, че тѣ — както и другитѣ негови пѣсни — и днесъ не сѫ изгубили своята художествена и жизнена цѣна. И докато слабиятъ интересъ къмъ Чинтуловъ като общественикъ е напълно оправданъ, забравянето му като поетъ съ нищо не може да се оправдае. Каква е цѣната на неговитѣ пѣсни по-отблизу, въ какви връзки стоятъ тѣ съ поезията ни прѣди и слѣдъ него — това ще се види по-нататъкъ. Тукъ само отбѣлѣзвамъ значението на Чинтуловъ като поетъ, за да оправдая още въ началото появата на тази студия. Стиховетѣ на Чинтуловъ събуждатъ отново интересъ къмъ неговата личность, и за тѣхъ сѫ необходими историческитѣ и биографични свѣдения, прѣдъ които по-ясно би изпѫкналъ образътъ на първия ни поетъ.

1.

Родниятъ градъ на Чинтуловъ, живописниятъ и чистъ Сливенъ, е билъ важенъ културенъ центъръ въ България прѣзъ миналия вѣкъ[1]. Оттука сѫ излѣзли нѣколцина отъ първитѣ ни хайдути и войводи — Индже войвода, Панайотъ Хитовъ, Хаджи Димитъръ — редица дѣйци по просвѣтата — докторъ Селимински, Иванъ Добровски, Сава Доброплодни — и по борбитѣ ни за политическа независимость — Георги Икономовъ и др. Хайдушката, бунтовнишката традиция не е замирала и въ тоя градъ, но все пакъ отъ Сливенъ прѣдимно излизатъ просвѣтители, какъвто е билъ и Чинтуловъ като общественъ дѣецъ.

Добри Петровъ Чинтуловъ[2], втори синъ[3] на бѣдни сливенци — Петъръ Миндовъ Чинтула и баба Стояна[4], — е роденъ прѣзъ септември 1822[5]. За родителитѣ, както и за първитѣ години отъ дѣтинството на Чинтуловъ, свѣденията сѫ смѫтни. Прѣдположението за особена привързаность къмъ сѣмейството и за дълбока обичь къмъ майката у Чинтуловъ се налага отъ писанитѣ въ Одеса негови стихотворения, но нѣщо повече отъ това прѣдположение едва ли може да се каже въ тази посока за живота на Чинтуловъ въ крѫга на бѣдното еснафско сѣмейство. Каква е била тази майка, на която сѫ посветени такива прочувствувани и дълбоки до прѣдричане стихове, какво й дължи Чинтуловъ като човѣкъ и поетъ — това остава да се отгатва. Само догадки могатъ да се правятъ и за дѣтинскитѣ му впечатления отъ тогавашната срѣда, като се иматъ прѣдъ очи събитията, на които е билъ свидѣтель. Едва 6-7 годишенъ е билъ Чинтуловъ прѣзъ врѣме на руско-турската война отъ 1828 — 29, похода на Дибичъ Забалкански. Тогава прѣзъ Сливенъ минали много турски войски и нощували по българскитѣ кѫщи, подлагайки населението на неизмѣннитѣ аскерски грубости и безчестия (Стойновъ — Юб. сб. с. 87). Чинтуловъ е билъ свидѣтель и на идването на руситѣ въ Сливенъ, 1829. Сливенци посрѣщнали освободителитѣ „съ неописуемъ ентусиазмъ“ и всрѣдъ нечувани изливания на братски чувства и готовность за отмъщение. Сливенци си отдъхватъ замалко, а събиранитѣ отъ вѣкове въ сърцата и мускулитѣ имъ умраза и енергия се изливатъ въ нечувани подвизи и ужаси. Всички сливенски села, дори и тия между Нова и Стара-Загора, сѫ били въ рѫцѣтѣ на сливенскитѣ „улинтири (доброволчески въорѫжени чети), които ходѣли отъ село на село да грабятъ и сѣчатъ тамошнитѣ турци“. (С. Табаковъ — Градъ Сливенъ, т. I, с. 479.) — Слѣдъ всичко това, разбира се, наставатъ голѣми разочарования. Споредъ Одринския миръ отъ сѫщата година, руситѣ трѣбвало да се оттеглятъ. Оставането на сливенци въ България било невъзможно, и тѣ намислятъ да се изселятъ. „Рѣшени да не се връщатъ и да не оставятъ прѣкраснитѣ си домове и богатства въ рѫцѣтѣ на турцитѣ, тѣ срѣдъ приготовленията за изселване, почватъ да горятъ, трошатъ и коренятъ. Три четвърти отъ Сливенъ остава въ пламъци и пепель“. (цит. кн. с. 479). Заедно съ хиледитѣ други бѣжанци отъ България и повече отъ половината сливенци тръгватъ въ 1830 да търсятъ свободенъ животъ вънъ отъ родната си и се настаняватъ изъ Русия и Влашко (К. Иречекъ — Ист. Болгаръ, Одесса, 1878, с. 682). Дѣдо Петъръ Чинтула останалъ съ сѣмейството си въ Сливенъ, навѣрно поради бѣдногията си. Така и вторията му синъ е прѣживѣлъ не само тържеството на „свободнитѣ“ сливенци, но и ужаса прѣдъ мисъльта за близкото бѫдеще — връщането на турцитѣ въ града. Можеби оттогава сѫ първитѣ мечти на Чинтуловъ за животъ вънъ отъ Турция.

Началното си образование той е получилъ въ Сливенъ и, разбира се, на гръцки. Какво е било учението въ тоя градъ по онова врѣме, се вижда отъ слѣднитѣ редове на С. Доброплодни: „Не помня между 1832—1835 дали имаше въ нѣкоя махала или келия нѣкой калугеръ или духовникъ, за да прѣподава и българско четене и писане, но помня добрѣ, че тъй бѣше загубенъ Сливенъ въ гърцизма, тъй влюбенъ въ гръцкото черковно пѣние, тъй бѣше подражатель на първоначалнитѣ гръцки училища, щото всѣки, който завеждаше чадото си въ първоначалното училище, трѣбваше да му купи филада (гръцки ужъ букваръ съ срички по старата метода и пъленъ само съ молитви), която, като изкараше ученика, трѣбваше да занесе подаръкъ на учителя и сетнѣ да си купи Октоихъ (Осмогласникъ черковенъ), подиръ него минаваше въ Псалтиря, а най-сетнѣ съ свършването на курса почваше да чете и съ гласъ да учи Апостола, и такъвъ ученикъ се считаше единъ отъ свършившитѣ вече курса, и като знаеше и четиритѣ дѣйствия отъ аритметиката, той се сравняваше съ математицитѣ вече, като прибавите при тѣзи и черковното пѣние, анастасиматарионъ (възкръсникъ), антологията (цвѣтособранието) съ херувика, причастници и други черковни пѣния, и се считаше поне между ученицитѣ отъ най-ученитѣ въ града си" (Кратка автобиография на С. И. Доброплодний. . . София 1893 с. 9-10). Такъвъ „курсъ" приблизително ще е миналъ и Чинтуловъ при учителитѣ си — гърка Георги Цукалà и българина Димитъръ Кешиша (Утро, с. 181). Първиятъ отъ тѣхъ, английски поданикъ, е учителствувалъ въ Сливенъ въ 1837 и 1838, когато тамъ е имало вече нарочно пригодена стая за прѣподаване. Тоя даскалъ водилъ уроцитѣ си на старъ и новъ гръцки езикъ. По-високата наука състояла въ прѣвеждане на Илиадата отъ старогръцки на новогръцки, макаръ ученицитѣ да я разбирали еднакво слабо и въ единия и въ другия видъ. Георги Цукала билъ строгъ и нервенъ учитель, своеобразенъ и съ жестоки дисциплинарни похвати (М. П. Икономовъ—Юб. сб. с. 68-69), които навѣрно и ученикътъ му Добри е изпитвалъ. По-сетнѣ, навѣрно и при Д. Кешиша, Чинтуловъ се училъ „на черковенъ редъ и билъ пѣвецъ при Новоселската черква"[6]. Въ свободното си отъ учение врѣме той е помагалъ на баща си въ занаятчийската и полска работа[7]. — Като ученикъ Чинтуловъ е прѣживѣлъ и ужаситѣ на чумата въ 1835. Сливенъ сжщо е пострадалъ отъ нейната стихия и се е свивалъ отъ суевѣранъ страхъ прѣдъ зловѣщия ѝ образъ (Доброплодни, цит. кн. с. 25).

Прѣзъ 1838 много отъ сливенскитѣ бѣжанци се върнали въ родното си мѣсто (Стойновъ — Юб. сб. с. 91). Връщането имъ, безсъмнѣние, било важно събитие въ еднозвучния животъ на града. Тѣ ще сж го очудили прѣди всичко съ това, че се върнали съ значително подобрено материално състояние (Грековъ — Юб. сб. с. 109). Отъ тѣхъ Чинтуловъ е добилъ свѣдения за Русия и за живота на българитѣ тамъ[8]. Разказитѣ на тия сливенци — между тѣхъ имало и роднини на поета — направили силно впечатление на младия Чинтуловъ и тѣ можеби сж дали подтикъ на мечтитѣ му за животъ вънъ отъ България, извикали сж скитнишкитѣ пориви на юношеската му душа. Въображението му е допълвало картината на живота въ Русия, за която охотно сж разказвали прѣселницитѣ, а непосрѣдната дѣйствителность на турското робство е извикала по-настойчиво желанието на Чинтуловъ да замине, макаръ и безъ срѣдства, за чужбина, въ Русия, дѣто навѣрно е мечталъ и да продължи образованието си[9].

Въ сжщата година — 1838[10] — Чинтуловъ напуща Сливенъ съ оскждниттѣ срѣдства, които бѣдниятъ баща е можалъ да му даде[11]. При това свое пжтуване, можеби отначало съ твърдѣ неопрѣдѣлена посока, Чинтуловъ спира най-напрѣдъ въ Търново. По липса на срѣдства тукъ той е билъ принуденъ да слугува, но все пакъ успѣвалъ да намѣри врѣме и за учене.[12] Колко врѣме Чинтуловъ е прѣстоялъ въ Търново, мжчно може да се опрѣдѣли; навѣрно той ще е бързалъ да продължи своя пжть и е останалъ въ старата столица „около шесть мѣсеца“ (Утро, с. 181).[13]

Отъ Търново Чинтуловъ заминалъ за Букурещъ,[14] дѣто сжщо се спрѣлъ и се училъ въ училището на „братя Христиди, които били българи, но се гърчеели“ (Утро, с. 181). По това врѣме тия двама братя, Михни и Сиву, попски синове, по-рано даскали въ Стара-Загора, били прочути гръцки учители въ Букурещъ. (Чърти изъ живота и записки на Атанасъ Ивановъ — Сливенъ, 1885, с. 10, 26). Оттукъ Чинтуловъ заминалъ за Одеса, можеби наистина поради щастлива случайность. — „Чинтуловъ никакъ не мислилъ да ходи въ Русия, защото нѣмалъ никакви срѣдства, но щастието ненадѣйно му помогнало. Минава прѣзъ Букурещъ Захари Княжески, родомъ отъ Стара-Загора, явява на Чинтуловъ, че руското правителство е отпуснало нѣколко стипендии за българчета и го съвѣтва да отиде въ Русия.“ (Утро, с. 181).[15] Въ 1839 стипендиитѣ, за които става дума, още не сж били отпуснати, но можеби Княжески е знаелъ, че сж правени постжпки за такива стипендии. Въ всѣки случай, това, което Княжески е съобщилъ на Чинтуловъ, е подкрѣпило у послѣдния мисъльта, да потърси и той чужда помощь за учене въ Русия. Той ще е узналъ и това, че въ Одеса вече се учи единъ неговъ съгражданинъ, поддържанъ отъ одескитѣ попечители на Габровского училище — Игнати Габровецъ (Априловъ—Денница Новоболгарскаго образованія — Одесса, 1841, с. 34). Слѣдъ тази срѣща съ Княжески, Чинтуловъ напуща още въ 1839 Букурещъ и се отправя за Браила, дѣто се спрѣлъ при сливенеца Димитъръ Диамандиевъ (Утро, с. 181). Послѣдниятъ го подкрѣпилъ материално (Грековъ, Юб. сб. с. 110) и навѣрно пакъ въ сѫщата година го изпратилъ въ Одеса до тамошнитѣ българи (Табаковъ — Юб. сб. с. 191). Тѣ ще сѫ издържали Чинтуловъ изпърво отъ одескитѣ суми на Габровското училище (П. Р. Славейковъ — Габровското училище... 1866, с. 83), докато получилъ той стипендия за издръжка и учене въ одеската духовна семинария.

Стипендиитѣ за българчетата сѫ били издѣйствувани отъ новоросийския и бесарабски генералъ-губернаторъ, графъ Воронцовъ. Ето що пише Априловъ за тия стипендии и за Чинтуловъ: „Но важнѣе всего для Болгарскаго юношества благотвореніе, сдѣланное Его сіятельствомъ, Графомъ Михаиломъ Семеновичемъ Воронцовымъ. По врожденному чувству благотворенія, и при томъ лично узнавъ въ Турецкой кампаній 1812 года Габровцевъ, Его Сіятельство исходатайствовалъ нынѣ, у Государя Императора, позволеніе воспитывать на казенномъ иждивеніи въ здѣшней Семинаріи четырехъ юношей изъ Болгаръ, кои могли-бы, окончивъ курсъ, служить прѣподавателями слова Божія для единородцевъ. — Одесскій Архипастырь, Преосвященный Гавріилъ, съ неизяснимой готовностію, принялъ Высочайше утвержденное опредѣленіе Святейшаго Синода, и оказалъ въ этомъ случаѣ совершенно отеческое попеченіе. Обучавшійся уже, въ то время, въ Одессѣ ученикъ, Добри, принятъ былъ тутже въ Семинарію, а три прочіе, выбранные изъ способнѣйшихъ, уже прибыли въ Одессу“... (цит. кн. с. 34—35). — И така, къмъ 1841 Чинтуловъ е вече стипендиантъ на Одеската Духовна Семинария.[16]

2.

Въ Одеса Чинтуловъ се учи до 1850 и сѫщата година прѣзъ юни се връща въ Сливенъ[17]. Изглежда, че цѣлото това врѣме той е прѣкаралъ неотлѫчно въ Одеса[18]. Къмъ 1845 билъ поканенъ за учитель въ Габрово, но отказалъ (П. Р. Славейковъ, цит. кн. с. 31), навѣрно за да довърши образованието си. Твърдѣ оскѫдни сѫ биографичнитѣ свѣдения за неговитѣ ученишки години и занятията му въ Одеса, но все пакъ могатъ да се направятъ нѣкои догадки за неговия тогавашенъ животъ. Тукъ Чинтуловъ влиза въ една срѣдà, която безпорно е упражнила голѣмо влияние върху по-нататъшното му духовно развитие.

Одеса е първиятъ нашъ културенъ и книжовенъ центъръ въ новата ни история. По онова врѣме тамъ е имало много българи. Освѣнъ по старитѣ емигранти, между които особено мѣсто заематъ Априловъ, Палаузовъ и Н. Тошковичъ, чийто домъ Чинтуловъ често посѣщавалъ (Грековъ — Юб. сб. с. 111), въ Одеса се учатъ мнозина младежи, които отсетнѣ се проявяватъ като видни просвѣтители у насъ: Захари Княжески, Найденъ Геровъ, Иванъ Богоевъ (Богоровъ), Никола Михаиловски, Ботйо Петковъ (бащата на Хр. Ботевъ), Драганъ Цанковъ, Евстати Мутевъ, Елена Мутева, отецъ (послѣ митрополитъ) Натанаилъ, Никола Касапски, Илия Грудовъ и др. Изобщо въ Одеса прѣзъ 1840—1850 сѫ най-виднитѣ български дѣйци по възраждането ни. Слѣдъ дадения подтикъ отъ Венелинъ, подъ влияние на руското образование и славянофилитѣ, нашитѣ българи тукъ ясно опрѣдѣлятъ насокитѣ на своята работа за пробуждането на родината. Всички тамошни българи живѣятъ съ постоянна мисъль за България; тѣ се сбиратъ, съвѣтватъ се, водятъ обширна прѣписка съ чужденци и сънародници, чъртаятъ планове и дѣйствуватъ. Митрополитъ Натанаилъ съобщава за едно интересно събрание на одескитѣ българи въ 1843, въ което присжтствували „повече отъ 40 млади, живи и горещи патриоти“ и което решило да се искатъ български владици у насъ и постепенно да се работи за възстановяване на българската черковна йерархия (Жизнеописание Митрополита Охр.-Пловдивскаго Натанаила — Автобиограф. бѣлѣжки, С. Н. У. кн. XXV, София 1909 с. 15). Отъ Одеса се пръскатъ първитѣ непогасващи вече зари на нашето истинско духовно възраждане. Тукъ се пишатъ и издаватъ най-важнитѣ книги въ нашата литература отъ четиридесеттѣ години, когато тя напълно напуща въ главното си течение старитѣ традиции. Въ Одеса националното чувство и съзнание на българитѣ добиватъ изгледъ на първи силни прѣживѣвания. Главнитѣ интереси и грижи на тия българи сж насочени къмъ народната просвѣта, къмъ отгърсване отъ гърцизма, изучване на нашето минало и битъ и установяване на книжовенъ български езикъ. Оттука Палаузовъ, Априловъ, Н. Тошковичъ се грижатъ за българскитѣ училища; тукъ Априловъ пише и издава „Български книжици“, „Денница Новоболгарскаго образованія“, „Мисли за сегашното българско учение“; Найденъ Геровъ — „Стоянъ и Рада“; Богоевъ — „Пжрвичка българска граматика“ и т. н. Подъ непосрѣдното влияние на руската поезия у нашитѣ млади тамошни българи се явяватъ по-трайни, истински поетически интереси и по-добри отъ сжществуващитѣ вече стихотворни опити. „Изглежда, че стихотворството е било едно отъ любимитѣ занятия на българскитѣ одески ученици по това врѣме“. Стихотворствуватъ Елена Мутева, Богоевъ, Касапски, Геровъ (Д-р Ив. Д. Шишмановъ — Студии изъ областьта на българското възраждане . . . Сб. Б. А. Н. VI, 4, 1916 с. 135, заб 3).

Тая огромна работа, която извършиха одескитѣ българи за възраждането, не бѣше ржководена отъ еднакви разбирания и идеали. Макаръ и смжтно, все пакъ се набѣлѣзватъ двѣ групи въ одеската българска колония, група на по-старитѣ и група на по-младитѣ. Старитѣ дори губятъ вѣра, че дѣлото имъ ще бжде достойно подето отъ тия, които идатъ слѣдъ тѣхъ. Априловъ и Палаузовъ пишатъ, напримѣръ, слѣдното за тогавашнитѣ наши одески семинаристи: „Тѣзи момчета тукъ научиха се да станатъ високомѣрни, упрями и пр. и пр.“ (П. Р. Слав. цит. кн. с. 32). Слѣдъ неоцѣнимата първа крачка за нашето образование, Априловъ и Палаузовъ имаха суетната надежда да останатъ и по-нататъкъ главни рѫководители на подхванатото просвѣтително движение. Тая надежда обаче се разбива отъ вѫтрѣшнитѣ български условия, а — както показва горниятъ цитатъ — отъ самитѣ възпитаници, у които отрано въ Одеса се явяватъ по-други купнежи, разбирания и идеали отъ тия на попечителитѣ. Вижда се, че още въ Одеса съ първитѣ младежи, готвещи се за бѫдещи народни будители, се явяватъ въ колонията старо и ново, „бащи и дѣца“ — по думитѣ на проф. Шишмановъ — и взаимни разочарования. Новото е въ амбициознитѣ млади, стремещи се къмъ самостойность, самоувѣрени и упорити, а това не е харесвало на старитѣ родолюбци, толкова повече, че новото не ще се е съгласувало напълно съ мирнитѣ стари просвѣтителни идеали[19].

Какви по-точно сѫ връзкитѣ между развитието на Чинтуловъ като човѣкъ и поетъ отъ една страна и всички тамошни лица и дѣла отъ друга — мѫчно е да се каже. Той поддържа другарството си съ Геровъ и по-сетнѣ на Богоровъ праща стихотворения за „Цариградски Вѣстникъ“, а съ отецъ Натанаилъ и Грудовъ е билъ близъкъ другарь и съжитель. Въ всѣки случай отъ по-сетнѣшни отношения съ изброенитѣ се вижда, че той се е ползувалъ между тѣхъ съ добро име съ „славата“ на поетъ. Но неособена важность ще иматъ отношенията между Чинтуловъ и отдѣлнитѣ лица изъ одескитѣ българи; — важна за него е била изобщо срѣдата, която безсъмнѣние му е влияла поне въ главнитѣ си особености и насоки на своитѣ културни интереси.

Въ Одеса Чинтуловъ е живѣлъ бѣдно — ставало е нужда да търси и получава помощь отъ богатитѣ българи, попечителитѣ на Габровското училище (П. Р. Сл. циг. кн. с. 83). Като стипендиантъ-семинаристъ той е живѣлъ и се е хранилъ въ зданието на семинарията. Срѣдъ съученицитѣ си руси той ще е билъ доста по-възрастенъ, и не е чудно, че отъ това му сѫ се създавали неприятности (Грековъ — Юб. Сб. с. 111). По това врѣме навѣрно той е почналъ да свири и на цигулка (тамъ, с. 133). — Къмъ тия откѫслечни свѣдения за Чинтуловъ като семинаристъ се прибавятъ и интереснитѣ спомени на митрополитъ Натанаилъ за ученето му въ одеската семинария, дѣто постѫпилъ прѣзъ 1845 и живѣлъ въ една стая съ Илия Грудовъ и Чинтуловъ до срѣдата на 1847 (Жизнеописание, с. 17). Митрополитъ Натанаилъ разказва за влиянието, което упражнявалъ върху по-младитѣ отъ него българи семинаристи: „У едни — пише той — възбуждахъ фантазии, у други поселявахъ надежди за избавлението на народа ни отъ гръцкитѣ владици и отъ турското робство, вслѣдствие на което се появиха първитѣ народни пѣсни на Добре Чинтуловъ отъ Сливенъ, тогавашния въ Одеската духовна семинария бѣденъ ученикъ, бурсакъ (— издържанъ отъ семинарията — В. П.), които пѣсни и досега служатъ за образецъ на свободолюбивия български духъ и възбуждатъ българскитѣ синове противъ неговия поработитель. Тѣзи пѣсни породиха Караджовци, Хаджи Димитриевци, Левски, Ботевци, отъ Ботя Петковъ, тогавашенъ бурсакъ, ученикъ семинарски и други подобни нимъ“ (с. 20). А въ забѣлѣжката си къмъ това мѣсто митрополитъ Натанаилъ прибавя: „Добре Чинтуловъ имаше поетически даръ. Онъ, съ Илия Грудовъ отъ Габрово, живѣеха въ семинарския корпусъ, както и всички казенокошни бурсаци. Подиръ прѣмѣщението ми изъ Кишиневъ и азъ попаднахъ помежду имъ. Добре Чинтуловъ обичаше да пие чай въ близконаходящия се трактиръ Маеровъ, но пустата бѣдность не позволяваше му да мечтае при звука на музикалния органъ. За да му угася жаждата за чай, азъ и на двамата прѣдоставихъ моя чаенъ приборъ съ чай и захарь, та тѣ да приготовляватъ самовара, а и тримата да пиемъ. Така продължавахме нѣколко врѣме, когато единъ день моя Чинтуловъ ми каза: а бе, отче! Вашиятъ чай е хубавъ, но не ми е сладъкъ като у Маера, при оная пуста музика! Отъ тогава почнахъ да му давамъ по 15 копѣйки сребърни за порция чай, но съ условие да ми донася отъ трактира всѣкога по една пѣсень. Чинтуловъ тогава най-напрѣдъ съчини пѣсеньта: „Стани, стани, юнакъ балкански, отъ дълбокъ сънь се пробуди“ и пр. По празницитѣ пъкъ давахъ на Драганъ Цанковъ особено лѣтно врѣме да купува потрѣбното и да ходи на Молдованка у Тодора Сливнелията да приготвува ядене; тамъ се събирахме на угощение и давахме на пѣснитѣ тонъ за бждащето имъ употрѣбление“ (с. 20).

Липсата на задоволителни биографични данни за одеския периодъ отъ живота на Чинтуловъ се замѣня отъ онова — по-важно — което говорятъ за него творбитѣ му, писани тогава. Извѣстни сж петь пѣсни и едно домашно упражнение. Тѣ позволяватъ да се надникне въ вжтрѣшния животъ на бѣдния семинаристъ. — Съ първата отъ тия пѣсни — „Стара майка се прощава съсъ синътъ си" — е свързанъ единъ скърбенъ разказъ. Чинтуловъ я изпратилъ по единъ пжтникъ и на майка си въ Сливенъ, но когато пжтникътъ стигналъ тамъ, старата майка на поета — така както той казва въ пѣсеньта си — била вече починала (Грековъ — Юб. сб. с. 116). Тия пѣсни свидѣтелствуватъ, че у него е имало постоянна мисъль за майката и родината, за радоститѣ на сѣмейството и ласката на родната природа. Не се знае, кой е този младъ българинъ, когото поетътъ изпраща въ второто стихотворение, но ясно е съ какви мисли и блѣнове е живѣлъ семинаристътъ за отечеството и за бждещата просвѣтителна работа въ България, работа за „общитѣ братя", за разпръсване мрака, въ който тѣ живѣятъ. „Възпоменание" разкрива интимна трагедия съ особена смисъль за насъ. Въ тая пѣсень оживѣватъ и хероичнитѣ образи на славното минало, съ които така често е заето въображението на нашитѣ поети прѣди Освобождението, и миналото говори съ упрѣкъ за сегашното, вдъхва стремежъ къмъ бунтъ и подвигъ. За тѣхъ пѣе Чинтуловъ въ „Стани, стани, юнакъ балкански". Най-сетнѣ „Китка отъ Балкана" отразява интереса на Чинтуловъ къмъ плахитѣ стжпки на нашата тогавашна поезия. Нему, безспорно, е била позната поемата на Найденъ Геровъ, „Стоянъ и Рада". И тази поема можеби е била за Чинтуловъ необходимъ образецъ, наредъ съ рускитѣ образци при усвояване техниката на стихотворството. А техниката на писанитѣ въ Одеса Чинтулови стихотворения изненадва — поне тая на печатанитѣ прѣзъ 1849 въ „Цар. Вѣстникъ". Тия стихотворения откриватъ не само поетическа дарба, но и литературни знания, само благодарение на които нашъ поетъ отъ онова врѣме е можалъ да има формата, съ която си служи Чинтуловъ. Печатанитѣ въ 1849 стихове сочатъ доста по-ранни поетически интереси у него. Техниката и особено дълбочината имъ ясно показватъ, че той се е училъ отъ рускитѣ поети. Повече отъ сигурно е, че той, е писалъ стихове въ Одеса нѣколко години прѣди 1849[20]. Можеби първитѣ отъ тѣхъ сж били волни прѣводи и подражания, каквито по-късно даватъ Петко Славейковъ, Райко Жинзифовъ и др. Отъ рускитѣ поети, както казахъ, Чинтуловъ ще се е влиялъ не само въ формално отношение. И отъ славянофилитѣ сѫщо тъй може да се допусне извѣстно влияние, макаръ анегдотътъ разказанъ отъ Грековъ за Хомяковия „Орелъ“ да не е много правдоподобенъ, особено въ подробноститѣ си (Юб. сб. с. 121—122). Но като се говори за влиянието отъ руски поети върху Чинтуловъ, трѣбва да се отбѣлѣжи, че никое отъ спасенитѣ негови стихотворения не напомня опрѣдѣленъ руски образецъ. — Нѣма положителни свѣдения, какви и колко други стихотворения е писалъ Чинтуловъ въ Одеса, но и това малко, което знаемъ, ни подсѣща за поетическитѣ интереси и блѣнове на одеския семинаристъ. Още по-малко сѫ извѣстни неговитѣ ученишки занятия въ семинарията. Изъ тогавашнитѣ му тетрадки е спазено само едно домашно упражнение — можеби най-интересното: „Справедливо ли е мнѣнието за прѣселването на душата?“ Постройката на тоя малъкъ опитъ, навѣрно пръвъ по рода си у насъ, както и логично стегнатата мисъль въ него, говорятъ за добъръ и дисциплиниранъ умъ. Това упражнение наистина трѣбва да се отнесе къмъ послѣднитѣ години на Чинтуловото ученичество въ Одеса (Грековъ — Юб. сб. с. 115), но то все пакъ и днесъ изненадва. Напълно оправдана е за него оцѣнката „очень хорошо“, написана на тетрадката, навѣрно отъ съотвѣтния прѣподаватель, и като работа на българинъ отъ онова врѣме, това упражнение остава интересенъ документъ изобщо за развитието на нашата философска мисъль. Отъ друга страна то извиква прѣдположението за все пакъ по-особени отвлѣчени богословски интереси у Чинтуловъ[21].

Общо казано, Русия е упражнила особено голѣмо влияние върху Чинтуловъ. Свободниятъ животъ тамъ, руската литература и общество, сѫ се явявали на поета прѣдимно съ хубавитѣ си страни, и той докрая на живота си запазва у себе си нѣкакъвъ култъ къмъ Русия.

3.

Слѣдъ като свършилъ семинарията, Чинтуловъ — както споменахъ — тръгналъ веднага за България и въ края на юни вече билъ въ Сливенъ. По пѫтя той се отбилъ въ Браила при Диамандиевъ, който заедно съ други, богати тамошни сливенци урежда бѫдещето на Чинтуловъ като учитель въ Сливенъ за първитѣ десеть години (Табаковъ Юб. сб. с. 192). Чинтуловъ билъ каненъ за учитель и въ Свищовъ (Утро, с. 181), и така можеби тази покана е накарала Диамандиевъ да се задължи прѣдъ одеския възпитаникъ, за да го запази за сливенски учитель, съ едно обвързване, което все още буди съмнѣния. Диамандиевъ се задължилъ „въ течение на десеть години отъ деня на заминаването“ на Чинтуловъ за учитель въ Сливенъ — независимо отъ това, каква заплата би получавалъ отъ тамошната община — да му внася „годишно по сто ермилика, или всичко 2,000 гроша“ (Грековъ — Юб. сб. с. 122; Утро, с. 181). Слѣдъ това уговаряне Чинтуловъ заминалъ за Сливенъ като главенъ учитель, уредникъ на тамошното школно образование[23].

Въ Сливенъ Чинтуловъ учителствува до 1857. — Срѣдата, въ която наново влиза въ родния си градъ, не ще го е приела съ широка готовность да даде пѫть на прѣобразованията, замислени отъ него. „Общитѣ братя“ отблизо ще сѫ показали цѣлата си инертность и реакционерство къмъ просвѣтителнитѣ идеи на учения даскалъ. По това врѣме гъркоманството е било рѣшително разколебано у нашитѣ по-първи хора, но още се е поддържало въ полуинтелигентнитѣ двигачи на просвѣтата. Макаръ и да нѣмало гърци въ Сливенъ, все пакъ гъркоманството е било силно и традиционно, закрѣпено по-рано отъ най-видни българи, какъвто е билъ, напримѣръ, докторъ Селимински. Първото сблъскване на Чинтуловъ съ консервативната сливенска срѣда ще е било навѣрно сблъскването му съ гъркоманитѣ, поради обучаването на български езикъ, за което Чинтуловъ, разбира се, е здраво държалъ. Още съ идването си въ Сливенъ той се погрижилъ да набави за училището потрѣбнитѣ български учебници за по-висока наука и иска отъ Касапски да го снабди между другото „съ Аритметики Христодула Костовича — 20, съ Фотиновитѣ Землеописания — 20 и пр.“ (Арх. Н. Г. т. I с. 790). Обучаването на български, поправо на черковнославянски, едва ли е било напълно прѣкѫсвано въ Сливенъ, но въ общинското училище българскиятъ езикъ е билъ навѣрно измѣстенъ отъ гръцкия, и можеби на Чинтуловъ се пада най-голѣмата, ако не първа, заслуга за възобновяването на българското обучение[23]. Прѣди Чинтуловъ сливенци не сѫ имали така образованъ и подготвенъ учитель, чуждъ при това на елинизма. Съ Чинтуловъ се туря край на елинизма въ Сливенъ, и тамъ българскиятъ езикъ завинаги се затвърдява. Чинтуловъ, заедно съ това, е разширилъ обучаването и го е поставилъ на по-нови начала. Прѣподаването е продължило по взаимноучителната метода[24], но Чинтуловъ пръвъ е въвѣлъ въ Сливенъ и класове[25]. Поради липса на учебници, и Чинтуловъ, както мнозина отъ първитѣ ни учители, е билъ принуденъ да прѣвежда отъ руски повечето отъ това, което е прѣподавалъ, а ученицитѣ му сѫ си държали бѣлѣжки при урокитѣ (Утро, с. 183). Така той е прѣподавалъ и реторика, която навѣрно пръвъ пѫть е била слушана отъ сливенски ученици. Благодарение на тия бѣлѣжки, въ тетрадкитѣ на единъ отъ Чинтуловитѣ ученици сѫ спазени нѣкои негови стихове. Може да се прѣдположи, че още въ Сливенъ той е въвѣлъ въ класоветѣ, вмѣсто гръцки, изучването на руски езикъ. Както се знае, създатели на класното образование у насъ сѫ рускитѣ възпитаници, които въвеждатъ и изучването на руски езикъ (Н. Ив. Ванковъ — История на учеб. дѣло въ България, Ловечъ, 1903, с. 114 сл.).

Срѣдъ дружината на младитѣ интелигентни сливенски граждани — Дим. Димитровъ, Дим. Кавалджиевъ и др. — Добри Чинтуловъ е взималъ отначало енергично участие въ борбата съ старитѣ, консерваторитѣ, у които чорбаджийското сибаритство и гъркоманство сѫ се противопоставяли на всѣко нововъвеждане. — З. Кировъ пише за Чинтуловъ отъ онова врѣме така: „душа на младото, възраждащо се българско общество...

той групиралъ около себе си по-интелигентнитѣ, съ национални устреми, съ социални инстинкти и чувства младежи и други граждани, а така сѫщо и ония, у които по една или друга причина горѣло незадоволство отъ сѫществуващия редъ и отношения“ (Юб. сб. с. 12 — 17). — Това значение на Чинтуловъ не е подкрѣпено отъ близки факти и можеби е малко прѣсилено, но на всѣки случай трѣбва да се приеме, че Чинтуловъ е стоялъ, ако не начело, поне въ първитѣ редове на бодритѣ млади, разпалвани отъ неговитѣ стари и нови бунтовни пѣсни.

Чинтуловъ е билъ учитель въ Сливенъ прѣзъ врѣме на Кримската война. Тя завърши злѣ за Русия и за надеждитѣ на българитѣ, но послѣдицитѣ ѝ бѣха за насъ извънредно важни. По съвѣтитѣ на западнитѣ си съюзници, Високата Порта издаде въ 1856 прочутия Хати-Хумаюнъ, който обѣщаваше на раята религиозни и национални права, черковни реформи и др. Можеби неочаквано за самата Порта тия обѣщания извикаха у българитѣ голѣмо оживѣние, дадоха силенъ подтикъ на националнитѣ стремежи и имаха рѣшително значение за черковната борба. Оживѣнието се явява и у сливенци. Хати-хумаюнътъ буди надежди и у тѣхъ, а казашкиятъ полкъ на Чайковски (Садъкъ паша), който е билъ по онова врѣме въ Сливенъ, ги кара да пращатъ възторжени дописки до „Цариградски вѣстникъ“ (1856)[26]. — Насокитѣ, въ които се отправя това оживѣние на сливенци, не ще сѫ останали вънъ отъ влиянието на Чинтуловъ. Освѣнъ въ училището, той работи за утвърждаване на българския езикъ и въ черквата. А тукъ борбата е била по-остра и поопасна, защото е била не само борба за езика, но и за народностьта на духовенството, за запазване българщината отъ денационализуване. Сливенци искатъ да се чете и пѣе въ черква само на славянски — и налагатъ това. Както почти всички българи тогава, и сливенци кадятъ темянъ на турската власть, а въ сѫщото врѣме гонятъ гръцкото духовенство и богослужение. Борбата на сливенци въ това отношение стигна дотамъ, че тѣ рѣшаватъ да ѝ дадатъ гласность. Тѣ пращатъ дописка отъ 10.VII. 1856 до „Цариградски вѣстникъ“ (печатана въ бр. 286), въ която, слѣдъ като величаятъ новия си паша, съобщаватъ: „Какъ не можеме да выражиме благодареніе-то си камъ Н. П.

Зейнелъ паша, кой-то съ прилѣжаніе ся труди да введе спокойствіе-то между народа, отъ друга страна случися въ това врѣме и Н. Преосвященство Г. Кириллъ Адриянополскій, кой-то има сливенска-та епархія да дойде и посѣги нашій-атъ градъ и като видѣ защо народа съ пламенно сърдце ся затича камъ просвѣщеніе-то на българскій-атъ языкъ, Н. Преосв. завиде ны на това, и като събра священницы-те и старцы-те на градъ-атъ ны и прочете едно писмо, кое-то казува да е отъ патріаршія-та, съ кое-то ны запрещава да ся исполнява богослуженіе-то въ церква-та ны само на матерный нашъ языкъ но и на гречески отъ една-та страна. Но съ сички-те тѣзи пакъ сме въ надѣжда, че нема да ны остане никакво припятствіе, но ще си слѣдуваме по кой-то языкъ говориме и проумѣваме...“ Тая безграмотна дописка краснорѣчиво говори за гъркофобското настроение на сливенци, или поне на по-първитѣ отъ тѣхъ. Че Чинтуловъ е взелъ важно участие въ обръщането на сливенци отъ гъркомани въ гъркофоби и въ черковното имъ движение, се вижда и отъ факта на неговото избиране за прѣдставитель отъ сливенско на събора въ Цариградъ, 1871.[27]

Къмъ обществената дѣйность на Чинтуловъ въ Сливенъ отъ това врѣме трѣбва да се прибави и участието му въ основането и уреждането на Сливенското градско читалище „Зора“, основано къмъ 1854, което е имало по-сетнѣ и тая добра задача „да доставя учители на селата, като въведе и една обща програма за училищата имъ“.[28]

Личниятъ животъ на Чинтуловъ отъ врѣмето на първото му учителствуване въ Сливенъ, 1850—1857, е малко познатъ. Слѣдъ обществото, въ което той е билъ въ Одеса, животътъ въ Сливенъ не ще му е билъ особено радостенъ. Той го е лишавалъ отъ нѣкои външни удобства, съ които Чинтуловъ е билъ свикналъ въ Русия. Трѣбва обаче да се каже, че той е билъ материално добрѣ съ голѣмата си за онова врѣме учителска заплата. Грековъ прѣдава, че му било дотегнало въ Сливенъ; билъ казвалъ: „Нѣмахъ общество, нѣмахъ съ кого да раздѣля двѣ думи, нѣмахъ съ кого да дѣля мислитѣ си. . . мжчно, скучно ми бѣше“! (Юб. сб. с. 129) Но, изглежда, вината за тая тегота е била повече въ самия Чинтуловъ. Нищо не говори за общителность у него. Той е прѣдпочиталъ уединението и вѣрното другарство на цигулката или тамбурата. Разказватъ, че и въ Сливенъ на масата му врѣлъ непрѣкжснато руски самоваръ, напомняйки му одескитѣ години, Майеровия трактиръ и първитѣ поетически опити. За уединеность, затвореность у Чинтуловъ подсѣща и пестеливостьта му, за която говори Грековъ. Той разказва и за едно малко странно другарство на Чинтуловъ. съ нѣкой си попъ Станчо. Тоя нечестивецъ билъ извѣстно врѣме най-близъкъ човѣкъ на Чинтуловъ (Грековъ — Юб. Сб. с. 135 сл.). Нему той челъ и свои стихотворения. Но кои и какви сж били тия стихотворения — мжчно може да се установи. Навѣрно това сж били стари и нови бунтовни пѣсни. Едни отъ тѣхъ сж били давани като примѣри при уроцитѣ по реторика, а други били разпространявани въ ржкописъ и пѣени отъ младитѣ изъ сливенскитѣ лозя. Тия стихотворения сж правѣли Чинтуловъ опасенъ размирникъ за старитѣ сливенци. Тъкмо отъ това се е възползувалъ попъ Станчо, който дължелъ 5,000 гроша на Чинтуловъ, и го заплашилъ, че ще го издаде. Заплашването откривало недобри изгледи, тѣ стреснали поета и той събира и изгаря ржкописитѣ си (Грековъ — Юб. сб. с. 136). Безсъмнѣние, това е било силенъ ударъ за Чинтуловъ, и трѣбва да има нѣщо вѣрно въ думитѣ, които Грековъ прѣдава като казани нему отъ самия поетъ: „Слѣдъ тая печална история азъ прѣкратихъ всички интимности съ когото и да било“. (Тамъ) [29]

Макаръ и скритъ, затворенъ въ себе си, Чинтуловъ не билъ гледанъ съ добро око отъ старитѣ. Тѣ сж виждали и чувствували въ него опасенъ човѣкъ и врагъ, упоритъ, при това авторитетенъ, съ когото не закъснѣватъ да се разправятъ. Едвали може да има съмнѣние въ това, че недоволства и интриги сж се плѣли около Чинтуловъ, особено около въпроса за двойната му заплата (отъ общината и отъ Диамандиевъ). Изглежда, обаче, че тукъ общинаритѣ сж били по-прави. Мжчно е да се допусне, че Диамандиевъ е давалъ заплата на Чинтуловъ, безъ огледъ на това, дали получава той и отъ общината възнаграждение. Двойната заплата ще е възлизала на около 200 турски лири, а съ това общинаритѣ никакъ не могли да се съгласятъ. Къмъ недоволствата и интригитѣ ще сж се прибавили и неизбѣжнитѣ сплетни около бждещата женидба на поета. Неговиятъ изборъ „падналъ върху дъщерята на пжрвенеца Добри Желѣзковъ", основателя на първата фабрика за шаекъ въ Сливенъ (Грековъ — Юб. сб. с. 139). Отношенията между Чинтуловъ и сливенскитѣ първенци ставали отдень-надень по-натегнати и го заставяли да бжде още по-прѣдпазливъ и мнителенъ. „Утро" пише слѣдното за тия отношения: „Да се опишатъ спънкитѣ, които му правѣха тогава много гъркомани българи, които бѣха и чорбаджии, трѣбва да се пише много. Ще споменемъ само, че тия мизерни души достигнаха дотамъ, че подкупватъ вагабонтинъ да го убие. Чинтуловъ не се е надѣвалъ, че неговитѣ противници гъркомани ще употрѣбятъ най-сетнѣ такова срѣдство; но когато една вечерь излѣзълъ на разходка изъ лозята въ мѣстностьта наречена Орѣшакъ и седналъ до единъ орѣхъ, гръмва се отдалечъ съ пушка, и куршумътъ изпищѣлъ покрай главата му. Оттогава Чинтуловъ захвана много да се прѣдпазва, додѣго измрѣха старитѣ чорбаджии-гъркомани (с. 183). — Куршумътъ може и случайно да е изпищѣлъ край Чинтуловъ, но упоритостьта на чорбаджиитѣ и мнителностьта на поета-учитель сж напълно допустими.[39]

4.

Въ 1857 изтекълъ срокътъ на Чинтуловия контрактъ съ общината (Грековъ — Юб. сб. с. 140), и поради недоразумѣнията съ училищното настоятелство — навѣрно несамо по въпроса за заплатата — контрактътъ не билъ подновенъ. Чинтуловъ заминалъ за Ямболъ, дѣто се условилъ за главенъ учитель съ сѫщата заплата за три години.[31] Съ Ямболската община той сключилъ слѣдното условие: „Долоподписаниятъ удължавамся за да управлявамъ въ продължение на три години Българското въ Ямболъ върховно училище, като преподавамъ на ученицитѣ матерниятъ язикъ сосъ потрѣбнитѣ науки, за които ученицитѣ, что излизатъ отъ взаимнообучителното училище, сѫ покажатъ достойни. За този мой трудъ Ямболската община ся обвързва да ми плати за тритѣ рѣчени години триста лири турски № 300, прѣдплащани, всѣки три месяца по 25 лири. За удостовѣрение на рѣченитѣ давамъ на прѣдставителитѣ на Българската въ Ямболъ община това съгласително, което собственорѫчно подписвамъ. Ямболъ. 20 септември 1857. Д. Чинтуловъ". Слѣдъ изтичането на тритѣ години, върху гърба на тоя документъ Ямболскитѣ общинари написали: „Тригодишното учителствуване на г. Д. Чинтулова ся испълни и споредъ направеното условие въ това получи тригодишната плата, споредъ както показватъ и запискитѣ му дадени въ церковната епитропия. Ямболъ, 1860 г. септемвти 20" (Грековъ Юб. сб. с. 140 — 141).

Безпокойствата на Чинтуловъ, страхътъ му отъ прѣслѣдвания не го напущатъ и въ Ямболъ. Това се вижда отъ писмата му до Н. Геровъ, който по онова врѣме е билъ вицеконсулъ въ Пловдивъ. Въ първото отъ тия писма четемъ: „Приключвамъ ви копіьѫтѫ на атестататъ си и ся надѣвамъ да ви науми за что си бѣхмы говорили, моля вы, ако е възможно да ся постарайте дано бѫдяше това нѣщо, знайте твърдѣ добрѣ въ каква земя и подъ какво управленіе живѣймы. Азъ сѫмъ какъ то ви казахъ, въ Ямболъ, подиръ два дни ще почнемъ прѣподаваніето. Моля Вы съсъ първо да ми ся отговорите да ли ви намѣри настоящето ми, за да бѫда спокоенъ" (Арх. Н. Г. II. с. 839). Вижда се, че Чинтуловъ се е срѣщалъ съ Н. Геровъ прѣди идването си въ Ямболъ; но за какво сѫ говорили — не може да се установи. Навѣрно Чинтуловъ е искалъ да получи нѣкаква служба вънъ отъ България, въ Русия напримѣръ, или пъкъ — да приеме руско поданство и да постѫпи на руска служба у насъ като Н. Геровъ. Въ всѣки случай работата е била доста сериозна за Чинтуловъ, и той настойчиво моли одеския си приятель да направи потрѣбното. Въ слѣдващото писмо той пише: „Преди една недѣля ви писахъ писмо въ което бѣхъ приключилъ и атестататъ си, като ви напоминавахъ за онова, что си хортувахмы. Молѭ пакъ да ся постарайте да но бѫдяше това нѣщо (цит. кн. с. 840). На тия писма Геровъ му отговаря: „Имамь на рѫцѣ двѣ Ваши писма, едно отъ 5, друго отъ 10 септемврия. Въ прьво-то найдохъ копиѭ отъ атестата Ви, коіѫто щѫ употрѣбѫ за да свръшѫ онова, което желаете, и на врѣмя щѫ Ви явѫ, что сьмь свръшилъ" (тамъ). Това обѣщание е подкрѣпило надеждата на Чинтуловъ и той по-нататъкъ все пита за „оная работа". Въ писмото отъ ноември, сѫщата година, той пише: „Какъ върви оная работа, за която си хортувахмы, щели може да бѫде нѣщо или нѣ? азъ все ся надѣвамъ" (тамъ), а прѣзъ априлъ 1858 Чинтуловъ пакъ запитва за сѫщото: „Има ли надежда за онова да бѫде или нѣ?" (с. 841). — Отъ тая работа нищо не е станало и Чинтуловъ напразно се е надѣвалъ повече отъ година да се освободи отъ страха си, като напусне България или поне стане руски чиновникъ въ нея.

Въ Ямболъ Чинтуловъ се годява, „влиза въ капана", както се изразява той въ едно отъ писмата си до Н. Геровъ (с. 841). Годежътъ е станалъ прѣди или прѣзъ априлъ, а свадбата — до ноември 1858. Шеговито-циничнитѣ думи, съ които Чинтуловъ съобщава на Геровъ за женитбата си, не говорятъ много добрѣ за него и сѣмейния му животъ. На слѣдната година му се ражда първиятъ и единственъ синъ Петъръ.

Учителствуването си въ Ямболъ[32], за което гражданитѣ сж му били особено благодарни[33], Чинтуловъ е прѣкжсналъ въ 1860, както се вижда това отъ цитирания по-горѣ контрактъ. Но Чинтуловъ е останалъ тамъ и въ началото на слѣдната година, когато сливенската община го е повикала за главенъ учитель. Р. В. Мирковичъ, членъ на общината, му праща писмо, въ което го кани да се върне въ Сливенъ като главенъ учитель съ заплата сто турски лири годишно... „споредъ вашето желание... за три години...“ изрично е казано въ писмото“ (Грековъ — Юб. сб. с. 141). Макаръ да билъ каненъ сжщо отъ Ямболъ и Стара-Загора, отдѣто му обѣщавали по-голѣма заплата, той „се съгласилъ да се върне въ родния си градъ; но, за да не може общината да го играе, да спъва работата му или да му прѣчи въ училищнитѣ дѣла, той си извоювалъ привилегията, никой да не му се мѣси въ управлението на училището и въ контракта, сключенъ между него и сливенската българска църковна община, изрично е казано това: „безъ да иматъ право настоятелитѣ или другъ нѣкой да се смиса въ управлението, освѣнъ за каквото учительтъ поиска тѣхното на това съдѣйствие“[34]. При уговорки отъ тоя родъ Чинтуловъ се е споразумѣлъ съ сливенскитѣ общинари и отъ 1861 учителствува наново въ Сливенъ непрѣкжснато до 1871, когато е билъ избранъ и изпратенъ за прѣдставитель на събора в Цариградъ.

Прѣзъ това врѣме Чинтуловъ продължава безшумната си обществена работа въ Сливенъ. Той е пакъ съветникъ въ читалищното настоятелство. Тогава то взема почина да разшири дѣйностьта си и съ даване на прѣдставления. Първото прѣдставление било дадено прѣзъ 1868[35]; прѣдставена е била за пръвъ пжть многострадалната на бжлгарската сцена „Геновева“, въ която Чинтуловъ е игралъ ролята на Голфъ (А. Николовъ — Юб. сб. с. 205). — А къмъ това врѣме се отнася и участието на Чинтуловъ въ основаването на сливенското женско благотворително дружество „Майчина длъжность“ (З. Жечкова — Юб. сб. с. 217).

За частния животъ на Чинтуловъ тогава не се знае почти нищо. Какъ сж се отразили върху него тия неспокойни години, какъ се е отнесълъ той кжмъ нарастващото черковно движение и национално самосъзнание, къмъ четничеството, подвига на

Хаджи Димитъръ — мѫчно може да се отгадава. Въ всѣки случай революционерството му се е било уталожило, замѣстено отъ скрито недовѣрие, и можеби нѣкаква несъзната покорность прѣдъ дѣйствителностьта. По това врѣме вече ще се е очърталъ оня Чинтуловъ, когото рисуватъ нескрѣпенитѣ по врѣме спомени на старитѣ сливенци, възкѫсиятъ и дебеличъкъ Чинтуловъ съ небрѣжна, отпусната външность, гостолюбивъ добрякъ, цигуларь, чайолюбецъ, но доста затворенъ, мнителенъ и прѣдпазливъ[26].

5.

Въ 1870 Али паша даде фермана, съ който се рѣшаваше черковниятъ въпросъ. Важностьта на тоя дългочаканъ документъ накара нашитѣ цариградски вѣстници да го прѣведатъ веднага на български и да му дадатъ широка гласность срѣдъ зарадвания отъ побѣдата народъ. Съ напрегнато внимание ще сж се зачитали навсѣкждѣ изъ България въ текста на фермана и особено въ оня неговъ членъ, който опрѣдѣля границитѣ на бждещата българска екзархия. Около прѣвода на тоя членъ се завързва сега любопитенъ споръ между българскитѣ вѣстници — „Право“ и „Македония“ — подкаченъ отъ една дописка на Чинтуловъ до първия вѣстникъ. Недоволенъ отъ прѣводитѣ и на двата вѣстника, Чинтуловъ се спира върху прѣвода въ „Македония“ на тоя толкова сжщественъ членъ. По прѣвода на „Македония“ цѣлото крайбрѣжие на Черно-море отъ Варна до Кюстенджа се включва въ границите на българската екзархия безъ двадесетина села, жителитѣ на които „не би били българи;“ а споредъ Чинтуловъ тоя пасажъ трѣбвало да се прѣведе така: „около двадесеть села които съставятъ крайбрѣжіето на Черно Море отъ Варна до Кюстенджа ще сж вънъ отъ българскійтъ екзархатъ, защото жителитѣ имъ не сж българы (тукъ ферманътъ казва рѣшително, че не сж българи, а не ако не би били българи)“. Чинтуловъ, разбира се, вижда неизгодностьта за насъ на това тълкуване на турския първообразъ и прибавя въ дописката си: „Съ всичко това, г-нъ редакторе, не мыслете че искамъ да си наложж мнѣніето; още, реченитѣ г-да преводчикы да не сѣкатъ че искамъ да намали българскійтъ екзархатъ, не, далечь отъ мене тая цѣль; но работата тукъ е, че понеже има несжобразіе въ тъзи фраза на десетія членъ между двата прѣвода, то естественно сѣки ще попыта отъ дѣ произлазя това. За това мысли добрѣ ще направя като призовавамъ вникванѣето на нѣкои по опытны лица за да се прѣгледа отново тая фраза и да се изкара правото на явѣ" („Право", год. 5, бр. 3 отъ 16.III. 1870).[37] — Тая дописка ясно говори за интереса и участието на Чинтуловъ въ черковния въпросъ, въ мирнитѣ завоевания на българския народъ.

Слѣдъ издаването на фермана приврѣменниятъ съвѣтъ въ Цариградъ изработи проектъ за екзархийския уставъ, а въ 1871 се свика въ Орта-кьой първиятъ български народенъ съборъ за разглеждане и приемане на приготвения проектъ. На тоя съборъ Чинтуловъ е билъ прѣдставитель отъ Сливенско. Като се има прѣдъ очи начина, по който сж били избрани прѣдставителитѣ на събора, трѣбва да се признае на Чинтуловъ първенствуваща дѣйность въ сливенското движение прѣзъ врѣме на черковната борба.[38] Той е билъ избранъ отъ Сливенъ, Ямболъ, Казълъ-Агачъ и Карнобатъ. Въ Сливенъ е получилъ потрѣбнитѣ свѣдения и наставления отъ черковната община; тя го снабдила съ пари за два мѣсеца — 50 лири — и той заминалъ прѣзъ януари 1871 за Цариградъ, дѣто пристигналъ въ края на сжщия мѣсецъ и веднага съобщилъ на сливенци за пристигането си. Съ тѣхъ той редовно води прѣписка и ги увѣдомява за работата на събора въ Орта-кьой. Въ първото отъ запазенитѣ писма — отъ 9.II. 1871 — той съобщава, че смѣсениятъ приврѣменниятъ съвѣтъ заедно съ пристигналитѣ вече прѣдставители избралъ една комисия, въ която влизалъ и той, Чинтуловъ, за да стъкми единъ „регламентъ", по който да се води събора въ разискванията си. Въ нѣколко заседания тоя регламентъ билъ съставенъ и билъ даденъ на смѣсената комисия, която въ двѣтри прѣдварителни заседания го разисквала до пристигането на другитѣ прѣдставители (Арх. Гр. № 309). Отъ това писмо се вижда, съ какво довѣрие сж се отнесли въ Цариградъ къмъ Чинтуловъ, щомъ сж го избрали въ комисията. По-нататъкъ, въ писмото си отъ 23.II. той обяснява на сливенци подигравката на Славейковъ въ „Македония" за народнитѣ прѣдставители; тя била извикана отъ това, че приврѣменната комисия влѣзла въ събора съ права на гласуване. Чинтуловъ защищава комисията, като казва, че и безъ това патриката наричалъ събора „самозвана сбирщина", а „Македония" иска и прѣдставитель на цариградскитѣ българи. Въ сжщото писмо Чинтуловъ съобщава, че въ събора се повдигналъ голѣмъ споръ около приемането на прѣдставителитѣ отъ Македония.[39] Спорътъ билъ рѣшенъ благодарение на Кръстевичъ — „Богъ да го поживи на народа ни“, пише въ скоби Чинтуловъ. Кръстевичъ изложилъ ясно необходимостьта да се приематъ македонскитѣ прѣдставители и заявилъ, че поема отговорностьта за това прѣдъ Али паша. Македонцитѣ били приети въ събора съ „браво“ и ржкоплѣскания. Отварянето на събора се отложило за 23 февруари, за да не бждѣло въ недѣленъ день, защото прѣсмѣтнали, че могатъ да се събератъ 4 — 5 хиледи души любопитни. Накрай въ това писмо Чинтуловъ се оплаква, че общинскиятъ писарь въ Сливенъ му билъ прѣписалъ много лошо инструкциитѣ, та затова иска да му ги прѣпишатъ отново и да си кажатъ мнѣнието кого искатъ за екзархъ (Арх. Гр. № 318). — Писмото отъ 19’ III съобщава, че приготвениятъ адресъ до Великия Везиръ въ благодарность за рѣшаванието на черковния въпросъ и за позволението да се свикатъ народни прѣдставители билъ вече поднесенъ. Везирътъ казалъ при това лаконично: „Българскиятъ народъ благодари, а патрикътъ скърби“. Писмото съобщава още какъ вървятъ разискванията по устава и какви сж внесенитѣ измѣнения. Съгласно напжтванията, които ималъ, Чинтуловъ прѣдложилъ, проектътъ до правителството за избиране на екзархъ да бжде подписанъ и отъ прѣдставителитѣ, но прѣдложението му не се приело, понеже било противно на нѣкакъвъ царски редъ (Арх. Гр. № 323). На 16 мартъ Чинтуловъ пише на сливенци, че получилъ писмото имъ отъ 1 с. м. и чака обѣщанитѣ наставления. Съобщава имъ разискванията около устава и оправдава взетитѣ рѣшения. Слѣдъ като бжде удобренъ отъ прѣдставителитѣ, уставътъ щѣлъ да бжде поднесенъ на Портата за потвърдяване, а послѣ вече ще се пристжпи къмъ избиране на екзархъ. Работата могла да продължи още два или три мѣсеца, затова Чинтуловъ, винаги внимателенъ къмъ смѣткитѣ си, прѣдупрѣждава сливенци, че двумѣсечниятъ срокъ за заплатата му се е свършилъ и ги моли да му пратятъ пари за продължаване на командировката, за да не му ставало стоенето въ Цариградъ „бодливо“ (Арх. Гр. № 321). Писмото отъ 23. III. прѣдава, каква тревога се вселила въ прѣдставителитѣ отъ вѣстьта, че нѣкаква тайна комисия отъ гърци и българи се била събрала, за да постигне помирение между искането на българитѣ и упорството на патриаршията. Слуховетѣ за тая комисия, потвърдени и отъ в. „Левантъ Хералдъ", смутили прѣдставителитѣ и направили положението имъ „трънливо". Тѣ се боели отъ една такава комисия, защото виждали, че помирението може да се постигне само за смѣтка на народнитѣ български права, вече утвърдени отъ султанския ферманъ. Вижда се, че и Чинтуловъ е билъ смутенъ отъ тия слухове. Прѣдставителитѣ били повикани на извънредно заседание, въ което Чомаковъ казалъ, че такава комисия наистина била съставена по заповѣдь на Али паша и вече заседавала единъ пѫть. Но въ това врѣме влѣзълъ Марко Балабановъ и заявилъ, че Кръстевичъ му порѫчалъ да съобщи на прѣдставителитѣ, че такава комисия не сѫществува. „Въобразете си — пише Чинтуловъ — каква радость обля сърдцата на прѣдставителитѣ. Сичкитѣ, като че подбудени отъ нѣкой магически жезълъ, изплѣскаха рѫцѣ". Той прибавя, че още не знаелъ зародиша и развезката на тая работа (№ 322). За сѫщата комисия той пише въ слѣдващото писмо отъ 6 априлъ, въ което казва, че тя не сѫществувала вече. Кръстевичъ излѣзълъ правъ, като не давалъ да се праща протестъ отъ събора до Портата противъ тази комисия. Разбрало се вече и какви били гръцкитѣ прѣдложения въ комисията, които били отблъснати отъ нашитѣ прѣдставители въ нея. Освѣнъ това, Чинтуловъ съобщава, че нашитѣ комисари подали до Портата прошение, въ което изложили страданията на македонцитѣ отъ гръцкитѣ владици. Правителството разпратило телеграми изъ епархиитѣ съ нареждане, всички затворени българи „по въпросътъ" да бѫдатъ пуснати, и занапрѣдъ властитѣ да не взиматъ участие въ религиознитѣ спорове между българи и гърци. „Този постѫпъкъ на правителството — пише Чинтуловъ — изпълни съ неописуема радость сърдцата на сичкия Съборъ". Наскоро послѣдниятъ почналъ да получава благодарствени писма отъ пострадалитѣ епархии, особено отъ Македония. Чинтуловъ се надѣва, че сега вече ще могатъ да се опрѣдѣлятъ границитѣ на цѣлата българска екзархия, тъй като е дадена необходимата свобода на македонцитѣ да заявятъ исканията си по черковния въпросъ.

Накрай Чинтуловъ пакъ напомня на сливенци за заплатата си (тамъ № 317). Но, тъй или иначе, тѣ нѣмали възможность да поддържатъ повече своя прѣдставитель и затова рѣшили да го отзоватъ, като го натоварили да упълномощи другиго въ Цариградъ да ги прѣдставлява въ събора. Това се вижда отъ послѣдното и най-интересно писмо на Чинтуловъ до сливенци отъ 20. VII.: — „Отговарямъ на честното вы отъ 12-того; и глѣдамъ да мы бѣлежитѣ какво Сливенската Община соборно рѣшила да отъ тѣглы прѣдставителя сы, по прѣчина, че тя сама ныя въ състояніе да посрѣща разноскыте, като Епархыялныты общыны почти отъ два мѣсеца спрѣлы да внасятъ обѣщаната сы помощь; колкото и да е по угодата мы това рѣшеніе защото на конецъ ми се дава пълна свобода да се завърна на отечеството сы, но отъ друга страна, не можя и да не отъ крыя съжаленіето сы, че, тая е, ако не друга причина, която е дала поводъ на тѫкова рѣшеніе, ный искамы права, но искамы гы безъ жертвы, а въ тѫкъвъ случяй ако й да гы получимъ, както късно или рано ще гы получимъ, но мысля че едва ли можимъ ги задржя, когато за малко врѣмы падамы въ хладнокрѫвіе въ народныте сы работы; Любезный мы съгражданы, да ни помислиты че тѣзы сы забѣлешки гы правя нѣкакъ за докаченіе на нашыты Епархыялны общины, нѣ, нѣдай боже, далѣчь отъ мѣня тѫкава мисълъ защото за да не кажя сичкиты но повичито отъ епархыите на бѫдащата наша Екзархія се намиратъ подъ сѫщата категорія. Чи отъ тѫкова равнодушие явно са вѣче открива до колко сме още не узрѣли въ работы, които ни сравняватъ въ другыте народности на Отоманската държява. Една само пловденска община има пълно право да са гордѣй съ достоинството си, защото отъ 10 годины насамъ поддържя прѣдставителя сы и двама владыцы. Дѣсмы ный далечъ въ мѣсица на отомыха. Спорѣдъ желаніето вы врѫчихъ писмото вы на Г-нъ Ст. П. Стефановъ, който като го прочеты, расарди са на мѣня, защо да вы го прѣпорѫчямъ да мя замешта съ него. А забѣлежети, че когато пръвъ пать вы писахъ да мя замениты съ некого — азъ хортувахъ съ него и той рѣчи чи бѣшы склонилъ а сега съвършенно са отъ казува. Употрѣбыхъ сичкы усилія за дано го убѣда но никакъ ниможяхъ, защото многото му занятыя, никакъ ни го допущатъ да присжтствува въ Соборътъ, и сы има правото. Той ако и да бѣшы бургашкыи прѣдставитель но въ продълженіето на 6-тяхъ мѣсица само 2 патя доди на соборното заседаніе по прѣчина на работыте сы. На конецъ сега въ сжбота Х. Господинъ и азъ ще си тръгнемъ, ще си трагны и Димитраки бѣй съ Доброплодны, трагватъ сы и 4-ма отъ македонскыте прѣдставителы. Никой отъ тѣхъ ни са замѣнява съ никого днесь въ заседаніето имамы намѣреніе да прѣдложимъ на Соборатъ, какво мъкаръ прѣдставителыте и да си отиватъ но тѣ са пакъ прѣдставителы, гласътъ сы за избираніето на Екзарха ще запечятатъ и ще оставятъ въ единъ свой вѣренъ пріятель, като извѣстятъ прѣдседателя, въ кого се намиратъ, та като са даде дозволеніето да знаятъ дѣ да го търсътъ. Така щото Екзархътъ да бжде избранъ пакъ отъ прѣдставителитѣ. Освѣнъ това ще прѣдложятъ ощи щото останалитѣ соборны членове да ни можятъ никаква важна работа да рѣшятъ бѣзъ прѣдварително да земнатъ и съгласіето на отъ съствовацитѣ. Ще ли са одобрятъ тѣзы прѣдложенія или нѣ, като си дода ще вы ржзкажж“ (Йор. п. Георгиевъ — Материали по църковната борба. Мсб. кн. XXIV, София 1908, с. 202 — 203).“

Това е почти всичко, което се знае — отъ горнитѣ писма — за участието на Чинтуловъ въ прочутия съборъ. А и отъ протоколитѣ на събора се вижда, че Чинтуловъ много рѣдко се обажда въ заседанията и то при разискването на неособено значителни въпроси. Така напримѣръ, по спора, дали архиереитѣ отъ смѣсения съвѣтъ да участвуватъ съ право на гласуване въ заседанията на събора, Чинтуловъ поддържа положителното рѣшение (Протоколи на Българскиятъ Народенъ Съборъ въ Цариградъ прѣзъ 1871 г. Издава Св. Синодъ на Бълг. Църква, София 1911 г., с. X). По-нататъкъ Чинтуловъ се интересува: „Екзархътъ по-голѣмъ ли е и по чинъ отъ митрополита или не, и като падне, носи ли той пакъ титлата „екзархъ“ (с. 19). Характерно, като консервативно, е мнѣнието на Чинтуловъ по въпроса за годинитѣ, които трѣбва да има избираемиятъ за екзархъ. Тоя въпросъ се повдига въ четвъртото редовно заседание, на 5.III. Груевъ иска, екзархътъ да бжде най-малко петдесеть годишенъ; на това се противопоставя Чомаковъ като казва, че нашето духовенство е малко, но че скоро ще имаме образовано духовенство, на което не би трѣбвало да се правятъ спънки. Въ тая смисълъ се изказва и Макариополски. А Чинтуловъ сподѣля мнѣнието на Груева и прилага, че тази възрастъ трѣбва да се опрѣдѣли и за владицитѣ; мисли, че това звание, което е завидно, желающиятъ да го придобие ще се старае да покаже способность и народътъ въ това разстояние ще може да го познае и да го оцѣни (тамъ, с. 36). Срѣщу това мнѣние възстава и главниятъ дѣецъ въ събора, умѣрениятъ Кръстевичъ. А това е почти единствената важна заява на Чинтуловъ, записана въ протоколитѣ на събора. По-нататъкъ той се застжпва за интереситѣ на сливенци, като се осланя и на извадки отъ тѣхни писма до него, при опрѣдѣляне границитѣ на сливенската епархия (с. 141, 154). На 25-то заседание (отъ 21.V) се прѣдлагатъ лица, които трѣбва да бждатъ избрани за владици. Чинтуловъ и Доброплодни прѣдлагатъ отъ своя страна за такова лице архимандритъ Панаретъ, за когото въ 28-то заседание (отъ I.VI) Чинтуловъ дава кратки свѣдения (с 146,159). [41]

Отъ всичко това се вижда, че участието на Чинтуловъ въ паметния съборъ е било твърдѣ скромно. Неговото име се споменува много рѣдко, и то при такива въпроси, които не стоятъ въ прѣка, важна зависимость съ главната работа, която съборътъ е ималъ да върши и която е изнесена отъ други видни прѣдставители. Вижда се още, че Чинтуловъ се е солидаризиралъ съ възгледитѣ на благоразумнитѣ и особено е уважавалъ Гаврилъ Кръстевичъ, а лѣвичарското течение по черковния въпросъ, прѣдставяно отъ Петко Славейковъ вънъ отъ събора, съвсѣмъ не е съблазнявало сливенския учителъ, който е билъ настроенъ доста по-консервативно и отъ умѣренитѣ прѣдставители.

Слѣдъ като уставътъ билъ готовъ, съборътъ трѣбвало да избере екзархъ, но това не могло да стане, прѣди уставътъ да бжде прѣгледанъ и приетъ отъ Високата Порта. Ето защо прѣдставителитѣ рѣшаватъ: „Народниятъ Съборъ да прѣкжсне приврѣменно заседанията си, и които отъ прѣдставителитѣ желаятъ, могатъ да си отидатъ, които пъкъ нещжтъ да си ходятъ, ще посѣщаватъ заседанията на приврѣменния съвѣтъ и ще си даватъ мнѣнието по въпроситѣ, които се разискватъ въ него. Такова рѣшение тѣ взеха въ заседанието си отъ 24 юли, което държаха на откритъ въздухъ въ градината на екзархийския домъ, слѣдъ което се фотографираха" (Бурмовъ, цит. кн. с. 493)[42]. Слѣдъ това заседание Чинтуловъ напусналъ Цариградъ, снабденъ отъ тамъ съ писмо до членоветѣ на сливенската община, въ което той се атестира като тѣхенъ прѣдставитель въ събора: „По поводъ на отъ хожданіето отъ народный соборъ на достопочитаемый вашъ прѣдставителъ Г-нъ Чинтоловъ, като го снабдявамы по тойзы случяй, съ това нашы писмо ный хчитамы за длажность да вы съобщимъ тождеврѣменно че той испълны точно (и) вѣрно посланіето което му бѣшы наложено отъ страна на богоспасаемата вашѫ Епархія, присътсвова рѣдовно въ сичкытѣ засѣданія на рѣченыи Народныи Соборъ, зе дѣятелно участіе, въ сичкыты по важны въпросы, и винагы показа найтѣплѫта рѣвность въ обще за обще народното добро, съ една рѣчь той показа и словомъ и дѣломъ, че е заслужавалъ не само повѣреніето на богоспасаемата вашѫ Епархія нъ и почеть-та, и любовьта които той привлече тука върху сы отъ страна на всинца . . . впрочемъ понеже избираніето както на Екзархътъ и на Членоветы на Екзархыиския Съвѣтъ, ниможи да стани до днесъ, защото Уставътъ едвамъ тыя дны прѣведенъ на турскы, ся поднесы на царското правителство, затова отъ теглюваніето отъ народный Соборъ както на достопочитаемый вашъ прѣдставитель така и на нѣколко другы са хчита прѣврѣменно; слѣдователно както другыты тай и той ще да са хчита за прѣдставитель до конечното рѫзыданіе на народный Съборъ, и когато доди врѣмя и вярвамы че ще доди на скоро, да станы горѣизложенытѣ избиранiята, той ще са призове или съ телиграфа или чрѣзъ писмо за да гласоподава, спорѣдь както се намѣри за по благословно. Та, че, ако е нужда, и да присътствова още за нѣколко врѣмы въ народныи Съборъ, който нѣще да ся хчита свършень, освѣнъ когато са избѣрѣ Екзархътъ и Екзархыйскыятъ Съвѣтъ да се постави. — Това ся рѣши единодушно — въ последното заседаніе на народный Съборъ, и това като ви съобщавамы съ пълна надежда и желаніе да ви зарадвамы на скоро съ по-приятны извѣстія. — 24 юли 1871" (Йор. п. Георгиевъ — Материали . . . с. 203—204). — Съ това изпроводително писмо Чинтуловъ се върналъ още сѫщата година въ Сливенъ.

6.

Въ Сливенъ Чинтуловъ наново се залавя съ учителствуването, но къмъ 1874—1875 билъ принуденъ да го напусне поради отслабналото си зрѣние[43]. — Подиръ връщането си отъ Цариградъ Чинтуловъ вече стои настрана отъ общественитѣ борби, сѣкашъ напълно убѣденъ, че ние наистина „още не сме узрѣяли". Завършъкътъ на командировката му въ Орта-кьой е билъ лишно доказателство за тая незрѣлость. И Чинтуловъ все повече се оттегля въ своя песемизмъ и пасивность. На голѣмия митингъ въ 1872, напримѣръ, по поводъ заточаването на българскитѣ владици, Чинтуловъ не взима активно участие[44]. Неговата прѣдпазливость и мнителность по това врѣме ще сѫ се усилили още повече, спирали сѫ го при мисъльта за всѣка по-рѣшителна крачка. Нѣкакъ особено безпомощенъ става той изобщо въ отношенията си къмъ хората, и това ясно се чувствува въ писмата му, пълни съ обилни ограждания, прѣдпазливость и уговорки.

Познатъ на сливенци като поетъ и ораторъ, той е билъ опрѣдѣленъ отъ тѣхъ да срѣщне съ рѣчь изпратения отъ Екзархията за Сливенъ владика Серафимъ Белички въ 1873. За това посрѣщане Чинтуловъ приготвилъ една рѣчь, която самъ прочелъ, и една пѣсень, изпѣта от сливенски ученици[45]. Рѣчьта не се отличава нито по изразъ, нито по особено съдържание, но все пакъ е интересна. Чинтуловъ привѣтствува владиката, говори за „адската злоба" на фанариотитѣ, за бѫдещето спасително слово на архипастиря къмъ отпадналитѣ духомъ, за бѫдещата му грижа по оправянето и доброто уреждане „на учебнитѣ заведения", за които той иска — „този духовенъ вертоградъ, тази разсадникъ на просвѣщението да не заглъхва безплодно помежду трънитѣ, но свободно да расте, весело да цъфти и да дава плодъ, който да отговаря за потрѣбноститѣ на вѣкътъ, въ който сега живѣемъ" (Ил. Св. год. IX, кн. 3, с. 2—3) Такава е, казва Чинтуловъ, най-голѣмата надежда на духовното стадо къмъ неговия архипастиръ. За отбѣлѣзане е, че въ тая рѣчь, привѣтствуването и похвалата не заематъ тъй голѣмо мѣсто, каквото обикновено имъ се дава въ подобни случаи. Чинтуловъ говори, не за да похвали, а да начъртае на идващия владика програма за прѣдстоящата му духовнопросвѣтна дѣйность.

По тоза врѣме и въ Сливенъ революционното настроение е било значително повишено. Въ извѣстна степень то се е дължало и на Чинтуловитѣ бунтовни пѣсни, широко разпостранени не само въ Сливенъ. Чинтуловъ криелъ, че е авторъ на тия пѣсни, но буднитѣ млади знаели, чии сж пѣснитѣ и усърдно ги разпостранявали съ прѣписи и воленъ хайдушки гласъ. Обаче влиянието на Чинтуловъ върху революционния духъ на сливенци не е отишло по-нататъкъ. Само Грековъ дава свѣдения за непосрѣдно участие на Чинтуловъ въ сливенския революционенъ комитетъ[46]. Това участие става съмнително, като се иматъ прѣдъ очи дори само особенитѣ просвѣтителни възгледи на Чинтуловъ, изложени отъ Грековъ. Стариятъ народенъ учитель мислѣлъ, че безъ Русия нищо не може да се направи съ сила за освобождението на България; безъ руска помощь всѣки опитъ би билъ безуспѣшенъ и напразно би се изложилъ народътъ на голѣма опасность. Споредъ Чинтуловъ нашиятъ народъ трѣбва самъ да се подготви, да се организира, да събере силитѣ си, тогава той самъ би намѣрилъ изходния пжть" (Юб. сб. с. 142). Грековъ си спомня думи на Чинтуловъ, които — и да не сж точни — все пакъ прѣдаватъ мислитѣ му: „Народниятъ духъ у насъ е отпадналъ; за да се повдигне той, иска се врѣме, но азъ и врѣмето не вѣрвамъ, а вѣрвамъ само въ дѣдо Ивана, който единъ день ще дойде съ войските си и ще ни изтръгне отъ ржцѣтѣ на поганцитѣ, но дотогава се иска много работа, трѣбва народътъ да се просвѣщава, трѣбва да му се вдъхне любовь къмъ отечеството" (тамъ, с. 145—146). Чинтуловъ, който е познавалъ добрѣ вжтрѣшното положение на България, материалното и духовно състояние на народа, не е можалъ да се увлѣче въ фантастичнитѣ планове на лудитѣ глави, както не се увличаше въ тѣхъ и Петко Славейковъ. Въ Русия той е разбралъ, съ какви срѣдства би могла да се извоюва отъ турцитѣ нашата свобода, и сигурно сливенскитѣ шишинета не сж му вдъхвали особено довѣрие — пъкъ и самитѣ припрени и лесноотслабващи сливенци, които не можаха да го издържатъ като тѣхенъ прѣдставитель въ Цариградъ. Обезвѣренъ, недопускащъ успѣхъ въ безумието, той не е сподѣлялъ надеждитѣ на буйните сливенци, прѣдъ които така краснорѣчиво е говорилъ за силата на турцитѣ тамошниятъ гарнизонъ[47]. Чинтуловъ си е давалъ ясна смѣтка за всички тогавашни условия, и затова, революционеръ въ пѣснитѣ си, на дѣло той остава просвѣтитель. А можеби и той, макаръ и не така остро, е миналъ пжтя на Каравеловъ отъ Караджата до Екзарха. Въ всѣки случай, слѣдъ изгарянето на ржкописитѣ си, Чинтуловъ едва ли е писалъ и бунтовни пѣсни; можеби оттогава тъкмо сж взели у него връхъ просвѣтнитѣ идеи и цѣли.

Не знаеме, какъ е срѣщналъ Чинтуловъ Априлското възстание и Освободителната война. Идването на руситѣ той е привѣтствувалъ съ блѣскава рѣчь[48], и можеби видътъ на тѣхнитѣ дружини за посѣденъ пжть е ощастливилъ живота му, тъй силно помраченъ къмъ края си отъ ужаситѣ въ Сливенъ прѣзъ 1877 и отъ личнитѣ му нещастия. „Прѣзъ юли 1877, когато всѣкидневно бѣсѣха въ Сливенъ по нѣколцина българи, Чинтуловъ ослѣпѣ съвсѣмъ съ едното си око, а съ другото много малко виждаше“ (Утро, с. 181—184). Въ 1878, слѣдъ идването на руситѣ, въ Сливенъ се върналъ Грековъ, който описва срѣщата си съ Чинтуловъ. „Нинѣ отпущаещи раба твоего, Владико“, казалъ той на Грековъ тогава (Юб. сб. с. 147—148). Но Владиката не отпусналъ своя рабъ, а му пратилъ едно слѣдъ друго тежки нещастия. Въ сжщата година умрѣла отъ вървуващия въ града тифъ жената на Чинтуловъ. Слѣдъ извѣстно врѣме той се оженва втори пжть, но тоя късенъ бракъ очевидно не му е донесълъ радость (тамъ, с. 149). Наскоро подиръ това, въ 1881, умрѣлъ и единствениятъ му синъ, Петъръ, двадесеть и двѣ годишенъ юноша, за когото се пазятъ много добри спомени. „Този ударъ сломи съвършено Чинтуловъ и оттогава той не си видѣ здравето. Сливенската община, като виждаше положението, въ което Чинтуловъ се намираше, сама издѣйствува отъ Директора на Просвѣщението (въ Изт. Румелия) да му отпусне пенсия, която незабавно му отпуснаха въ размѣръ петь лири турски на мѣсецъ и която той получава до смъртьта си" (Утро, с. 182). Грековъ разказва, че по това врѣме Чинтуловъ билъ много отпадналъ духомъ и че свободниятъ животъ на българитѣ му вдъхвалъ само разочарования. Уморенъ, подтиснатъ отъ товара на годинитѣ и миналото, Чинтуловъ рѣдко билъ вижданъ вънъ отъ кѫщата му. Полуслѣпъ, съ убитъ физически и духовенъ погледъ, бавно пристѫпвалъ той по сливенскитѣ калдаръми и потропвалъ съ тежкия си бастунъ, за да провѣри почвата подъ себе си и сѣкашъ за да обади на хората, че още живѣе човѣкътъ-развалина. Тежкитѣ нещастия и ослѣпяването помрачили свѣтлата нѣкога душа на поета, и къмъ края на живота му тя все повече и повече тъне въ тъмнитѣ води на горестната самота и унинието. И можеби надъ тѣхъ само като блуждаещи пламъци сѫ се носѣли споменитѣ за хубавитѣ одески години, за свѣтлитѣ блѣнове, безутѣшнитѣ спомени и мисли за всѣка земна суета. Единъ слѣдъ другъ тѣ гаснатъ, долѣто най-сетнѣ всичко погасва у Чинтуловъ. Така свършва живота си той на 27 мартъ 1886 година.

Погребението му станало тържествено. Присѫтствували учителитѣ и ученицитѣ отъ градскитѣ училища и много граждани[49]. Сливенци изпратили съ почить своя старъ учитель и поетъ. А и доднесъ тѣ пазятъ скѫпъ споменъ за него. Надгробната му плоча носи тоя простъ български надписъ[50]: „Тукъ почива праха на Добри П. Чинтуловъ, роденъ въ 1822, умрѣлъ въ 1886 г."

ЛИТЕРАТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Добри Чинтуловъ е първиятъ нашъ поетъ, началото на нашата художествена литература. Рано дошълъ, прѣдвѣстникъ на толкова свѣтли имена въ нея, той е билъ незаслужено забравенъ, и днесъ — сто години отъ раждането му — твърдѣ малко се знае за него. Останалъ настрана отъ трескавитѣ обществени и политически борби на врѣмето си, той самотно е изживѣвалъ своята вѫтрѣшна борба подъ сѣнката на мълчалива рефлексия, която е обезплодявала неговия талантъ и подготовката му за литературна и обществена работа. Безсъмнѣние, за неговата самотность и слабо участие въ тогавашнитѣ борби има и чисто външни причини. Единъ видещъ срѣдъ толкова полуслѣпи, издигнатъ надъ тѣхъ съ тъй ранното си и рѣдко за врѣмето образование, Чинтуловъ не ще е намиралъ особенъ външенъ подтикъ за работа отъ тогавашната българска срѣда. Но по-важни и по-интересни сѫ за насъ ония вѫтрѣшни причини, които го обезсилватъ и опрѣдѣлятъ неговата самота. Тѣ, за жалость, само откѫслечно сѫ отекнати въ стиховете му, но борбата все пакъ се чувствува и трѣбва да се възстанови. Самъ ясносъзнаващъ своитѣ прѣвъзходства надъ околнитѣ, лишенъ и по своя вина отъ външна подкрѣпа, безъ другарь и близъкъ, Чинтуловъ можеби само на цигулката си е довѣрявалъ мѫкитѣ на своята душа. А тия мѫки сѫ го отстранили отъ борбитѣ на врѣмето, тѣ сѫ прѣдопрѣдѣлили постигналата го забрава. И можеби на тѣхъ се дължи и това, че поетическото наслѣдство отъ него е така малко. Не е напълно ясно, защо той е изгорилъ рѫкописитѣ си, и дали къмъ външната опасность не се е прибавила и нѣкаква Гоголевска трагедия. Малко сѫ Чинтуловитѣ стихотворения, още по-малко е останалото отъ тѣхъ, и това количествено малко е неоправданата причина да бѫде забравено името на неговия творецъ. При това, останалото е разпространявано като „народно“ и е обезобразявано при различнитѣ прѣпечатвания; къмъ истински поетичното сж прибавяни чужди недомислия, и така вниманието не само на обикновения четецъ се е отклонявало отъ Чингуловъ, обричало го е на забрава. Но въ неговото малко живѣе цѣлъ животъ, цѣлъ поетиченъ свѣтъ. Нѣщо повече, въ нѣколкото стихотворения на Чинтуловъ сж дадени мотиви, които лежатъ въ основитѣ на нашата тогавашна и днешна лирика. Той е несамо първъ, но и дълбоко националенъ поетъ у насъ.

Нѣкога азъ бѣхъ изненаданъ отъ възторга, съ който Яворовъ заговори за Чинтуловъ като за първъ нашъ поетъ. Днесъ неговитѣ думи не ме очудватъ и, струва ми се, разбирамъ, на що се дължеха тѣ, по какъвъ пжть той бѣше стигналъ до тая вѣрна оцѣнка. Въ много отношения Яворовъ потенциално е даденъ у Чинтуловъ — чудно ли е слѣдъ това, че е можалъ да проникне въ неговата лирика и да я оцѣни правилно? При единъ по-внимателенъ погледъ върху стихотворенията на Чинтуловъ и общо върху психологическото и идейно съдържание на лириката му, оцѣнката отъ Яворовъ трѣбва дори да се разшири. Образътъ на майката, неразделимостьта отъ нея, призивниятъ гласъ на родината, пламената любовь къмъ нея, картината на хероичния подвигъ, мирниятъ просвѣтителенъ лжчъ, жаждата за дѣло и мжчителното съмнѣние въ него — това сж главно мотивитѣ на Чинтуловъ. И сѣкашъ отъ тѣхъ, отъ думитѣ на тоя неузнатъ прѣдтеча се развиха по-нататъкъ умнитѣ строфи на Петко и Пенчо Славейковъ, бунтовнитѣ стихове на Ботевъ, кроткиятъ копнежъ по родината у Каравеловъ, идеалитѣ на Вазовъ и мжчителнитѣ противорѣчия у Яворовъ, сроденъ на Чинтуловъ и по своята дълбока скръбь, и по обезсилващата власть на будното съмнѣние, и дори по външния изразъ на лирическото чувство.

Чинтуловъ е отъ онова поколѣние на миналия вѣкъ, въ чиято зрѣла възрасть се опрѣдѣлиха и изостриха извѣстнитѣ двѣ посоки въ нашата общественополитическа мисъль: просвѣтителна и революционна. Плитко изучени, извѣстни само като партийни програми, като различни, противоположни срѣдства за една обща цѣль, тия двѣ посоки не сж прослѣдени до тѣхнитѣ психически извори, не е разбрана психологичната имъ и философска дълбочина. А въ тия двѣ посоки може много да се открие, значително може да се освѣтли нашиятъ духовенъ животъ. Тѣ не сж рожба на опрѣдѣлено врѣме, не сж само тогавашни. Крайнитѣ имъ прѣдставители въ литературата — Ботевъ и Славейковъ — ги носятъ въ дълбочинитѣ на душата си не като сѣме на епохата, а като вѣчни психически начала. Трѣбва да се проникне прѣзъ шаблона на приетото дѣление, прѣзъ външнитѣ условия — и можеби ще се разбере тогава и „прѣломътъ“ у Каравеловъ, тоя типиченъ просвѣтитель, и плачътъ на Ботевъ на Милинъ Камъкъ, и лутанията на по-младитѣ, и трагедията на Яворовъ и, най-сетнѣ, истинското величие на Пенчо Славейковия опитъ да съедини въ хармонично цѣло земната мждрость на баща си съ духовния полетъ на Ботевъ, на свърхчовѣка.

И просвѣтитель и революционеръ, първа жертва на психическата борба между бунта и постепенностьта, между влѣченнието къмъ хероиченъ подвигъ и мжчителното съмнѣние въ цѣнностьта на подвига, Чинтуловъ е първиятъ нашъ поетъ-мжченикъ на своята собствена душа. Нейнитѣ конфликти, набѣлѣзани въ спазенитѣ стихотворения, се явяватъ и въ идващитѣ слѣдъ него, задълбочаватъ се и се разклоняватъ, но и до днесъ е явна родствената връзка съ даденото най-напрѣдъ у Чинтуловъ.

да се
анали-
зира

Като Яворовъ дисхармониченъ и дълбокъ, Чинтуловъ прѣди всичко пази въ душата си свещения образъ на майката. И никой другъ подиръ него не е вложилъ по-дълбока мждрость въ тоя образъ. Неотдѣлимостьта на сина отъ майката, духовното синовно чувство, кърмено у насъ и отъ кървавитѣ тегла на вѣковното робство, диктува на първия ни поетъ едно отъ първитѣ му стихотворения. Вѣчното прощаване на майката съ сина добива у Чинтуловъ особенъ трагизмъ. Не синътъ, а майката говори при раздѣлата, сѣкашъ не той си отива отъ нея, а тя го изпраща съ дълбоката истина на своята майчинска природа и съ скръбнитѣ думи на неизбѣжната си сждба. И какъ вѣрно е отгадалъ Чинтуловъ думитѣ на майката, какъ е постигналъ, че при тази раздѣла майката благославя, че прѣдставителката на всѣко материнство, началото на всичко ново, е чужда на егоистичното запазване на старото, колкото и да е скжпа загубата при раздѣлата. Още първата строфа на „Стара майка се прощава съ синътъ си“ открива нейния благословенъ образъ —

Прощавай, синко, много здраве,
Едничка рожба на свѣтътъ;
Така сждбата намъ направи —
Синъ съ майка да се раздѣлятъ.

Майката знае и бждещето на своята рожба, чъртае нейния пжть:

Въ страни ти чужди ще да идешъ,
Кждѣ ти сочи съвѣстьта,
Свѣтътъ и хората да видишъ
И да си търсишъ тамъ честьта.

Тя знае, че не само родина, но и чужбина носи въ душата си човѣкъ, че не само тжга по родина, но и „тжга по чужбина“ го измжчва. Еднакво силна може да бжде копнѣещата мисъль, или — както хубаво се е изразилъ Чинтуловъ — „съвестьта“ по едното и по другото. И можеби по-властенъ и по-човѣшкиплодотворенъ е тъкмо копнежътъ по чужбина. У майката, разбира се, прѣдимно говори „запазващото начало“ гласътъ на родината; и затова тя разказва на сина си, колко безрадостна ще бжде нейната старость. Майката изпраща съ благословия, но и тя и той знаятъ, каква е майчината скрьбь при раздѣлата. Отъ душата на майката никога не ще изчезне образътъ на сина ѝ, никога тя нѣма да прѣстане да мисли за него. Всичко ще буди скрьбния ѝ споменъ: и овцитѣ когато заблѣятъ, и заиграятъ по полето агнетата имъ, и „когато птичкитѣ запѣятъ“ подъ ясното небе — всичко ще ѝ спомня за изпратения синъ. Не въ покой, а въ постоянна тревога ще минатъ послѣднитѣ ѝ дни. Безсилна, безпомощна, у нея всѣка опасность, ще извиква страхъ, трепетъ, болезнена въздишка за рожбата ѝ, за нейния сиракъ „въ чужда страна“, лишенъ отъ майчина грижа, отъ милувката на треперящата и любяща ржка. — Още по-силно е впечатлението отъ края на това стихотворение:

Кога се вече ти находишъ
По чуждестранни градове
И въ тази кжща пакъ си додешъ,
Кой ще ти помощь подаде!

Кждѣ е мойта майка мила,
Роднинитѣ ще питашъ ти,
Но само нейната могила
Тогазъ ще ти покажатъ тѣ.

Душата ти не ще забрави
Това, що ти хортувамъ азъ —
Върви, носи си много здраве
И споменувай пакъ за насъ.

Пророчеството на майката, на самия Чинтуловъ, че той пакъ ще се върне, и че нѣма да я намѣри жива, както се знае, се е сбждналo. И не само това: майката знае, че у сина не ще заглъхне гласътъ на родината изъ „чуждесграннитѣ градове“, че душата му не ще забрави думитѣ на майката.

Зовътъ на майката-родина властно звучи изъ тия градове и той извиква постоянна мисъль и копнежъ по „роднитѣ страни“. За роба тжгата по родина, по майчина милувка и бащина прегръдка е особено силна и изключителна. За него нѣма по-хубави картини отъ тия подъ родното небе, подъ което е страдалъ, и по-голѣма радость отъ тая, що го срѣща подъ „милитѣ планини“.

Небесна радость тамъ живѣе
Покрай студената вода;
Тамъ вѣтърътъ кога повѣе
Въ сърца разлива веселба.

Свободниятъ често клони къмъ космополитизмъ, но за всѣки робъ и смутенъ въ душата си родината говори съ ласката на най-голѣмата утѣха, за която тжгуващиятъ е готовъ да заплати и съ цѣната на най-голѣмото самопожъртвуване. Защото само родината би му дала свобода и духовенъ миръ и, ако сама тя е робиня, той молитвено ще сложи сърцето си прѣдъ олтаря на нейнитѣ идеали за свобода. И затова като неотстжпенъ стражъ бдятъ надъ българската душа на Чинтуловъ въ чужбина строгитѣ думи:

Смисли, че общитѣ ни братя
Вътъ мракъ живѣятъ и мъгли . . .

Родината иска беззавѣтна служба, и въ нейно име се заклева готовиятъ за работа и бунтъ робъ. Тая служба за него е Божия заповѣдь и тя му дава духовна мощь да понася ужаса и тежестьта на сегашното, тя отклонява погледа въ далечинитѣ на миналото и бѫдещето. Миналото дава примѣра, а чистотата на дадения обѣтъ укрѣпва вѣрата въ бѫдещето. Родината разсѣйва тъмнитѣ облаци на душата; виденията на родното минало говорятъ съ властния и „таенъ гласъ“ на нѣкакво свѣтло прѣдопрѣдѣление. Така, прѣдъ духовния погледъ на поета се понасятъ величественитѣ образи на българското минало, което е изкупило грѣховетѣ на прѣдишнитѣ поколѣния (то „измива прадѣдния грѣхъ“) и вика въ душитѣ на сегашнитѣ за мъсть и бунтъ. Въ душата на поета оживѣва старото царство, минаватъ бойнитѣ дружини на Асѣна, за които можеби още разказва плисъкътъ на Янгра —

Оттука български юнаци
Далеко тичали на смърть,
Високо вдигали байраци,
Врази кога имъ се явягъ . . .

Най-добъръ изразъ на отношението у Чинтуловъ къмъ миналото прѣдставя епическата пѣсень „Дзама приятели“. Прославяниятъ въ тогавашната ни лирика Прѣславъ дава и на Чинтуловъ мотивъ и съдържание въ тази пѣсень, по-хубава отъ всички други на такъвъ сюжетъ прѣзъ онова врѣме —

Азъ минахъ селото Прѣслава,
Достигнахъ и до тазъ Морава,
И като гледамъ тѣзъ мѣста,
Макаръ да нѣматъ тѣ уста,

Кръвьта ми силно тѣ вълнуватъ
И на душата ми хортуватъ:
Запри се, та си почини
При тѣзъ свещенни старини!

— — — — — — — — —

Огдѣ се мисли появиха,
Та въ мене всичко съживиха,
Прѣминалото се яви
И ми душата съживи!

Азъ видѣхъ древната столица,
На наштѣ градове царица,

Прѣславъ съсъ свойтѣ старини
Въвъ Хемоскитѣ планини!

— — — — — — — — —

Самъ, като унесенъ стои поетътъ „подъ облака небесенъ“ и блѣноветѣ му населяватъ пуститѣ мѣста съ видения отъ миналото. Той е погълнатъ отъ тѣхъ, живѣе въ тѣхната героическа и хубава дѣйствителность. Тѣ сѫ негови истински другари — съдържание на поетическата му самота, която го избавя отъ истинската самота срѣдъ живитѣ. Единъ отъ тѣхъ идва при „поклонника на Аполона“ и го пита: „Кажи, приятелю, какъ си? Що се замисли пакъ самси?“ Поетътъ отговаря просто и дълбоко:

— Самси? О, азъ не бѣхъ самичъкъ!
Когато дойде ти едничъкъ
И ме попита: ти какъ си?
Тогазъ останахъ азъ самси.

И той разказва на живия, у когото можеби е умрѣло миналото, повѣстьта за Крумъ (Гръмъ) и Никифоръ — „Припомня стари врѣмена, народната ни старина!“ А въ тия врѣмена, когато отечеството е бивало въ опасность, се е водила

Война, война непримирима
За бащината ни любима,
Война противу лютий врагъ,
Нечаканъ гостенинъ недрагъ!

Миналото учи на подвигъ, родината иска бунтъ, и не може да се устои на властния имъ зовъ —

Да си развиемъ знамената,
Да свѣтне нашата земя,
Да си прославимъ имената,
Да гинатъ турски племена!

И всички требва да се призоватъ въ борба за родината — „Всички на орѫжие!“ Трѣбва да пламне народната любовь, трѣбва да се намѣри нейната „искра благородна“, да се раздуха, и въ буенъ огънь трѣбва да изгаря всѣко младо сърце съ порива си къмъ свещена мъсть и слава. Чувството трѣбва да се въплъти, стремежътъ трѣбва да стане подвигъ, Балканътъ, закрилникъ на всѣка свобода, трѣбва да сбере дѣцата си и да ги научи на най-хубавата смърть.

Чинтуловъ познава тоя зовъ на родината. Въ простия му и хубавъ стихъ пламватъ стремежитѣ къмъ волность; неговата революционна пѣсень има понѣкога потоса на истински херо-изъмъ. Но все пакъ той не минава въ стихия, не е така абсолютенъ, както стана по-късно у Ботевъ. Повече заетъ съ миналото, по-замисленъ и слабъ, Чинтуловъ говори въ пѣснитѣ си и за просвѣта и за бунтъ. Душевно разединенъ, той не е можалъ като Левски да хвърли духовното расо, и винаги остава въ душата си и семинаристъ, ученикъ и потомъкъ на Хамлетъ. Неговото „мѫжко сърце“ е смутено отъ разяждащата сила на мисъльта. И така краснорѣчива за него е слѣдната строфа:

Издигна си рѫката да замѣри,
Но въ този часъ, когато се съзрѣ,
Рѫката му захвана да трепери,
И мѣсецътъ печаленъ го огрѣ...

Погледътъ му не е устременъ само или прѣдимно напрѣдъ, въ бѫдещето; дори по-интересенъ е погледътъ му назадъ, къмъ миналото. Като надъ Яворовъ, и надъ него споменътъ, „възпоменанието“ има особена власть. У него често се чува: „Смисли!“ Той не върви безогледно къмъ единствена цѣль, не е емансипиранъ отъ множество условия и условности; въ рѣшителния мигъ, той се озърта, опомва се, и рѫката му ватреперва. Въ неговата душа не гори беззавѣтна вѣра. Наистина, той често споменува Бога, но Божията дѣсница не се чувствува въ душата му като сигурно спасение; тя е открита за тъмнитѣ размисли, отъ които нѣма изходъ. И особено впечатление прави у Чинтуловъ тъкмо тази Яворовска „мисъль“, за която така явствено говорятъ първитѣ строфи на „Възпоменание“:

Току що се яви зората
Въ единъ прѣкрасенъ майски день,
Излѣзохъ азъ изъ одаята
Душевно много наскърбенъ. —

Но гдѣ и къмъ кого да ида?
Кой може да ме утѣши?
Къмъ кой мѫдрецъ да се отправя,
Въ свѣтъ той да ми се вѣсти?

И тъй стоехъ съсъ нетърпене,
И много, много азъ мълчахъ,
Но по сърдечно си влѣчене
Къмъ Трапезица азъ тръгнахъ.

Навредъ тамъ тихий вѣтъръ вѣе,
Рѣката Янтра тамъ шумти;
И свавейчето сладко пѣе
И пѫтницитѣ весели.

Менъ само не развеселява
Тази природа веселба,
Но само ми възпоминава
За прадѣднитѣ врѣмена.

Каква е била тая нощь прѣди утрото, слѣдъ която поетътъ е излѣзълъ „душевно много наскѫрбенъ“ — това не би можалъ да каже Чинтуловъ прѣди повече отъ седемдесеть години. Но не разказа ли неговата и своя „нощь“ Яворовъ! И не звучи ли въ втората строфа тука бѫдещата „Пѣсень на човѣка“? Душевно много наскѫрбенъ е първиятъ ни поетъ, и тая страшна скръбь на раздвоената, на обезсилената отъ съмнѣния душа лежи като сѫдба надъ Яворовата лирика. —

Но гдѣ и къмъ кого да ида?
Кой може да ме утѣши?
Къмъ кой мѫдрецъ да се отправя,
Въ съвѣтъ той да ми се вѣсти?...

Какъ почти дума по дума и въ сѫщия тонъ повтори Яворовъ тия стари въпроси, толкова по-късно отъ Чинтуловъ. Нѣма изходъ отъ четиритѣ, отъ леденитѣ стѣни на мисъльта, и задъ тѣхъ душата е обречена въ постоянна самота да разбива идолитѣ на живота. Задъ тия стѣни е коренътъ на „суета суетъ и всяческая суета“. Тукъ израства и огромниятъ призракъ на смъртьта, не само като мистерия, но и като абсолютна владѣтелка надъ свѣта. Въ него царува нейниятъ произволъ. Тя е безпощадна и къмъ най-чистото, най-невинното. Такъвъ е мотивътъ на една отъ най-хубавитѣ Чинтулови пѣсни — „Лѣтна нощь се прѣвалява“. „Съ майчина благословия“, „съ бодри радости надежди“ се впуща въ дългъ пжть младъ юнакъ, „безъ да мисли за прѣмѣжди или ненадѣйна смърть“. Но тя го настига, тъкмо когато душата му е унесена въ мечти за бждещето, и когато излива радостьта си въ пѣсень срѣдъ зелената гора, надъ която трепти изгрѣващето слънце —

Вижте въ тоя свѣтъ лъжовенъ,
Какъ се грижимъ за имотъ,
Зарадъ добрини свѣтовни
Не си жалимъ ни животъ.

Губимъ се насамъ-нататъкъ,
Ставаме на всичко робъ,
А животътъ ни е кратъкъ
Сетнината ни е гробъ.

Лъжа и суета е всичко, що става по свѣта, и на никакъвъ обѣтъ не може да се вѣрва.

Той много добрини
Се вreче да направи;
Честьта го посѣти,
И той за тѣхъ забрави . . .

„Вредъ по свѣта царува въвъ хората злото“ и на нищо добро и свѣтло не може да се опре измжчената човѣшка душа.

Интересно е и друго сходство съ Яворовъ: противопоставянето на вжншния „прѣкрасенъ майски день“ съ вжтрѣшната ледна нощь. И у двамата остава вънъ свѣтлината, радостниятъ май на живота, а вжтрѣ — черната убийствена самота съ всичкитѣ ѝ чудовищни порождения. „Менъ само не развеселява тази природна веселба“ — би казалъ и Яворовъ. Защото душата мълчи — „и много, много азъ мълчахъ“ — потънала въ своя хаосъ. Това не е плитко безсилие, не е леко отчаяние и самодоволна самота. Животътъ е познатъ съ властьта на своя викъ, но не само неговата власть е надъ душата. Тя знае златнитѣ лжчи на слънцето, разливани „съсъ щедра дѣсница“ и измамливитѣ обѣщания на лъскавитѣ утренни зари надъ зелената гора или неутѣшителната приятность на пролѣтнитѣ дни —

О, колко за насъ сж приятни
Свѣтливитѣ тѣзи дни
Слѣдъ бурнитѣ, мжчни прѣврати,
Студени и мрачни нощи.

Животътъ, дори шегата му („Китка отъ Балкана“), мимолетната радость отъ събитието („Ти, вѣчно пжтниче“) не сж съвсѣмъ чужди на Чинтуловъ, но „студенитѣ, мжчни нощи“ сж и за него безкрайни, самотата съ нейнитѣ бурни, мжчни прѣврати и за него е непрѣодолима. Размжтената отъ рефлексия душа не може да се избистри вече и да намѣри свѣтлото примирение, чистия миръ въ прегръдката на живота и природата. „Едно страдание безлично“ остава да владѣе въ душата, всѣки отдѣленъ неговъ изворъ става неразличимъ въ общата нощь на безсънната разяждаща мисъль. И сѣкашъ нищо не се е случило, сѣкашъ нищо не е станало нито въ душата, нито въ свѣта —

Нищо, нищо, майко мила,
Нищо не ми се случи,
Мисъль въ мене се вселила
И главата ми ечи!

Като Яворовъ и Чинтуловъ се връща отъ своята самота и вжтрѣшенъ смутъ наново къмъ родината. И всички опори да бждатъ разрушени, опората на родината-майка ще остане. Само въ нейния гласъ, въ гласа на природата нѣма лъжа. Пророчеството на майката се сбждва и, ако обезвѣрениятъ синъ не може вече прѣдъ своята майка да изплаче мжката на душата си, той свежда глава прѣдъ Божията Майка съ страдалческитѣ думи на Лермонтовата молитва . . .

Така раздвоена, можеби все повече е потъмнявала душата на Чинтуловъ, все по-властно я е завладѣвала, както у Яворовъ, зловѣщата нощь на съмнѣнията и отчаянието. А къмъ това духовно потъмняване се прибавя и физическо. Нѣкаква зла сждба прѣслѣдва първия ни поетъ, и той, пакъ като Яворовъ, къмъ края на живота си ослѣпява. Какво е виждалъ мрачниятъ погледъ на Чинтуловъ въ бждещето на нашия духовенъ животъ? Съзнавалъ ли е той българската смисъль на завѣщаното отъ него като поетъ? Можеби — не. Но ние добрѣ разбираме неговата дълбочина, и образътъ на първия ни поетъ оживѣва въ нашитѣ души като трагиченъ символъ.

СТИХОТВОРЕНИЯ

1.

Стара майка ся прощава съсъ сынъ-атъ си

Прощавай сынко, много здравье,
Едничка рожба на свѣтъ-атъ;
Така сждбата намъ направи
Сынъ съ майка да ся разделятъ.

Това ли чякахъ азъ отъ тебе,
Отъ какъ си още малъкъ былъ,
Та сега въ мойто старо време
Въ пжть дълакъ си ся наредилъ?

Въ страны ты чюжды ще да идешь,
Кадѣ ти сочи съвѣстьта,
Свѣтъ-атъ и хората да видишь
И да си търсишь тамъ честьта.

Нъ мыслишь ли ты, рожбо мила,
Че щж да имамъ азъ покой,
Кога отъ старость и безъ сила,
Любезный образъ спомня твой?

Ако да видя бура страшна
Съсъ силенъ дъждъ да завали,
То моята душа нещастна
Отъ страхъ ще скоро затрепти.

Ако трѣскавицата слушамъ
И страшенъ гърмель да гърми,
То азъ съ страхъ голѣмъ щж думамъ:
Ахъ, сега дѣ ли е сынъ ми?

Когато овцитѣ заблѣятъ,
Играятъ, тичатъ по поле;
Когато птичкитѣ запѣятъ
Подъ сино-ясното небе,

Щѫ думамъ азъ: Ахъ птички, овцы,
И вы си имате дѣца,
При васъ играятъ ваш'тѣ рожби,
Нь мойта въ чужда е страна!

Кога ся вѣче ти находишь
По чуждостранны градове,
И въ тѫзе кѫща пакъ си додишь,
Кой ще ти помощь подаде?

Кадѣ е мойта майка мила
Роднинытѣ ще пыташь ты,
Но само нейната могила
Тогазь щѫтъ ти покажатъ тій.

Душата ти неще забрави
Това що ти хортувахъ азъ.
Върви носи си много здравье
И споменувай пакъ за насъ.

2.

Изпроводякъ на единого Българина изъ Одесса

Ты тръгвашь, друже нашъ любезный,
Достигна тойзь несносенъ часъ,
Когато вѣче въ пѫть послѣдный,
Мы слушамы тукъ твой-атъ гласъ.

Фърчи, фърчи, о друже, съ радость,
Фърчи къмъ роднытѣ страны;
Развесели ты твойта младость
Подъ милытѣ намъ планины.

Небесна радость тамъ живѣе
По край студената вода;
Тамъ вѣтаръ-атъ кога повѣе
Въ сърдца разлива веселба.

Тамъ роднитѣ ти мили братья
И твойтѣ майка и баща,
Да те пріематъ въвъ объятвя,
Денѣ тя чякатъ и нощѣ.

Нъ тамъ въвъ бащины объятья,
Кога тя радость углади,
Смысли, че общитѣ ни братья
Въвъ мракъ живѣятъ и мъглы.

И чякатъ тій съсъ нетърпѣнье
Небесный свѣтъ да гы огрѣй,
И въ тѣхъ да свѣтне просвѣщенье
И мракъ-атъ тьменъ да развѣй.

Мы щемъ тя помнимъ дѣто ходимъ,
Денѣ, нощѣ и всякой часъ;
А тебѣ всинца ти ся молимъ
Да не забравяшь и ты насъ.

Земни отъ насъ, о друже вѣрный,
На вѣчна дружба тойзь залогъ,
И въ пѫть-атъ ти, пѫть най надѣжный
Да ти е Всемогущый Богъ.

3.

Китка отъ Балкана

Съсъ позволенье на Зевеса
Прочюлъ ся беше гласъ въ Одеса,
Че красна китка отъ Балкана,
Отъ хубавы цвѣтя събрана,
Ще да ся скоро появи.

Зарадвали ся Българетѣ,
Съсъ радость смѣтали тій днытѣ,
Кога по скоро да я видятъ,
Замыслили да я поливатъ,
На много време да цѫвти.

Нъ на токо речи година,
И още повѣче ся мина,
Отъ както тя не ся являва;
Какво горката е станала?
Да ли потънала въ морето?
Нъ на надникна отъ небето
И тихомъ мень прошьпна днесь
На дѣсното ухо Зевесъ:
Че мышката я ушъ грабнала,
А нея котката изяла.

4.

Възпоменание

Току що се яви зората
Въ единъ прѣкрасенъ майски день,
Излѣзохъ азъ изъ одаята
Душевно много наскърбенъ. —

Но гдѣ и къмъ кого да ида?
Кой може да ме утѣши?
Къмъ кой мѫдрецъ да се отправя,
Въ съвѣтъ той да ми се вѣсти?

И тъй стоехъ съсъ нетърпене,
И много, много азъ мълчахъ,
Но по сърдечно си влѣчене
Къмъ Трапезица азъ тръгнахъ.

Навредъ тамъ тихий вѣтъръ вѣе,
Рѣката Янтра тамъ шумти;
И славейчето сладко пѣе
И пѫтницитѣ весели.

Менъ само не развеселява
Тази природна веселба,
Но само ми възпоменава
За прадѣднитѣ врѣмена!

И дума: „Слушай, юноше, съ внимане,
Къмъ тебе вика таенъ гласъ,
Нагледай се съ възпоменане,
Живѣе всичко до тозъ часъ.

Смисли за тази Трапезица,
За този старий, наший градъ,
Той българска е билъ столица,
Измива прадѣдния грѣхъ!

Съсъ вѣрната си тукъ дружина
Асѣнъ е нѣкога живѣлъ,
Но много оттогазъ се мина,
Откакъ съсъ слава той гърмѣлъ.

Оттука български юнаци
Далеко тичали на смърть,
Високо вдигали байраци,
Врази кога имъ се явятъ!

5

Стани, стани, юнакъ балкански

Стани, стани, юнакъ балкански,
Отъ сънь дълбокъ се събуди,
Срѣщу народа отомански
Ти българитѣ поведи!

Но сълзи кървави пролива
Във робство милий нашъ народъ;
Високо той рѫцѣ простира,
Да го избави вишний Богъ!

И тъй ний много прѣтърпѣхме,
Но стига толкозъ да търпимъ,
Да бѫдемъ пакъ, каквито бѣхме,
Ил' всинца да се изтрѣбимъ.

Докога, братя, ще страдайте?
Защо да се не съберемъ?
Така ли вѣчно ще се губимъ,
Във робство всинца да измремъ?

Я вижте, братя, погледнете,
На чуждитѣ намъ племена!
Отъ тѣхъ добъръ примѣръ вземете,
Какъ си прославятъ имена!

Станете, братя, вий станете,
Начало покажете вий;
Нек' сабитѣ си да запашемъ,
И помощь ще да се яви.

На помощь сърби, черногорци
Съсъ радость ще се затекатъ;
А и отъ сѣверъ храбри руси
Тозъ часъ ще да се появятъ.

Догдѣ е мъничка змията
Елате да се съберемъ!
Съ крака да й строшимъ главата,
Свободни да се назовемъ!

Да си развиемъ знамената,
Да свѣтне нашата земя;
Да си прославимъ имената,
Да гинатъ турски племена!

6

Кждѣ си, вѣрна ти любовь народна?

Кждѣ си, вѣрна ти любовь народна?
Кждѣ блѣстишъ ти искра людородна?
Я силенъ пламъкъ ти пламни,
Та буенъ огънь разпали
На младитѣ въ сърцата,
Да тръгнатъ по гората.

Пламни, пламни ти въ насъ, любовь гореща!
Противо турци да стоимъ насрѣща!
Да викнемъ всинца съ гласъ голѣмъ
По всичкия Коджа Балканъ:
Голѣмо, мало, ставай,
Оржжие запасвай!

На кръстъ си тънки саби запашете,
За бащината си земя станете,
Тъпчете турски племена,
Пълнете съ тѣхнитѣ тѣла
Пространнитѣ равнини,
Дълбокитѣ долини!

За нашето отечество и слава,
За нашата свобода и държава,
Да си пролѣемъ вси кръвьта,
Да си добиемъ волностьта
Отъ нашитѣ тирани
Невѣрни мюсулмани!

Байраци български навредъ да дигнемъ,
Въ ржка си съ кръстъ къмъ Бога да извикнемъ:
О нашъ създателю Христе!
На нашето мълчане
И дългото търпене.

Благослови ти нашето желане!
На тебе имаме ний уповане:
Подвигътъ да ни е осветенъ,
Въвъ твоя вѣра утвърденъ,
Въвъ славното ти име,
Прѣдвѣчний Божи Сине!

7

Българи юнаци,
Ще ли още спимъ?
Вдигайте байраци,
Да се освободимъ!

О лъвъ! Събуди се
Отъ дълбокий сънь,
Силно провикни се
Отъ Балкана вънъ.

Сбирай си дѣцата
Въ гжститѣ гори,
Силенъ имъ въ сърцата
Огънь разпали!

8

Вѣтъръ ечи, балканъ стене,
Самъ юнакъ на коня,
Съ тржба зове свойтѣ братя
Всички на оржжие!

Дойде врѣме, ставайте,
Отъ сънь се пробуждайте,
Доста робство и тиранство,
Всички на оржжие!

Който носи мжжко сърце
И българско име
Да прѣпаше тънка сабя,
Знаме да развие!

9

Лѣтна нощь се прѣвалява,
И слѣдъ лъскава зора
Слънцето трепти изгрѣва,
Надъ зелената гора.

Младъ юнакъ си конь извожда
Изъ желѣзнитѣ врата,
На печалби си отхожда
Надалеко по свѣта.

Съ майчина благословия
Той на коня възседна,
За честита търговия
Той намисли и тръгна.

Съ бодри, радостни надежди
Пуща се на дългъ пѫть,
Безъ да мисли за прѣмѣжди
Или ненадѣйна смърть.

Като прѣзъ гора минава
Сладки пѣсни пѣе съ гласъ,
Но не много се минава
И настава страшенъ часъ.

Силни вѣтрове духнаха,
Буря голѣма стана,
Грѣмъ и мълния треснаха
И юнакъ си тамъ падна.

Вижте, въ тоя свѣтъ лъжовний,
Какъ се грижимъ за имотъ,
Зарадъ добрини свѣтовни
Не си жалимъ ни животъ.

Губимъ се насамъ-нататъкъ,
Ставаме на всичко робъ,
А животътъ ни е кратъкъ,
Сетнината ни е гробъ.

10

Богдане, мой мили сине,
Що ти сърчице строши,
Чакъ дотамъ да ти изстине
Всичко, що ни весели?

Нѣщо ли ти се случило,
Та умисленъ тъй стоишъ?
Ил' стрѣла на либе мило
Порази те, та тжжишъ?

Нищо, нищо, майко мила,
Нищо не ми се случи,
Мисъль въ мене се вселила,
И главата ми ечи!

11

О колко си добра, надежда всенародна!
Ти утѣшавашъ насъ съсъ радость благородна.
Въвъ скръбни врѣмена недѣй оставя насъ,
Кажи на бѣднитѣ: „съсъ васъ съмъ сѣвга азъ!"...
. . . .

12

Издигна си ржката да замѣри,
Но въ този часъ, когато се съзрѣ,
Ржката му захвана да трепери
И мѣсецътъ печаленъ го огрѣ...
. . . .

13

Гдѣ, кажете сега, гдѣ да намѣримъ доброто?
Вредъ, по всичкия свѣтъ царува въвъ хората злото...
. . . .

14

Той много добрини
Се вречe да направи;
Честьта го посѣти,
И той за тѣхъ забрави...
. . . .

15

Врѣмето тича, все заминава,
Нашто живѣне все се скжсява...
. . . .

16

На хрането конче Драганъ се качй,
И съ булка пръвнина така се прости:
Прощавай, Миланке, за да се простимъ,
Написано било, да се раздѣлимъ...
. . . .

17

Молитва

М. Ю. Лермонтовъ

Азъ, Майко Божия, сега съ молитвата,
Прѣдъ твоя образъ съ ярко сияне,
Не за спасение, не прѣди битвата,
Не съ благодарность ил' покаяне...
. . . .

18

Изяснило се небето,
Приятното слънце огрѣ,
И златни лжчи по полето
Съсъ щедра дѣсница разлѣ.

Природата се съживила,
И весела всичката тварь
Въ сърцето си е оградила
За божията слава олтаръ.

Намъ всичкото напоминава,
Че пролѣтно врѣме дошло,
Дошло веселба да раздава
Тамъ, дѣто царува тегло.

О, колко за насъ сж приятни
Свѣтливитѣ тѣзи дни —
Слѣдъ бурнитѣ, мжчни прѣврати,
Студени и мжчни нощи.

19

Прахътъ на Стефана Гидика
Почива тука и намъ вика :
Търсилъ съмъ щастье въ търговия,
Но всичко празно, пустотия !
Съпруга, рожбици оставихъ,
А за народа що направихъ —
За него, ахъ ! да кажа мога —
Излизамъ днесъ прѣдъ сждникъ — Бога.

20

Ти, вѣчно пѫтниче,
Ясно ми слънчице,
Я се поспри!

Долу на земната
Тварь сътворената,
Благословената
Ти се съзри!

Вижъ колко радости,
Милость и благости
Намъ Богъ е далъ!

Въ турска монархия
Мила екзархия
Намъ даровалъ.

Днесъ съсъ смирение,
Съ вѣчно почтение
Ний прѣдстоимъ

Прѣдъ обичливия,
Боголюбивия
Пастиръ, най-милия
Нашъ Серафимъ.

Боже, дари ни го,
Вѣчно пази ни го
За нашъ покровъ.

Слава Единому,
Непостижимому,
Богу всесилному
Въ вѣки вѣковъ!

21

Двама приятели

— Поклонниче на Аполона!
Кждѣ е писано въ закона,
Та талкозъ рано излѣзна,
Безъ да ме чакашъ въ пжть тръгна?

Защо подъ облака небесенъ
Стоишъ ти тъй като унесенъ?
Кажи, приятелю, какъ си?
Що се замисли пакъ самси?

— Самси? О, азъ не бѣхъ самичъкъ?
Когато дойде ти едничъкъ
И ме попита: ти какъ си?
Тогазъ останахъ азъ самси.

Ела, седни при мене,
Прилично то е сега врѣме,
Да видишъ въ този згоденъ часъ,
Кждѣ съсъ умъ се носѣхъ азъ.

Я погледни наоколо си,
Какъ всичко мами и умъ носи,
Припомня стари врѣмена,
Народната ни старина!

Азъ минахъ селото Прѣслава,
Достигнахъ и до тазъ морава,
И като гледамъ тѣзъ мѣста,
Макаръ да нѣматъ тѣ уста,

Кръвьта ми силно тѣ вълнуватъ
И на душата ми хортуватъ:
Запри се, та си почини
При тѣзъ свещени старини!

Като отъ коня си отседнахъ,
Спокойно тука се облегнахъ,
Обърнахъ погледъ азъ навредъ,
Изгледахъ всичкото наредъ.

Отдѣ се мисли появиха,
Та въ мене всичко съживиха,
Прѣминалото се яви
И ми душата съживи!

Азъ видѣхъ древната столица,
На нашитѣ градове царица,
Прѣславъ съсъ своитѣ старини
Във Хемоскитѣ планини!

Във бащинитѣ си палати
Царь Грътъ отъ мислове крилати
Разхождалъ се заобиколенъ,
Душевно много нажаленъ.

За миръ два пѫти се обаждалъ,
Нарочно пратеникъ проваждалъ,
До Никифора гордий царь,
На византийци господарь.

Но никакъ гордий царь не слуша,
Но повече уши запуша
И се присмива съ веселба
На царска Грътова молба!

Грътъ трети пѫть му изпроводи
Отъ свои вѣрни скороходи,
Дано Никифоръ се склони
Да пощади дѣца, жени.

Но всичко пусто и напразно!
Никифоръ казва гръмогласно,
Че нищо той не ще да чуй
И Грътму във лицето плюй.

Сърце се Гръму наранява,
Душата му се разярява,
И като нѣкой гладенъ левъ
Провиква се съсъ страшенъ ревъ:

„О, Вишний Боже безпрѣдѣлний!
И ти, Перуне огнестрѣлний!
Кои отъ горния етиръ
Боравите надъ долний миръ;

Кои съсъ правдата въ рѫката
Въртите по свѣта дѣлата,
По ней всички да вървятъ,
Кои живѣятъ по свѣтътъ!

Насамъ, насамъ се обърнете,
Насамъ си погледа втренчете,
Та вижте съ ваший вѣренъ гледъ
Врага, Никифора проклетъ!

За милость той не ще да знае,
Да тъпче правдата дерзае;
Като разбойникъ нападна̀
На бащината ни страна!

Ако да имамъ азъ погрѣшка
И тъпча правдата човѣшка,
На всички богове гнѣвътъ
Да ми увисне на вратътъ!

Ако ли ази съмъ невиненъ,
То нека огъньтъ вашъ силенъ
Врага въ глава да устрѣли,
Рода му долу да свали!

О скоро, скоро, воеводи,
Навредъ пратете скороходи,
Народътъ да се призове
И тука да се събере.

Оттука да го наредите
Мѣста да хване по горитѣ;
Да чака, да не влиза въ бой,
Прика̀зъ догдѣ не вземе мой.“

Веднага въ всичката Прѣслава
Голѣмо мало се разшава:
Кой коня носи да кали,
Кой чанта пълни съсъ стрѣли;

Кой тетиви на лѫкъ обтѣга,
Кой враненъ коня чеше, стѣга,
И клето му сърце трепти,
Кога да тръгне не търпи.

По българското всичко царство,
Подъ Гръмовото господарство,
Задъ тебе или прѣдъ очи
Наредъ за бой салтъ гласъ ечи:

Война, война непримирима
За бащината ни любима,
Война противу лютий врагъ,
Нечаканъ гостенинъ недрагъ!

Но на! Никифоръ наближава,
Нахлува въ Гръмова държава,
Наредъ той коли и плѣни
Не ще да знай дѣца, жени.

Въ Хемоски планини наскочи,
И право къмъ Прѣслава сочи,
И нея той да изгори,
Народа ѝ да измори!

Но Богъ небесни не допусна,
Врагътъ съсъ жадностьта си гнусна
Народъ невиненъ тъй да трий,
Докрай кръвьта му да изпий.

Грѫмъ вече се добрѣ приготви,
Прѣмина друмища и локви,
Войската му се настани
Задъ тѣзъ високи планини.

Въвъ старо врѣме планинитѣ
Съсъ дърва били все покрити,
Съ джбрави и съсъ гжсталакъ,
Обвиснали съ зеленъ шумакъ.

Тамъ всѣки българинъ, достоенъ
На бой да иде като воинъ,
Захваналъ мѣсто въвъ лѣса,
И чакалъ салтъ за бой гласа.

Грѫмъ строга заповѣдь проводи,
За да завзематъ вси проходи
И да оставятъ салтъ единъ
За византийский исполинъ,

Да чакатъ свободно да мине
Съсъ звѣрскитѣ си той дружини,
И щомъ пристигне въвъ градътъ,
Прохода да заобиколятъ.

Току що Грѫмъ това изрѣче,
Ей че Никифоръ се изпрѣчи,
Нахлува право въвъ градътъ
И повелява да плѣнятъ.

На туй примѣръ самъ той подаде,
Като каза на войни млади,
Хазната царска въвъ градътъ
За него тѣ да задържатъ.

Таквози кесарево щѣне
На всички даде дързновене,
Захващатъ всички да плѣнятъ,
Наредъ безъ милость да сѣчатъ.

И вредъ въ столицата Прѣслава
Плачъ и ридане се раздава;
Ни старъ, ни младъ не пощаденъ
Отъ врага люто разяренъ.

Когато вече се насити
На страститѣ си звѣровити
Да гледа какъ да угоди
И радва се, че побѣди,

Донасятъ му хаберъ веднага,
По-скоро, казватъ му, да бѣга,
Че е отвредъ обиколенъ,
На българи ще падне въ плѣнъ.

Никифоръ се на коня мѣта,
На него като птица лета,
Насамъ-нататъкъ криволи,
Мѣстата да обиколи.

Когато вече вредъ обиде
И съсъ очитѣ си самъ видѣ,
Че нѣма гдѣ да се спаси,
На войнитѣ си разгласи:

„Човѣкъ макаръ да би билъ птица,
Да хвърка като гължбица,
Не може никакъ отърва
Злочестата си тукъ глава.

Но щита нѣма ний да сложимъ,
Ще да се биемъ колко можемъ,
Догдѣ ржцѣтѣ ни държатъ,
Кръвъ ще проливатъ, ще сѣчатъ“.

Никифоръ тъй като издума,
Зелената във лѣса шума
Веднага силно зашумтѣ
И тропотъ конски затуптѣ.

Съ войската си се Грълмъ затече,
На всѣко мѣсто се прѣпрѣчи.
Захваналъ се е страшенъ бой
Между двѣтѣ войски безброй.

Брълмчатъ унило тетивитѣ,
Пищятъ по въздуха стрѣлитѣ,
Ножоветѣ навредъ лъщятъ,
Тѣла човѣшки тѣ сѣчатъ.

Пръхтението на конетѣ
И трѣсъкътъ на щитоветѣ
Разнасятъ се далечъ въ лѣса
И си възвръщатъ пакъ гласа.

Въздишания се тежки вдигатъ,
До сини небеса достигатъ,
Земята силно се люлѣй,
Кръвьта човѣшка все се лѣй.

Най-сетнѣ падна на земята
На византийцитѣ войската,
И клюмна вирнатиятъ носъ
Като трѣва по сѣнокосъ.

Самси Никифоръ тукъ загина
Съ въртоглавата си дружина,
Съсъ всичкитѣ си голѣмци
И съсъ придворнитѣ скопци.

Съ сърдечна радость Грълмъ погледа
На тази кървава побѣда;
Хвала въздаде съ викове
На българскитѣ богове.

А на Никифора главата
Като улови за косата,
Погледа и се причерви,
Душата му се разгнѣви.

„Когато, рѣче, не щешъ мира,
За тебе острата сѣкира,
О, враже гордий, упознай,
Небето отреди за пай!

Вий, мои прѣданни другари,
Достойни, вѣрни главатари,
България се отърва,
Вземете сега тазъ глава,

Вземете та я обрѣжете
И черепа ѝ очистете
Отъ всѣкаква нечистота,
Щото докарва гнжсота.

На огъня я изварете,
Съсъ чисто злато обковете,
Писецътъ съсъ кистцата си
Да я опише, украси.

Да бжде тя за споменъ чаша
На славната побѣда наша,
Съсъ нея ний ще да пиемъ,
Кога на сборъ се съберемъ.

Когато българинъ пирува
И въ радостьта си тържествува,
Съсъ пълна чаша във ржцѣ,
Наздраве, братя, да рече".

— Кажи ми сега ти наздраво,
Не ти ли отговорихъ право,
Когато тука прѣди часъ,
Не бѣхъ самси, ти казахъ азъ?

Ха! качвай се сега на конятъ,
Мъглитѣ, вижъ, на дъждъ се гонятъ;
Доволно, стига да стоимъ,
Пжть дългъ ний ще да вървимъ!

ПѢСНИТѢ НА ЧИНТУЛОВЪ

Въ литературата интересътъ къмъ формата обикновено прѣдхожда тоя къмъ съдържанието. Така и първитѣ наши стихотворци се примамватъ най-напрѣдъ отъ новия начинъ на изразъ, безъ да имъ е той достатъчно потрѣбенъ и безъ да го познаватъ. Тѣ пишатъ стихове за каквото имъ хрумне и както имъ хрумне: ту „стихове пиитически“ за св. Богородица, ту безкрайно дълги любовни пѣсни или стихотворения за нѣкое алилодидактическо училище. „Поезията“ ни прѣди Чинтуловъ се прѣдставя главно отъ случайни опити за стихотворство, неинтересни сами по себе си и малко важни въ историколитературно отношение. Като се почне съ „Одата на Софрония“ отъ Д. Попски (1813) и се свърши съ стихотворенията на К. Огняновичъ въ неговия „Забавникъ“ (за 1845 лѣто) — всичко отъ това врѣме е налучкване да се намѣри стихотворна техника за изразъ и на най-прозаични разкази и размисли. Въ това налучкване има всички елементи на обикновеното стихотворство: рима, ритъмъ, еднакво число срички, но тия елементи сѫ забъркани отъ липсата на непосрѣдно поетическо чувство и технически знания. Нагаждатъ се рими — повече за окото — налучква се ритъмъ и еднакво число срички и се нижатъ стихове, еднакво безплодни въ всѣко отношение. Тукъ-тамѣ случайно се покаже стихъ, само загатващъ за поетиченъ подтикъ, но и той тъне въ непроумѣната техника и безсмисленото съдържание. Общо казано — на първитѣ ни стихотворци липсва: поетическа дарба, подкрѣпена отъ познаване на добри чужди образци. Първитѣ ни стихотворци не бѣха поети, а и гръцкитѣ или сръбски стихотворения, които имъ бѣха извѣстни, не можеха да ги насочатъ къмъ даване началото на нашата сѫщинска поезия. И затова лутанията имъ не изведоха на правиленъ пѫть, и не съ тѣхъ се свързватъ посетнѣ истинскитѣ наши поетически творби въ размѣрена рѣчь. Независимо отъ тия лутания въ 1845 се яви поемата на

Найденъ Геровъ „Стоянъ и Рада“, но тя завари една—макаръ и неотдавнашна — традиция, която продължи по свой пжть да вирѣе въ множество доморасли стихотворци. Така въ 50-тѣ години цъфна тъй наречената „даскалска поезия“, яви се Раковски все въ тая посока съ „Горски пжтникъ“ (1857), Жинзифовъ съ пѣснитѣ си прѣзъ 60-тѣ години, а по-сетнѣ съ „Кървава кошуля“ (1870), и домашната традиция — въпрѣки Геровъ, Чинтуловъ, Славейковъ, Ботевъ — завърза много плодове, докато най-послѣ „българската муса“ получи и своя „вѣнецъ“ отъ А. Франгя.

Пръвъ сериозенъ поетически опитъ у насъ, както казахъ, е поемата на Найденъ Геровъ. Тоя опитъ иде подъ руско влияние и рѣшително опрѣдѣля формалнитѣ пжтища, по които тръгва нашето стихотворство (ср. М. Арнаудовъ — Раковски и „Горски Пжтникъ“ въ Сб. Б. А. Н. кн. IX, 1918, с. 116). Но Геровъ не бѣше поетъ, и за него „Стоянъ и Рада“ едвали не е толкова случайна творба, колкото сж, напримѣръ, „Риданието“ на Пѣшаковъ и стихотворенията на Огняновичъ. На Геровъ сжщо липсва поетическа дарба, но той имаше това, което липсваше на всички прѣдходници и което бѣше не по-малко важно условие за развитието на поезията ни: познаване на чужди добри образци. Геровъ разбра, че основнитѣ начала на руското стихосложение, тоническото, могатъ и трѣбва да се поставятъ въ основата на нашето, и той даде примѣръ за тѣхното прилагане.

Поемата на Геровъ е написана въ четиристжпенъ ямбъ— единъ отъ най-разпространенитѣ размѣри въ руската поезия, отъ която, очевидно, е заетъ. Тоя размѣръ е спазенъ сравнително най-добрѣ въ посвещението прѣдъ поемата, което по такъвъ начинъ се явява по-важно отъ самата поема:

Не съмь увилъ азъ киткж цвѣте
Да дамъ на Твоя хубость даръ,
Та да Ти влѣзж у срьдце-то
Съ народенъ нашъ обычяй старъ;
А вдохновенъ съ любовь азъ живж,
Въ душія си вдигнжхъ Тебѣ тронъ,
И нà отъ срьдце безъ противж
Тебь жялнж пѣсень за поклонъ.

Мѣтны Ты менѣ очы ясны,
Камъ мень си срьдце обьрни,
Та да запѣемъ пѣсны красни
На веселы честиты дны!

Не съдържанието е важно тукъ, както изобщо въ цѣлата поема. Важно е това, че е даденъ вече български образецъ отъ все пакъ правилна стихотворна техника. Нарушенията на ритъма, слабата рима, изкълченниятъ синтаксисъ, който едва се намѣства въ размѣра, слабото съдържание — всичко се изкупва въ „Стоянъ и Рада“ съ заслугата ѝ, че дава образецъ за стихотворенъ езикъ и техника, отъ които най-напрѣдъ се възползува Добри Чинтуловъ. У него тѣ се явиха много по-чисти и обработени.

Тая заслуга обаче не може да постави поемата като начало на поезията ни — както това мисли Мурко, който пише: Das Geburtsjahr der bulgarischen Kunstpoesie ist 1445, als eine grössere, auf dem Volkslied beruhende Ballade (—?—) „Stojan und Rada“ in Odessa erschienen (вж. Die Sudslavischen Literaturen на книгата Die Osteuropäischen Literaturen und die Slavischen Sprachen, ч. I, дѣлъ IX отъ редицата Die Kultur der Gegenwart, herausg. von Paul Hinneberg, Berlin, 1908, с. 240). — Установеното като форма отъ Геровъ се запълня най-напрѣдъ съ поетическо съдържание отъ Чинтуловъ. Какво е това съдържание, посочихъ въ литературната характеристика; тукъ ще се спра на формалнитѣ особености на Чинтуловитѣ стихотворения.

Но прѣди всичко, необходимо е тукъ да се разгледа въпросътъ: кой е първиятъ ни поетъ, Петко Славейковъ или Добри Чинтуловъ. Въ 1849 и двамата печататъ свои първи пѣсни въ „Цариградски Вѣстникъ“. Но докато Чинтуловитѣ сѫ по-поетични и по форма и по съдържание, пѣснитѣ на Славейковъ не се отличават много отъ даскалскитѣ стихове прѣзъ онова врѣме на Пишурка, Василевъ, Изворски и др. По-друго впечатление прави Славейковото стихотворение „До моитѣ приятели“, печатано пръвъ пѫть въ книгата: П. Р. Славейковъ — Избрани съчинения, книга първа, Стихотворения, София 1901, с 4-5, датувано оть 1849. Но това стихотворение сигурно отпослѣ е добило тоя видъ, въ който го срещаме тука.

То е оригинално Славейково стихотворение, не прѣводно или близко подражателно (За П. Р. Славейковата прѣводна и подражателна поезия вижъ подъ това заглавие студията на Б. Пеневъ въ Псп. 1906). И вече въ това стихотворение на Славейковъ е загатнатъ бѫдещиятъ поетъ. Знае се, че той найкъсно отъ 1848 почва да се учи отъ рускитѣ поети (вж. „Петко Р. Славейковъ“, характеристика отъ Пенчо Славейковъ въ цит. кн.; сѫщо и цит. студия на Б. Пеневъ). Подъ тѣхно влияние у младия даскалъ постепенно се проявява вродената поетична дарба. Отъ друга страна, знае се, че още въ 1845-46 Чинтуловъ пише въ Одеса „Възпоменание“ и „Стани, стани, юнакъ балкански“. Споредъ това, право е да бѫде посоченъ Чинтуловъ като пръвъ нашъ поетъ, още повече, че той е и по години по-старъ отъ Славейковъ (послѣдниятъ е роденъ въ 1827). Но все пакъ, датата на раждането и посоченитѣ факти не сѫ напълно достатъчни за рѣшаване на тоя въпросъ. — Други, по-сѫществени съображения говорятъ рѣшително въ полза на Чинтуловъ. Като поетъ съ своя индивидуалность Славейковъ изпъква доста по-късно отъ 1849, дори по-късно отъ 1852, когато излизатъ първитѣ му стихотворни сбирки („Смѣсна китка“ и „Пѣснопойка“). Всички стихотворения на Славейковъ до 1852 сѫ прѣводни, подражателни или много блѣди. А и самитѣ изключения малко говорятъ за поета Славейковъ. Може дори да се каже, че Петко Славейковъ би билъ твърдѣ неуловимъ като поетическа индивидуалность безъ нѣкои доста късни стихотворения, като напримѣръ „Не пѣй ми се“ и „Жестокостьта ми се сломи“. А не е така съ Чинтуловъ; още съ първитѣ си стихотворения въ „Цариградски Вѣстникъ“ у него ясно личи самобитенъ поетъ съ свое лирическо съдържание и свой лириченъ изразъ. И тая именно изпъкваща поетическа индивидуалность на Чинтуловъ още отъ 1849 ни дава право да го поставиме — въпрѣки приетото досега първенство на Петко Славейковъ—начело на нашитѣ поети. Къмъ таково рѣшение на поставениятъ въпросъ клонятъ и думитѣ на неизвѣстния авторъ отъ сп. „Утро“: „Чинтуловъ е първиятъ, който доказа съ пѣснитѣ си, че и българскиятъ езикъ е гъвкавъ и способенъ за поезия, а П. Р. Славейковъ съ своитѣ „Смѣсна китка“ и „Басняникъ“ се явява въ 1852 и вторично доказа сѫщото“ (с. 182). Така схваща работата и Пенчо Славейковъ въ статията си „Българската поезия I. Прѣди“ (сп. „Мисъль“, год. XV (1906) кн. II). Слѣдъ като споменува за стихотворнитѣ драсканици около 50-тѣ години, той пише: „Майсторитѣ не се забавятъ. Най-първо Добре Чинтуловъ, а слѣдъ него П. Р. Славейковъ“ (с. 75). По-нататъкъ Славейковъ прибавя, че Чинтуловъ „дава пръвъ примѣръ отъ правилна българска стихотворна рѣчь. А и една твърдѣ тънка сѣнка отъ поезия лежи надъ тия стихове“ (с. 76). Още по-опрѣдѣлено говори С. Табаковъ; той нарича Чинтуловъ „баща на новобългарската поезия“ (Юб. сб. с. 191). И послѣ: „Чинтуловъ въ поезията се явява като учитель и баща на Славейковъ, Любенъ Каравеловъ, Великсинъ и Ботевъ“ (с. 192).—И като поетъ Петко Славейковъ се ражда по-късно отъ Чинтуловъ.

Въ формално отношение пѣснитѣ на Чинтуловъ, сравнени съ поемата на Найденъ Геровъ, прѣдставятъ тая разлика, че въ тѣхъ почти напълно е съвладена стихотворната техника, взета въ тѣсна смисъль. И на Чинтуловъ учители сѫ били рускитѣ поети*). Отъ тѣхъ и по примера на Геровъ, а можеби и едноврѣменно съ него, Чинтуловъ пише на чистъ български езикъ технически правилни стихове и затвърдява даденото начало въ „Стоянъ и Рада“.

Ритъмъ—Първитѣ петь стихотворения, сѫщо № № 19 и 21, на Чинтуловъ сѫ написани въ четиристѫпенъ ямбъ, който— както казахъ — е въведенъ отъ Геровъ и е единъ отъ найчеститѣ размѣри у рускитѣ поети. Съ тоя размѣръ е започналъ Чинтуловъ и въ него е далъ $^4/_5$ отъ стиховетѣ си — всичко 507, отъ които 428 въ четиристѫпенъ ямбъ. При тоя размѣръ у Чинтуловъ много рѣдко се срѣщатъ неправилни ударения, нѣкои отъ които могатъ да се обяснятъ като диалектични акцентни особености (ѐвци, сѐга и др.) — Четиристѫпниятъ ямбъ на Чинтуловъ се поддава на интересна характеристика, която говори за добрѣ развито музикално чувство у нашия пръвъ поетъ. Знае се, че при всѣки простъ двусложенъ размѣръ (ямбъ, хорей) се явяватъ многочислени отклонения, различни у всѣки поетъ (Върху това вижъ подробно у Андрей Бѣлыи — Символизмъ — изд. „Мусагетъ“, М. 1910, Отдѣлъ II, статиитѣ „Лирика и Экспериментъ“, „Опытъ характеристики русскаго четырестопнаго ямба“ и слѣдващитѣ). Така напримѣръ, строфата:

---

*) А. Тодоровъ (Рѫководство по бъл. лит. 2-о изд. 154) казва че пѣсеньта „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ била написана по грѣцки образецъ, но указание за това не ми е извѣстно. Въ всѣки случай, за по-значително грѣцко влияние върху Чинтуловъ едва ли може да се говори, защото, както ми казваше г. Минковъ — Чинтуловъ, освѣнъ отъ руски, се ползувалъ и отъ френски, но грѣцки знаелъ твърдѣ слабо. —

Кога се вече ти находишъ
По чуждестранни градове
И въ тази кжща пакъ си додешъ,
Кой ще ти помощь подаде?

която нагледъ е дадена въ правиленъ четиристжпенъ ямбъ, всжщность има слѣдната ритмична схема:

◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡
◡ ◡ ◡ | ◡ ◡ ◡ | ◡ ◡
◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡
◡ ◡ ◡ | ◡ ◡ ◡ | ◡ ◡

Сирѣчь: у втория и четвъртия стихове вмѣсто 4 ямба има два пеона четвърти. Споредъ Андрей Белий, колкото повече правилни — като посочените — отклонения отъ размѣра (ямбъ, хорей) има въ дадено стихотворение, толкова е то по-богато по ритъмъ. Възъ основа на това, трѣбва да се признае, че Чинтуловиятъ стихъ, макаръ и доста стегнатъ, ритмически не е еднообразенъ. Но по-характерно у Чинтуловъ е това, че отклоненията отъ размѣра често се подаватъ на нова своя правилность, която внася тукъ-тамѣ неочаквано единство въ ритмичното разнообразие. Достигната, разбира се, несъзнато, тая правилность именно говори за музикалното чувство на поета. Напримѣръ. В първитѣ четири строфи на № 1 се чувствува цезура слѣдъ петата сричка, поради което четиристжпниятъ ямбъ добива особена, сѣкашъ уморена напѣвность. Съ цезура, която не прѣкжсва размѣра, изобщо Чинтуловъ си служи често (№ № 11, 16). Освѣнъ това, много негови строфи като цитуваната по-горѣ, иматъ еднакви отклонения въ стиховетѣ, вънъ отъ характерното изобщо за четиристжпния ямбъ ускорение на третата стжпка — ◡ | ◡ | ◡ ◡ ◡ | ◡. Даденото отклонение отъ размѣра въ първия стихъ се долавя отъ поета и той повежда и други стихове въ строфата споредъ първия; напримѣръ:

Ще думамъ азъ: Ахъ, птички, овци,
И вий си имате дѣца,
При васъ играятъ ваштѣ рожби,
А мойта въ чужда е страна.

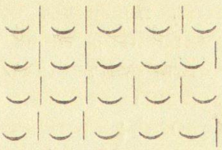

Нѣколко строфи сѫ дадени въ слѣдната ритмична схема:

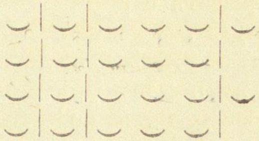

Такива сѫ: отъ № 1 седмата строфа; отъ № 2 петата и шестата; отъ № 4 — послѣдната; отъ № 5 — третата, четвъртата и послѣдната; почти цѣлиятъ № 19. Аналогични на тѣхъ по ритъмъ сѫ № № 12 и 14.

Покрай четиристѫпния ямбъ въ № 6 се явяватъ и по два стиха въ строфа съ петостѫпенъ и тристѫпенъ, съ правилно ускорение къмъ края на стиха. По-нататъкъ въ ямбъ сѫ дадени № № 11, 12 и 14, послѣдниятъ отъ които собствено има правилна ритмична комбинация отъ ямбъ съ пеонъ четвърти.

Другитѣ стихотворения на Чинтуловъ иматъ много по-разнообразни размѣри. № 7 на пръвъ погледъ изглежда тристѫпенъ хорей, но тукъ, всѫщность, има правилна комбинация отъ пеонъ първи и хорей, която дава особенъ тонъ на пѣсеньта — бодъръ, разбуждащъ. Размѣрътъ на № 8, четиристѫпенъ хорей, е нарушенъ съ тристѫпни стихове, което донѣкждѣ може да извика съмнѣние въ Чинтуловото авторство, ако нарушенията не сѫ по-сетнѣшни, при прѣписване на пѣсеньта. № 9 има безпогрѣшенъ четиристѫпенъ хорей съ чести и правилни отклонения въ полза на пеонъ трети въ края на стиха. Въ сѫщия размѣръ е и № 10.

Трисложни размѣри има малко у Чинтуловъ. № 13 е неиздържана, можеби незапазена въ първия си видъ, комбинация отъ хорей съ дактилъ; обратна комбинация, дактилъ и хорей съ цезура по срѣдата е № 15. Интересна ритмична комбинация има № 16 – стилизуванъ народенъ ритъмъ (амфибрахий):

◡ | ◡ ◡ || ◡ || ◡ | ◡ ◡ | и т. н. № 17 има у Лермонтовъ правиленъ четиристжпенъ дактилъ съ цезура по срѣдата, който отчасти не е спазенъ въ прѣвода, защото вториятъ и четвъртиятъ стихъ у него иматъ прѣдъ цезурата не дактилна, а хорейна стжпка. Размѣрътъ на № 18 е очевидно забърканъ отпослѣ; въ основата на тая пѣсень лежи ттистжпенъ амфибрахий. № 20 има правиленъ дактилъ | ◡ ◡ | ◡ ◡, а последниятъ стихъ на строфитѣ е | ◡ ◡ |.

Отъ казаното дотука се вижда, че малкото стихотворения на Чинтуловъ сж бѣдни по размѣръ, но доста богати по ритъмъ. Въ тѣхъ липсва само анапестътъ, рѣдъкъ и доднесъ у нашитѣ поети. Като прѣподаватель по реторика, Чинтуловъ е познавалъ теоретически добрѣ руското стихосложение и е давалъ свои български примѣри на ученицитѣ си. Така у него за пръвъ пжть се явяватъ различни стихотворни размѣри, правилно прокарани въ едно вече поетическо съдържание и съ несъмнѣно музикално чувство, което особено добрѣ се характеризува въ четиристжпния ямбъ.

Рима — у Чинтуловъ римата е доста хубава. Бѣли стихове и у Чинтуловъ нѣма и рѣдко римуванията аbаb или ааbb и т. н. сж незвучни или асонанси. Като се има прѣдъ очи, колко докъсно римата у насъ е занемарена, трѣбва да се признае и въ това отношение голѣмото прѣдимство на първия ни поетъ. Римитѣ му — мжжки, женски и дактилни — нерѣдко изненадватъ по богатство и звучность. Особено въ „Двама приятели“. Още въ първитѣ пѣсни на Чинтуловъ римата е разнородна; глаголнитѣ рими, така натрапващи се на бездарни и започващи поети, сж рѣдки у него, и тамъ, дѣто ги има, не правятъ впечатление за бѣденъ римиченъ изразъ. Интересно по римитѣ си е още първото стихотворение на Чинтуловъ; макаръ че то има 11 строфи, римуване съ еднакви думи не е повторено; отдѣлни думи въ края на стиха, ако и повторени, се римуватъ съ нови рими. Въ първитѣ пѣсни срѣщаме строфи съ интересна и добра рима:

Но мислишъ ли ти, рожбо мила,
Че ще да имамъ азъ покой;
Кога отъ радость и безъ сила
Любезний образъ спомня твой? (№ 1)

Или:

За нашето отечество и слава,
За нашата свобода и държава,
Да си пролѣемъ вси кръвьта,
Да си добиемъ волностьта
Отъ нашитѣ тирани,
Невѣрни мюсулмани! (№ 6)

Или:

Оттука български юнаци
Далеко тичали на смърть,
Високо вдигали байраци,
Врази кога имъ се явятъ. (№ 4).

— Въ по-кѫснитѣ пѣсни римата е почти винаги дадена чиста и звучна у всѣки стихъ. Така № 9 е технически най-хубавата пѣсенъ на Чинтуловъ По-тѣсно свързване на римата и съдържанието намираме въ № 3, дѣто хумористичниятъ тонъ е извикалъ римитѣ една до друга: аа, бб, с|| дд, ее, f, и т. н.; сѫщо и въ № 20, дѣто дактилнитѣ и мѫжки рими съотвѣтствуватъ на мотива на пѣсеньта. За отбѣлѣзване е при послѣдната, че римитѣ сѫ дори неочаквано правилни, въпрѣки краткостьта на стиховетѣ и дактилното римуване на единъ до други стоящитѣ редове.

Стихътъ на Чинтуловъ е, изобщо, правиленъ, строгъ, безъ апострофи и прѣнасяния и безъ какофонични натрупвания на звукове. Съ незначителни нарушения, числото на сричкитѣ е винаги спазвано. Макаръ че повечето стихове не прѣнасятъ изречението въ слѣдващитѣ, тѣ не забавятъ движението на ритма и развитието на стихотворния мотивъ. Случайни асонанси и алитерации: „гърмелъ да гърми“; „да свѣтне просвѣщение“; „я силенъ пламъкъ ти пламни“; „пространнитѣ равнини“ и др. разнообразятъ стиха по звучность, подвижность и изразителность. Въ връзка съ прѣобладаващия тонъ на Чинтуловата лирика, неговиятъ стихъ е изобщо не стремителенъ, а спокоенъ, дори понѣкога сдържанъ.

Строфи — Групирането на стиховетѣ въ строфи е доста еднообразно и просто. Обикновено тѣ сѫ четиристишия. Въ петостишия е № 3, дѣто третата строфа е отъ 10 стиха, въ шестостишия е № 6, въ тристишия—№ 20, дѣто нѣкои строфи сѫ четиристишни. № 19 трѣбва да се смѣта отъ двѣ четиристишни строфи. Това, което казахъ за отдѣлния стихъ у Чинтуловъ, важи и за неговата строфа. Тя е почти винаги завършена; всѣка нова строфа започва съ нова мисъль или новъ образъ, но развитието на дадения общъ мотивъ не се прѣкѫсва. Характерно е за Чинтуловъ, че у него нѣма рѣзки прѣходи и ярко дадени драматични моменти. Навсѣкѫдѣ почти единството въ развитието на поетичния мотивъ е плавно и дава на пѣсеньта особна епична напѣвность.

Общо за формата — Въ връзка съ това, че Чинтуловъ не се отнася съзнателно строго къмъ формата на пѣснитѣ си, стои и фактътъ, че тѣ откъмъ тропи и фигури не прѣдставятъ нѣщо особено. Прѣобладаващата фигура у него е обръщането, а прѣобладаващъ тропъ — метонимията. Освѣнъ това, той често си служи съ повтаряне на думи: „Стани, стани юнакъ балкански; „пламни, пламни, любовь гореща“; „хвърчи, хвърчи, о друже съ радость, хвърчи къмъ“. . . и др., отъ което стихътъ му добива изразителность, реториченъ тонъ. Но Чинтуловъ повечето разказва, той ясно и вѣрно рисува образитѣ на фантазията си, отъ които просто се дава цѣла картина или редица картини и се внушава съ тѣхъ изпитаното чувство. Той не се стреми къмъ съзнателно обогатяване на израза, и пѣсеньта му прозвучава безъ изкуствена динамика и акцентировка, безъ особени епитети и сравнения. Стихътъ се разгъва въ естествена строгость и образность, елиптиченъ и разнообразенъ, неотрупанъ съ епитети, но винаги образно и емоционално сполучливъ. Изобщо формата на Чинтуловитѣ пѣсни, макаръ и лишена отъ по-грижлива обработка и чистъ лиризмъ, каквито не е могло да има у нѣкого по онова врѣме, прѣдставя първия ни поетъ съ добра поетическа дарба.

Хронологията на Чинтуловитѣ пѣсни е трудно и само приблизително установима.

Къмъ *1845 — 1849*, сирѣчь до напечатването имъ въ „Цариградски Вѣстникъ“ сѫ писани № № 1 — 3: „Стара майка ся прощава съсъ сынъ-атъ си,“ „Изпроводякъ на едного Българина изъ Одесса“ и „Китка отъ Балкана“. Прѣди 1849 сѫ писани и № № 4 — 5,: „Възпоменание“ и „Стани, стани, юнакъ балкански". Че Чинтуловъ е писалъ послѣднитѣ двѣ бунтовни пѣсни въ Одеса — за това свидѣтелствуватъ митрополитъ Натанаилъ (за „Стани, стани, юнакъ балкански") и Н. Геровъ (за „Възпоменание" — вижъ тукъ бѣлѣжкитѣ за тѣхъ). Редътъ на написването на тия петь стихотворения не може да се установи сега, затова тукъ поставямъ най-напрѣдъ, първитѣ три, които сѫ печатани най-напрѣдъ, още повече, че редакцията, въ която сѫ спазени вторитѣ двѣ, едвали е първоначална. — Можеби къмъ тоя периодъ трѣбва да се отнесе и № 21.

До *1857* сѫ писани навѣрно бунтовнитѣ пѣсни № № 6 —8: „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?", „Българи юнаци" и „Вѣтъръ ечи, балканъ стене". — Авторътъ отъ сп. „Утро" пише: „Забѣлѣжете, че всичкитѣ си стихотворения той (— Чинтуловъ) е писалъ кога е билъ въ Одеската семинария, а именно въ 48 и 49 г." (с. 182). Но по-нататъкъ сѫщиятъ казва, че и въ Сливенъ Чинтуловъ билъ написалъ „цѣла сбирка отъ бунтовни пѣсни", които изгорилъ, когато го наклеветили. Знае се, че Чинтуловъ е писалъ бунтовни пѣсни и въ Одеса, но такива ще е писалъ и въ Сливенъ до 1857, когато, както видѣхме, е изгорилъ рѫкописитѣ си. „Оттогава бунтовни пѣсни не е писалъ" казва сп. „Утро"—а това е напълно допустимо, като се има прѣдъ очи страха на Чинтуловъ отъ прѣдаване и прѣслѣдване. Той по-сетнѣ упорито отказвалъ, да е писалъ каквито и да е пѣсни („Утро", с. 182). Чакъровъ пише: „Г-нъ М. Икономовъ свидѣтелствува, че когато се появили горѣспоменатитѣ стихотворения (сирѣчь бунтовнитѣ), то цѣлъ Сливенъ билъ обзетъ отъ такъвъ пламъкъ, щото младежитѣ нищо ги не сдържало". А това е било около 1856 — 1858 (Ил. Св. кн. III, с. 3).

До *1861* сѫ писани даденитѣ тука № № 9 — 18: „Богдане, мой мили сине", „О колко си добра, надежда всенародна!" „Издигна си рѫката да замѣри", „Гдѣ, кажете сега"... „Той много добрини", „Врѣмето тича"... „Молитва" и „Изяснило се небето". Тия стихотворения Чакъровъ взелъ отъ една тетрадка на М. П. Икономовъ, която била отъ 1861 (Ил. Св. кн. II, с. 3; кн. III. с, 4). — Пѣсеньта лѣтна нощь се прѣвалява" (№ 9) може би сѫщо е писана прѣди 1861, но можеби и по-сетнѣ.

Въ *1871* прѣзъ юли е писана епигафията № 19.

Въ *1872* — пѣсеньта: „Ти вѣчно пжтниче", № 20, която се сочи за послѣдно Чинтулово стихотворение („Утро", с 182; Юл. Св. кн. III, с. 3).

Всички пѣсни на Чинтуловъ, можеби нагласявани отъ самия него, сж се пѣели — гласоветѣ имъ сж посочени по пѣснопойкитѣ. Добрѣ би било мелодиитѣ имъ да бждатъ нотирани.

БѢЛѢЖКИ

1. Съкращения

1. **Арх. Гр.** = Архивата на Градецъ, пазена въ Етнографския Музей въ София. Тукъ има седемь писма отъ Чинтуловъ (прѣписи отъ тѣхъ) до сливенската черковна община, която е изпращала прѣписитѣ до Градецката. Номерътъ слѣдъ „Арх. Гр.“ е инвентарниятъ номеръ отъ тази архива, подъ който се пази поотдѣлно всѣко писмо. Тѣ сѫ обнародвани отъ *Йор. П. Георгиевъ* — Материали по църковната борба — Мсб. кн. XXIV, София, 1908, с. 197—203.
2. **Арх. Н. Г.** = Изъ архивата на Н. Геровъ, кн. I и II. Подъ ред. на *Т. Панчевъ*, изд. Б. А. Н. София; 1910—1914.
3. **Грековъ — Юб. сб.** = *М. Грековъ* — Поетътъ Добри П. Чинтуловъ въ „Юбилеенъ сборникъ на българското народно читалище „Зора“ въ Сливенъ (1860 — 1910)“, София, 1910, с. 103—168.
4. **Ил.** Св. = сп. Илюстрация „Свѣтлина“, год. IX (1899), кн. II и III, статията на *Стоянъ Чакъровъ* — Добри Петровъ Чинтуловъ — Народенъ поетъ (материали за биографията му).
5. **Утро** = статията: „Добри П. Чинтуловъ“ въ сп. „Утро“, год. I. (1892), бр. 11, 12, която е подписана: „Единъ отъ ученицитѣ му“.
6. **Юб. сб** = посоченниятъ по-горѣ „Юбилеенъ Сборникъ“. Имената, поставени прѣдъ „Юб. сб.“, сѫ имена на автори, които помѣстватъ статии въ тоя сборникъ (вж. тукъ („Библиография“).

2. Къмъ биографията

1. За градъ Сливенъ: 1. *Д-ръ С. Табаковъ* — Градъ Сливенъ, т. I София, 1911; 2. Посочениятъ въ съкращенията

Юб. сб.; 3. *Д. Т. Страшимировъ* — История на Априлското въстание, т. I—III, Пловдивъ, 1907. — Ето що пише *Априловъ* за Сливенъ въ 1841: „Сливенъ, Сливно — называемый Турками, Исляміе — лежитъ при дефилеяхъ Балкана, называемыхъ Демиръ Капи (желѣзныя ворота). Городъ новѣйшихъ временъ пренесенъ изъ перваго города, существовавшаго по близости, гдѣ, и по нынѣ, видны развалины; а по причинѣ изобилія пресныхъ водъ, сливающихся въ немъ, названъ Сливенъ. Его окружаютъ со всѣхъ сторонъ высоты, къ коимъ ведутъ густыя рощи. Сливенъ былъ нѣкогда обнесенъ каменною стѣною, и нынѣ имѣетъ нѣсколько земляныхъ укрѣпленій, раздѣленъ на три части; въ немъ около 100 фонтановъ, 21 мечетъ, 3 Христіянскія церкви, Греческое училище, и около 20,000 жителей, коихъ половина Болгаре, прочіе Турки. Жители Сливна ведутъ торговлю съ Азіею, Австраліею и Валахіею, имѣютъ важныя шерстянныя издѣлія, коимъ придаютъ красную и желтую краску, неизвѣстнымъ въ другыхъ мѣстахъ, и даже въ Европѣ, способомъ, по причинѣ, какъ должно судить, качества воды. — Кромѣ того въ Сливно дѣлаютъ лучшей доброты ружейные стволы, мѣдныя издѣлія и сафянъ; жители занимаются при томъ хлѣбопашествомъ, скотоводствомъ и садоводствомъ. Городъ важенъ еще по своей ежегодной ярмаркѣ, бывающей въ Спасовъ день, главнѣйшей по всей Турціи, куда стекаются многіе купцы изъ Европы и Азіи. Часть жителей при занятіи города Россійскими войсками (31-го іюля, 1859 года) переселилась въ малую Валахію, гдѣ выстроили городъ, подъ именемъ Александріи и отклонили прѣдложеніе Турецкаго Правительства переѣхать на родину“ (Денница Ново-болгарскаго образованія, Одесса, 1841, с. 131—132). — Интересни свѣдения за Сливенъ прѣзъ 60-тѣ години дава *И. А. Богоровъ* — Нѣколко дена разходка по българскытѣ мѣста. Букурещъ, 1868, с. 42-47.

гори!

джамии

вълна!

цеви за пушки

кожи

2

2. Изворитѣ за биографията на Чинтуловъ сж указани тукъ въ „Библиография“. — Фамилното име „Чинтуловъ“ Грековъ извежда отъ турската дума кютюкъ, читукъ, чунтулъ (Юб. сб. с. 105).

3. Първиятъ синъ на Чинтуловитѣ родители е Димитъръ, а третиятъ — Иванъ (Грековъ — Юб. сб. с. 105).

4 Имената иа Чинтуловитѣ родители ми съобщава въ частно писмо г-нъ С. Гидиковъ, комуто благодаря за даденитѣ свѣдения.

5. Мѣсецътъ, безъ число, е посоченъ въ Утро, с. 181.

6. Ново-село — старъ кварталъ на Сливенъ, сега негово прѣдградие (Утро, с. 181).

7. Грековъ пише: „На тринайсеть години поетътъ свършилъ своето образование при даскалъ Димитраки Кешиша, и дѣдо Петъръ го повелъ подирѣ си по лозята, да копаятъ заедно“ (Юб. сб. с. 106).—Д. Кешиша е учителствувалъ слѣдъ Г. Цукала (Икономовъ — Юб. сб. с. 69), а тоя, както посочихъ, е учителствувалъ прѣзъ 1837 и 1838. Това врѣме, „между 1835 и 1840“ сочи и Табаковъ за прѣбиваване на Цукала въ Сливенъ (цит. съч. с, 475). Значи Чинтуловъ не е могълъ да свърши образованието си на тринадесеть години, сирѣчь въ 1835.

8. Утро нищо не споменува за тия прѣселници. Грековъ, като говори за тѣхъ, нарича ги „поклонници-богомолци“, които отивали за Св. Гора: отнася ги погрѣшно къмъ 1839.

9. Такива сѫ свѣденията на Грековъ (Юб. сб. с. 109). Анегдотътъ, разказанъ отъ него за нанесенъ безъ причина побой на Чинтуловъ отъ турци — прилича на измислица. Тя ще се е харесала на биографа, та той я е повторилъ и при другъ случай (тамъ, с. 123), макаръ при първата редакция на биографията (Ил. Св.) тоя вторъ побой да не се е явилъ въ паметьта му. — А че Чинтуловъ наистина е ималъ намѣрение, заминавайки отъ Сливенъ, да се учи въ Русия, се вижда и отъ едно писмо на С. Доброплодни отъ 183 . . . (1838?), въ което той пише на единъ свой приятель въ Сливенъ: „Пишешъ ми, че Сливенъ съвсѣмъ заглушелъ отъ кѫдѣ науката и училищата и че освѣнъ Яня Хаджи Добревъ (Добровски), Добря Чинтуловъ . . . други не сѫ се поклатили отъ Сливенъ за учение и то първия, че билъ отишълъ да се учи у Островъ (Андросъ въ Гърция) при прочутия Теофила Каиря, втория — въ Русия (въ Одеса)“ . . . (С. И. Доброплодни, цит. кн. с. 27).

10. Тая година е посочена въ Утро, дѣто указанията сѫ навсѣкждѣ по-точни (с. 181). Грековъ казва, че Чинтуловъ заминалъ въ 1839 (Юб. сб. с. 110).

11. Грековъ: Чинтуловъ тръгналъ съ петь гроша „пѣшъ, съ торба хлѣбъ на кривака, изпратенъ вънъ отъ града отъ майка си“. (Юб. сб. с. 110).

12. Споредъ Грековъ, тукъ Чинтуловъ се запозналъ съ Момчиловъ и Михайловски и едва сега се научилъ да чете и пише по славянски (Юб. сб. с. 110). Може да има нѣщо вѣрно въ това, но Михайловски по това врѣме не е билъ въ Търново, а се е училъ въ чужбина (вж Хр. Д. Максимовъ — Училищенъ Алманахъ, год. I, София, 1900, с. 168).

13. По стоенето на Чинтуловъ въ Търново, както и по всички други дати до 1850, когато Чинтуловъ свършва Одеската семинария, Грековъ и Утро даватъ нееднакви свѣдения. Повече вѣра трѣбва да се даде на Утро, дѣто, както казахъ, изобщо даннитѣ сѫ по-точни и хронологията по-издържана. Грековъ казва, че Чинтуловъ стоялъ въ Търново около двѣ години (Юб. сб. с. 110).

14. Грековъ го праща направо въ Браила (Юб. сб. с. 110).

15. Наистина, по това врѣме, когато Чинтуловъ е билъ въ Букурещъ, 1839, оттамъ е миналъ Захари Княжески, познатиятъ отсетнѣ разпространитель на руски книги у насъ, който е отивалъ за Одеса, изпратенъ отъ търновското училищно настоятелство, за да получи въ Русия по-високо образование (вж. писмата на Княжески до Погодинъ въ сп. „Искра“, год. I, 1890, кн. 8, с. 514 сл.).

16. Споредъ Утро Чинтуловъ училъ първитѣ три години въ околийското (уездно) училище, а послѣ постѫпилъ въ курса на семинарията, която свършилъ за шесть години (с. 181).

17. Това се вижда отъ едно писмо на Н. Х. Касапски до Найденъ Геровъ, датувано отъ 30 юни 1850; Касапски съобщава на Геровъ, че Чинтуловъ ги извѣстилъ „за благополучното си стигнуваніе“, (Арх. Н. Г. кн. I, 790).

18. Като говори за стихотхоренията на Чинтуловъ, Утро казва, че Чинтуловъ, една година прѣди да свърши семинарията, си билъ идвалъ въ Сливенъ и миналъ прѣзъ Цариградъ (с 182). Разказанъ е при това единъ анегдотъ за „Китка отъ Балкана“. Но това стихотворение е печатано въ „Цариградски Вѣстникъ“ въ броя отъ 27 VIII 1849, а очевидно слѣдъ тази дата, края на ваканцията, Чинтуловъ не е можалъ да идва отъ Одеса.

19. За одескитѣ българи вижъ по-подробно въ посоченитѣ студии на проф. Ив. Д. Шишмановъ. Отъ тѣхъ се вижда, че Чинтуловъ се е запозналъ съ проф. Григоровичъ въ Одеса прѣзъ 1844.

20. Това сочатъ и нѣкои отъ свѣденията, които даватъ независимо единъ отъ другъ Грековъ и Утро. И на двѣтѣ мѣста се говори за срѣщи на Чинтуловъ и Априловъ и за „поетически“ разговори между тѣхъ. А знае се, че Априловъ е въ Одеса до прѣди 1847. Значи прѣди тая година Чинтуловъ е писалъ вече стихове. Къмъ 1845 — 47 и на отца Натанаила той е извѣстенъ като поетъ. Натанаилъ споменува оттогава „Стани, стани, юнакъ балкански“. Сѫщо тъй сигурно свидѣтелство за писани въ Одеса стихотворения отъ Чинтуловъ къмъ 45 — 46 намираме въ едно отъ писмата на Н. Геровъ отъ 1846, въ което той казва: „Като да трьгнемъ да обидемъ Трапезицѫ азъ зехъ при себе си Добревы-ти стихове“ (навѣрно „Възспоменание“ — Арх. Н. Г. кн. II, с. 940).

21. Г-нъ Д. Минковъ, ученикъ на Чинтуловъ, си спомня, че между книгитѣ на учителя му въ Сливенъ имало главно догматикобогословски съчинения. Приятелитѣ на Чинтуловъ често сѫ попове, духовници, между които той минавалъ за отличенъ богословъ и познавачъ на Св. Писание. — Господину Минкову сѫщо изказвамъ моята благодарность за свѣденията, които бѣше любезенъ да ми даде върху живота и дѣйностьта на Чинтуловъ.

Ето споменатото домашно упражнение, печатано првъвъ пѫть у Грековъ, Ил. Св. кн. III, с. 4—6, заето отъ една Чинтулова тетрадка. Прѣпечатвамъ упражнението по прѣвода на Грековъ съ правописни и незначителни синтактични поправки.

Справедливо ли е мнѣнието за прѣселването на душата?

Чудно се показва, какъ образовани и добродѣтелни хора, като напримѣръ Платонъ, Питагоръ и др. подобни тѣмъ философи отъ езическия миръ сѫ могли да допуснатъ нелѣпата мисъль, че човѣшката душа, слѣдъ като се раздѣли съ тѣлото, прѣминава въ тѣлата на безсловестнитѣ животни. Но тая заблуда никакъ не трѣбва да ни очудва, ако обърнемъ внимание на слабостьта и развалата на човѣшкия разумъ, който самъ посебе си, безъ висока просвѣта, по отношение на духовнитѣ прѣдмети, напълно не може да узнае нищо. Ако въ днешно врѣме хората, осѣнени отъ Божията благодать, впадатъ въ много заблуди, какво трѣбва да се чака отъ ония хора, които бѣха погълнати отъ многобожие? Ако разгледаме отъ тази гледна точка мнѣнието на горѣспоменатитѣ философи, по-скоро то ще е за похвала, отколкото за укоръ. Но, понеже то е несправедливо, за да докажемъ погрѣшностьта му, трѣбва да разрѣшиме слѣдващитѣ три въпроса:

А. Съгласно ли е това мнѣние съ своята основа? Б. Само по себе си, справедливо ли е то? В. Какви послѣдици то влѣче слѣдъ себе си?

За основа на тази мисъль не е могло да послужи друго нѣщо, освѣнъ това: горѣспоменатитѣ философи, които сѫ имали вѣрно понятие за произхода на душата отъ Бога, сѫ достигнали до мисъльта, че тая душа трѣбва нѣкога да се съедини съ Твореца си. Но понеже прѣзъ врѣме на нейното съединение съ тѣлото и до раздѣлата отъ него тя се заразява съ много пороци и при това, за да се съедини съ Твореца си, трѣбва ѝ да бѫде чиста и непорочна така, както е чистъ и непороченъ Той: то тѣ, философитѣ, и направили заключението, че душата, за да получи своето очистване, трѣбва да се прѣсели въ тѣлото на безсловеснитѣ животни и да прѣбѫде въ него, докато се очисти отъ всичкитѣ си пороци Но могатъ ли тѣлата на животнитѣ да служатъ като срѣдство за очистване на душата? Заразената съ пороци душа и въ тѣлото на безсловесното може да продължава сѫщитѣ свои пороци, както и по-прѣди: защото и то е снабдено почти съ всичкитѣ тѣлесни членове, каквито има и човѣшкото тѣло. А да се допусне, че тѣлото на безсловесното животно само по себе си е чисто, и, поради прѣбиването въ него на човѣшката душа, тя може да се очисти, това е такава нелѣпа мисъль, която е съвсѣмъ противна на здравия разумъ: защото по всичко се вижда, че човѣкъ, както по душата си, така и по тѣлото си, е най-прѣвъзходното отъ всички животни.

Ако пъкъ кажемъ, че душата се прѣселва за наказание, значи, наказанието ѝ служи за очистване, то и това не може да се допусне, защото само едно наказание не може да я очисти отъ пороцитѣ, ако тя по своя воля не се обърне къмъ доброто. Душата на човѣка е свободна, но, съединена съ тѣлото, тя е поробена отъ грѣха; значи, за да се очисти отъ пороцитѣ, тя трѣбва прѣди всичко самопроизволно да се освободи отъ грѣха, на който самопроизволно се е подчинила. На това основание и нейното очистване зависи отъ собствения ѝ произволъ, а не отъ наказанието. Доброто само тогава може да се нарѣче добро, когато се прави доброволно, ако пъкъ се прави по принуда, тогава то не е добро. А затова, ако душата въ тѣлото на животното бѫде очиствана по принуда, тя съвсѣмъ не се очиства. Значи, и мнѣнието за прѣселването на душата противорѣчи на своята основа.

Да пристѫпиме сега къмъ разрѣшението на втория въпросъ: справедливо ли е това мнѣние само по себе си? — Понеже душата на човѣка обитава въ всичкитѣ части на тѣлесния съставъ, съ достовѣрность може да се каже, че тѣхниятъ съставъ е образътъ на душата и че душата се проявява въ такъвъ видъ, въ какъвто ние виждаме нашето тѣло. Ако душата се прѣселва въ тѣлото на безсловеснитѣ, необходимо е тя да се прояви въ тѣхъ въ такъвъ видъ, въ какъвто се проявява въ човѣшкото тѣло; но ние виждаме, че тѣлото на безсловесното въ много отношения се отличава отъ тѣлото на човѣка. При това, слѣдъ прѣселването си тя би могла да помни прѣдишното си състояние, което би я заставило да употрѣби всички срѣдства, за да се избави отъ своето заточение. Между това, всѣкиму е извѣстно, че всички животни сѫ надарени съ чувство за самосъхранение, а такова чувство ясно показва, че животнитѣ нѣматъ никакво понятие за прѣдишното си сѫществувание. Ако прѣселването би било възможно, безсловеснитѣ животни биха се ползували отъ дарбата на словото, защото тѣ иматъ всичкитѣ необходими за това органи. Послѣ, отъ сѫщото мнѣние може да се извади заключението, че съвсѣмъ нѣма безсловесни животни и че въ тѣхъ нѣма способность да се размножаватъ. Всѣко живо сѫщество може да произвежда само подобно на себе си отдѣлно и самостойно, което сѫщо така, отъ своя страна, може да произвежда себеподобно. Напримѣръ, като допущаме, че човѣшката душа се прѣселва, тя и въ тѣлото на безсловесното животно може да произведе себеподобно. Кждѣ ще се прѣселва душата на умрѣлия човѣкъ, ако всѣко животно получава своето битие отъ друго нему подобно? Тогава само може да се допусне прѣселването на душата, ако животнитѣ не се размножаваха и ако тѣхнитѣ тѣла се намираха нѣкждѣ мъртви, които — поради разлжчването на човѣшката душа отъ тѣлото — биха могли да бждатъ съживѣни. И така, това мнѣние само по себе си е несправедливо.

Остава да рѣшиме: каква послѣдица влѣче слѣдъ себе си това мнѣние? Ако прѣселването на душата — както е казано по-горѣ при разрѣшаването на първия въпросъ — е допуснато на тази основа, че душата така се очиства отъ пороцитѣ си и по тоя начинъ се съединява съ Твореца си, трѣбва да допуснеме, че всичкитѣ души сж подвъргнати на това очистване, защото нѣма човѣкъ безъ грѣхъ. Значи, добродѣтелнитѣ хора, както и порочнитѣ, за да се съединятъ съ Твореца си, трѣбва да прѣминатъ по единъ и сжщъ пжть. Тогава, кое е накарало Платонъ, Питагоръ и др. да проповѣдватъ нравственость? Въ такъвъ случай не е потрѣбно на човѣка да прави добро, защото — както въ тоя, така и въ противния нему случай — той е длъженъ да се подвъргне на едно и сжщо изкушение (— очистване?) и, значи, както добродѣтелниятъ, така и порочниятъ получаватъ едни и сжщи награди; защото добродѣтелниятъ трѣбва да се очисти само отъ немного пороци, а порочниятъ отъ много, който слѣдъ очистването си става подобенъ на добродѣтелния. И така, горѣспоменатитѣ философи, като проповѣдвали нравственость и допущали мнѣнието за прѣселване на душата, сами сж си противорѣчили.

Значи, и мнѣнието за прѣселването на душитѣ въ тѣлата на животнитѣ е несправедливо.

22. Баснитѣ, които разказва Грековъ за пжтуването на Чинтуловъ до Сливенъ (Юб. сб. с. 123—124) липсватъ въ първата редакция на биографията (Ил. Св.). За тѣхъ Грековъ си е „спомнилъ“ едва въ 1910.

23. Утро пише: „Не искамъ да кажа, че Чинтуловъ е първиятъ учитель въ Сливенъ, който захвана да прѣподава по български, защото още въ 1840 се отваря българско училище, при което е билъ учитель г. Любомиръ Младеновъ. . . който

е въвѣлъ Бероновия букварь, но Чинтуловъ е първиятъ, който основава постепенно нѣколко класа, и отъ дѣто почнаха да излизатъ ученицитѣ отъ училището съ положително знание“ (182). Името на тоя учитель се срѣща и между имената на учителитѣ, които изброява въ споменитѣ си М. П. Икономовъ (Юб. сб. с. 66). Той казва, че Младеновъ учителствувалъ отъ 1845 нататъкъ — въ всѣки случай прѣди Чинтуловъ.

24. Споредъ М. П. Икономовъ тази метода е била измѣнена отъ него едва въ 1868 (Юб. сб., заб. на с. 70).

25. За въвеждането на класната система въ Сливенъ спорятъ Чинтуловъ и Доброплодни. Споредъ Утро заслугата се пада на Чинтуловъ. Но Доброплодни пише въ автобиографията си: „Сливенци. . . ме призоваха на 1859 за директоръ на тѣхнитѣ училища, дѣто сжщо основахъ полугимназия, както въ Шуменъ“ . . (с. 160). Въ полза на Чинтуловъ говори и условието, което той сключва съ ямболци, и въ което се задължава да прѣподава „потрѣбнитѣ науки“ на ония ученици, които излизатъ отъ взаимнообучителното училище, сирѣчь влизатъ във „върховното училище“, което е било класно. Навѣрно и въ Сливенъ, прѣди това, Чинтуловъ е уредилъ „върховно училище“ и наистина е „основалъ постепенно нѣколко класа“ (Утро, с. 182).

26. Десеть години слѣдъ това, въ 1866, Чайковски отново квартирува, и за по-дълго, въ Сливенъ. — Билъ ли е Чинтуловъ въ нѣкакви връзки съ него и поляцитѣ, а сжщо срѣщалъ ли се е съ дошлия при Чайковски Хр. Ботевъ — не може да се каже положително. Едва ли Чинтуловъ, при своя култъ за „матушката“, е билъ въ близки отношения съ поляцитѣ. Може да се допусне, че той се е срѣщалъ съ Ботевъ, понеже е билъ приятель съ баща му отъ Одеса.

27. Свѣденията на Грековъ за участието на Чинтуловъ въ сливенското движение противъ гръцкото духовенство и богослужение сж съвсѣмъ погрѣшни. И тукъ Чинтуловъ билъ битъ, изхвърлянъ изъ черквата и др. Изпжждането на гръцкия владика е посочено въ 1850, а то е станало много по-късно — въ 1858 (З. Кировъ — Юб. сб, с. 35) — когато Чинтуловъ вече не е билъ въ Сливенъ.

28. Послѣдната задача е отбѣлѣзана отъ една дописка до в. „Македония“, год. IV, бр. 81 отъ 15. IX. 1870. За сливенското читалище вж. З. Кировъ — Юб. сб. с. 18 и сл. Той безъ особена резерва сочи Чинтуловъ за основатель на читалището: „Централна личность на сливенската по-интелигентна младежь, инициаторъ на всички обществени полезни начинания, ние съ право го сочимъ като първенецъ-основатель на сливенското читалище „Зора“ (тамъ, с. 20). Историята на това читалище е доста неясна, а участието на Чинтуловъ въ основаването и уредбата на читалището — „библиотека“ — ще е малко по-скромно. Въ настоятелствата на читалището, откато тѣ сѫ извѣстни до смъртьта на Чинтуловъ, той не заема нито веднажъ видно мѣсто (Юб. сб. с. 244 — 245). Прѣзъ годинитѣ 1861/62, 1869, 1870/71 той е билъ съвѣтникъ въ настоятелствата. Освѣнъ това, когато въ 1859 животътъ на слабата „библиотека“ се подновява и се изработва първиятъ ѝ „Уставъ“ (с. 292 — 297), Чинтуловъ е билъ учитель въ Ямболъ. И посетнѣ, въ 1872, той не участвува въ изработването на новия уставъ (с. 287 — 291), както това съобщава З. Кировъ (с. 21): — между имената въ края на устава не личи името на Добри Чинтуловъ (с. 291).

29. Попъ Станчо е сливенецъ, баща на Драганъ Цанковата жена. Той е нѣкогашенъ съученикъ на Сава Доброплодни при даскалъ Кешиша (Доброплодни, цит. кн. с 12). По-късно, къмъ 1838, тоя Станчо заминава отъ Сливенъ нанѣкждѣ да се учи (с. 27), навѣрно за Габрово (вж. П. Р. Славейковъ, цит. кн. с. 76). Г-нъ Минковъ си спомня, че попъ Станчо е билъ извѣстно врѣме учитель въ Сливенъ и навѣрно колега на Чинтуловъ; че оттамъ той заминалъ за Пловдивъ, дѣто се условилъ да служи въ частната черква на Цукала, който порано, въ Сливенъ, навѣрно му е билъ учитель. Грековъ пише, че попъ Станчо избѣгалъ отъ Сливенъ, поради безнравственото си поведение (Юб. сб. с 136). Той е билъ гъркоманъ и докрая на живота си е останалъ такъвъ. Диритѣ му въ Пловдивъ откриваме и въ писмата на Чинтуловъ до Н. Геровъ, писани вече отъ Ямболъ въ 1857. Въ едно писмо Чинтуловъ пита: „Виждахте ли се съсъ попъ Станча, какъ приминува той при Цукалата“ (Арх. Н. Г. кн. II, с. 840). На това Геровъ отговаря:

„съ попъ Стоянъ не сьмь ся виждалъ, само чюѭ, че ся хванѫлъ у Цукалѫ да служи въ церквѫ-тѫ имъ. Господь да му е на помощь“ (тамъ). Въ друго писмо Чинтуловъ пише за нечестивия попъ: „Попъ Станчо, что е при Цукалата ми занесе 5000 гроша, имамъ му запискѫтѫ, врѣмято й е прѣзъ 7 врія който ся мина, а той не ся отговаря нищо, какъ ви ся струва, можимъ ли го извади, казватъ ми нѣкои си, че ся надрьжавалъ на Цукалата, и думалъ, че който има да взима и който му дьржи нека дойде да ги иска отъ Цукалата. Какъ ви ся струва. Азъ ще го почакамъ още нѣкой мѣсяцъ и другъ, догдѣ добрѣ му узная мыслитѣ, че тогава ще ся водя по вашитѣ наставленията“ (с. 840—841). — Г-нъ Минковъ, познаващъ попъ Станчо отъ Пловдивъ, не вѣрва, че е издалъ Чинтуловъ. За подобно нѣщо не говорятъ и цитуванитѣ писма. Но твърдѣ е възможно, да е направено користно заплашване отъ попа. Това прѣдположение се подкрѣпя донѣкѫдѣ и отъ израза на Чинтуловъ: „азъ ще го почакамъ . . . догдѣ добрѣ му узная мыслитѣ“. Въ всѣки случай, Чинтуловъ се е уплашилъ, да не бѫде издаденъ отъ попа-гъркоманъ, и затова навѣрно е изгорилъ прѣдварително рѫкописитѣ си. За вѣрване е, че слѣдъ това той вече не е писалъ — или поне разпространявалъ — бунтовни пѣсни (Утро, с. 182). Какви по-точно сѫ били подозрѣнията на Чинтуловъ, доколко тѣ сѫ били оправдани — не може да се каже. Но несъмнѣно е, че тѣ сѫ били голѣми и затова, както ще се види, отъ Ямболъ Чинтуловъ прави постѫпки да напусне България или можеби да приеме руско поданство.

Кога и какви рѫкописи е изгорилъ Чинтуловъ? Годината не е посочена нито въ Утро, нито въ Грековъ, но отъ послѣдния се разбира, че случката е станала въ Сливенъ, прѣди заминаването на Чинтуловъ за Ямболъ — 1857. Къмъ това Утро прибавя и слѣдното, което не може да се смѣта вѣрно: „Чинтуловъ и въ Сливенъ бѣше написалъ цѣла сбирка отъ бунтовни пѣсни, които той изгори, когато го бѣха наклеветили, че ималъ сношения съ московеца, та стоя около 10 деня въ затвора, догдѣ се оправда. Отъ тогава бунтовни пѣсни не е писалъ“. — Чинтуловъ билъ казалъ на Грековъ, че изгорилъ всичкитѣ си рѫкописи — „моитѣ исторически записки, стихотворения, двѣ повѣсти и пр". (Юб. сб. с. 136); но Грековитѣ посочвания отъ този родъ не вдъхватъ довѣрие. Несъмнѣно, Чинтуловъ е изгорилъ бунтовнитѣ си пѣсни и можеби нѣкакви свои прѣводни и компилативни исторически записки, по които ще е прѣподавалъ история. А прѣдположението на Грековъ, че безъ това изгаряне днесъ бихме имали „нѣколко тома стихотворения, разкази и повѣсти" си остава само плитко прѣдположение (Юб. сб. с. 136).

30. До каква степень е стигнало отпослѣ ожесточението на старитѣ, може да се види отъ факта, който съобщава Ат. Николовъ: къмъ 1868 е билъ убитъ въ Сливенъ Н. Хараламбовъ отъ българи, „неприятели на младото течение" (Юб. сб. с. 206).

31. За учителствуването на Чинтуловъ въ Ямболъ Утро пише: „Въ 1858 г. Чинтуловъ отива въ Ямболъ за главенъ учитель съ сѫщата заплата и учителствува тамъ прѣзъ учебнитѣ години 58, 59, 60 и 61" (с. 181). Годинитѣ сѫ посочени погрѣшно. — Прѣзъ това врѣме Дим. Диамандиевъ продължилъ, споредъ Грековъ, да изпраща на Чинтуловъ до края на уговоренитѣ 10 години обѣщаната парична помощь (Юб. сб. с. 140). Утро казва, че Диамандиевъ пращалъ пари на Чинтуловъ „първитѣ осемь години" (с 181). Навѣрно Диамандиевъ е пращалъ пари на Чинтуловъ, додѣто е билъ той учитель въ Сливенъ, сирѣчь до 1857 г.

32. За Чинтуловъ, като учитель въ Ямболъ, има повече свѣдения, и по тѣхъ може да се сѫди за по-ранното му учителствуване въ Сливенъ. Въ своята „История на учебното дѣло въ България" Н. Ив. Ванковъ дава една таблица на училищата прѣзъ срѣдата на миналия вѣкъ, отъ която се вижда, че въ 1856—59 въ Ямболъ е имало трикласно училище. Въ него Чинтуловъ е билъ главенъ учитель. А какво се е учило въ това училище може да се види отъ таблицата на с. 130—134, макаръ тая таблица да се отнася до 1860—61 учебна година, когато Чинтуловъ не е билъ вече учитель въ тоя градъ. Въ първия класъ се прѣподавало: славянски, гръцки, турски, френски, руски езици, законъ Божи, катехизисъ, аритметика, краснописание; въ втория класъ: сѫщитѣ езици, аритметика, всеобща история, зоология, география, краснописание; въ третия класъ:

сжщитѣ езици, законъ Божи, аритметика, алгебра, география, реторика.

33. Добритѣ спомени на ямболчани за Чинтуловото учителствуване личатъ отъ нѣколко по-сетнѣшни дописки отъ Ямболъ до цариградскитѣ български вѣстници. Въ една отъ тѣхъ се казва, че той „по благоразумното си обхожданіе, и особенно по неуморимото си стараніе като ся грыжаше отеческы, и като испълняше длъжноститѣ на званіето си, умѣи въ малко врѣме, тя показа добъръ успѣхъ и принесе драгоцѣнныйтъ плодъ. И тъй, гражданетѣ останахж твърдѣ благодарны, и неще можжтъ да забравятъ никога добрытѣ му и похвалны заслугы“ (в. „Македонія“, год. IV, бр. 13 отъ 31.XII. 1869). Друга, по-късно, свидѣтелствува, че той посѣлъ „не малко добры сѣмена въ сърдцето на юношеството, даже и на старѣйшинытѣ“ . . . (в. „Право“, год. 6-а, бр. 2 отъ 8.III. 1871). — Прѣзъ 1869 ямболчани пакъ сж канили Чинтуловъ за главенъ учитель при сжщата заплата, но той не се съгласилъ (в. „Право“, г. IV, бр. 44 отъ 27.XII. 1869).

34. Този контрактъ е отъ 1862 и е скрѣпенъ съ подписа на Чинтуловъ и нѣколко гръцки подписа на сливенскитѣ общинари (Грековъ — Юб. сб. с. 141). Изглежда обаче, че контрактътъ е сключенъ отъ Чинтуловъ една година слѣдъ като той наново е учителствувалъ въ Сливенъ. Това се вижда отъ слѣдното: Чакъровъ въ Ил. Св. кн. III цитува Чинтулови стихотворения, които намира въ една тетрадка на М. П. Икономовъ, неговъ ученикъ. А тази тетрадка била отъ 1861. — Чинтуловъ ще да се е върналъ въ Сливенъ за учитель още сжщата година, слѣдъ поканата на Мирковичъ.

35. Споредъ г-нъ Минковъ първото прѣдставление въ Сливенъ било дадено десеть години по-рано, въ 1858, въ кжщата на баща му; прѣдставена била комедията „Михалъ“.

36. За такива спомени у старитѣ сливенци ми съобщава г. Гидиковъ. Той сжщо ми пише, че на Чинтуловъ произвело особено силно впечатление, слѣдъ случката съ попъ Станчя, арестуването на близкия му другарь д-ръ Мирковичъ, когото прѣкарали прѣзъ Сливенъ въ окови на пжть за Цариградъ.

37. Тая дописка, прѣпоржчана съ бѣлѣжка отъ редакцията на четцитѣ, извиква характерна за врѣмето си поле-

мика между „Право“ и „Македония“, въ която полемика и отъ двѣтѣ страни се пращатъ безпощадни закачки, подигравки и упрѣци. Въ тѣхъ личи и отдавнашната неприязънь между Чинтуловъ и Славейковъ, който тогава редактира „Македония“. — Отговорътъ на „Македония“ не закъснѣва. Едно „Извыкано обясненіе“, писано навѣрно отъ самия Славейковъ, намира „очевидна злорадость“ въ дописката на Чинтуловъ, нарича го „чудакъ“, съ „боленъ разумъ“, „тъменъ балкански герой“ и т. н. Слѣдъ защитата на своя прѣводъ и слѣдъ като цитува прѣводитѣ на тоя членъ, дадени отъ гръцки и турски вѣстници, Славейковъ наново обвинява Чинтуловъ, че искалъ да лиши българския екзархатъ отъ Черноморското крайбрѣжие, че показвалъ „дълбоко незнаніе въ турскый языкъ“ и „още по-дебело незнаніе въ Землеописаніето на отечеството си, като допуща, че крайбрѣжіето на Черно Море отъ Варна до Кюстенджѫ състои отъ 20 села и го исключва всичко отъ Българскыйтъ Екзархатъ, та го дава на гърцытѣ, а още и строго ны изобличава защо да претендирамы да имъ го отнемемъ!“ „Ето на кого — продължава Славейковъ — трѣба да палятъ свѣщи гърцитѣ и и кого трѣба Великата грьцка Черква да почита за най-праведенъ и святъ въ свѣтътъ Българинъ“. . . „Всичката работа е, както се вижда, че на г-на Чинтулова му е отдавна на сърдце лежало да намѣри случай за да ны по наклоца за нѣщо“. „Домѫчнѣло ни е на Г-на Чинтулова, ще помыслятъ читателитѣ ни, като тъй надълго ся прострѣхмы да ся разправямы съ него. Не; г-нъ Чинтуловъ по достоинството, способноститѣ и знаніята си, раскрыты въ критикѫтѫ му, непривлича освѣнь нашето усмыхваніе; въ неговытѣ домогванія за обсѫжданіе ный не намѣрвамы нищо обидно за насъ нито причудливо: като човѣкъ младъ, и малко мечтателенъ той си възмечталъ че може вече и той „да кыхне на свадбѫ“, и „кыхнѫлъ да ся испыта“ . . . („Македония“, год. 4, бр. 35 отъ 21.III. 1870). — Въ бр. 37 „Македонія“ съобщава подъ заглавие „Пакъ върху прѣводътъ на Имп. Ферманъ“, че въ редакцията се получилъ отговоръ отъ Чинтуловъ, отъ който отговоръ сѫ оставени остротитѣ и закачкитѣ и е напечатана сѫществената часть. Въ нея Чинтуловъ прави една доста смѫтна защита на своя прѣводъ. Слѣдъ цитата Славейковъ пише: „Жестоко, но принудени смы да го кажемъ, защото не е скрыто, че отъ прѣдизложенытѣ редовце изъ отговорътъ на Г. Чинтулова неизлѣзва никакъвъ смысълъ.“ „Ный пытамы: на умътъ ли си е билъ Г. Чинтуловъ когато е писалъ горнитѣ редовце или не?“ Слѣдъ тоя уводъ Славейковъ критикува направенитѣ възражения отъ Чинтуловъ и завършва: „Досадно е наистинѫ ако Г. Чинтуловъ иска да тури подъ испытъ търпѣніето на читателитѣ на Българскытѣ вѣстницы съ това що си прави трудъ да пише по тѣхъ. Ако негова милость го блазни да ся домогне до извѣстность и знаменитость чрѣзъ това дѣго да са говори за него по вѣстницытѣ като за нѣкое, бо’зна и какво высокоучено лице що може и да критикува, нека знае че колкото отъ нашѫ странѫ ный ще го лишимъ отъ това удоволствіе, и за напрѣдъ нѣма да възражавамы на таквызито пусто-празны дрънканицы; защото нѣмамы волѭ да ся надхващамы съ хора неразбраны и да ся боримъ съ пѣглытѣ“. — Спорътъ между „Право“ и „Македония“ продължава и слѣдъ това обяснение, но вече минава въ чисто редакционни закачки, хули и изобличения.

38. Вж. Т. С. Бурмовъ — Българо-гръцката църковна разпря, София, 1902, с. 485; сѫщо — А. Шоповъ — Първия бълг. народенъ съборъ въ Цариградъ — въ сп. „Библиотека“, год. II (1895—1896) кн. VII, дѣто е даденъ и текстътъ на т. н. „Поводъ за избиране на прѣдставителитѣ“ (с. 48—50).

39. Както се знае, прѣдставители отъ Македония не били викани на тоя съборъ, но такива се явили. Въ събора се повдигналъ споръ за приемането имъ главно затова, защото нѣкои се боели, че съ приемането имъ съборътъ може да извика недоволство у Високата Порта. — За работата на събора вж. Т. С. Бурмовъ, цит. съч. с. 489 и сл.

40. Писмата на Чинтуловъ сѫ запазени само въ прѣписи, въ които правописътъ и синтаксисътъ навѣрно сѫ се твърдѣ отдалечили отъ оригинала.

41. Митрополитъ Натанаилъ съобщава, че по това врѣме Чинтуловъ му прѣдлагалъ да приеме владишки постъ (Жизнеописание, с. 50).

42. На снимката на прѣдставителитѣ, помѣстена и въ началото на цит. „Протоколи“, е фотографиранъ и Чинтуловъ.

43. „Слѣдъ завръщането си отъ Цариградъ Чинтуловъ учителствува пакъ около 3 години и послѣ напусна самоволно, не толкова отъ старость, колкото отъ това, че очитѣ му вече се бѣха много повръдили“ (Утро, с. 181). А Грековъ съобщава, че Чинтуловъ учителствувалъ „до Освободителната война“ (Юб. сб. с. 141). По свѣденията на г. Минковъ първото е по-вѣрно.

44. По споменитѣ на г. Минковъ.

45. И рѣчьта и пѣсеньта сѫ печатани въ Ил. Св., год. IX, кн. III. — Въ втората редакция на биографията Грековъ се прѣдставя като свидѣтель и участникъ при посрѣщането на владиката. За рѣчьта сега казва, че била изгубена, но че имало нѣкаква друга, втора рѣчь. Моето впечатление е, че печатаната въ Ил. Св. рѣчь не е друга, втора, а тъкмо тая, за която Грековъ въ Ил. Св. я прѣдава — рѣчьта, съ която Чинтуловъ е срѣщналъ българския владика въ 1873.

46. Увѣренията на Грековъ, че той билъ прѣдседатель на комитета и че поканилъ Чинтулова да вземе участие въ него и т. н., могатъ да се приематъ съ голѣми резерви (Юб. сб. с. 142 сл.)

47. За турскитѣ войски въ Сливенъ още въ 1872 Каницъ пише: Die Garnison bestand ans einem schwachen Infanterieregiment, einiger Escadronen Cavallerie und einer Batterie“ (F. Kanitz—Donau—Bulgarien . . . III B. Lpz. S. 22).

48. Рѣчьта не е запазена. Г. Минковъ прѣдполага, че прочетениятъ рѫкописъ е прибранъ отъ началствуващия руски офицеръ.

49. Авторътъ отъ сп. „Утро“ билъ свидѣтель на погребението (вж. сп. „Янтра“, год. I (1886), бр. 13 — 14, с. 99).

50. Надписътъ на надгробната плоча е съобщенъ отъ Грековъ (Юб. сб. с. 150).

3. Къмъ стихотворенията

Тукъ прѣпечатвамъ стихотворенията съ новъ правописъ, който обаче не е прокаранъ тамъ, дѣто би се отразилъ злѣ върху смисъльта и техниката на стиха.

Установяването на Чинтуловото авторство и най-близката до първообраза редакция на стихотворенията е съпроводено съ мжчнотии. Повечето отъ пѣснитѣ на Чинтуловъ се срѣщатъ въ различни редакции, а приемането на най-ранната за автентична или най-близка до оригинала невинаги би било оправдано. Тия пѣсни сж станали отдавна „народни“; тѣ сж били разпространявани по цѣла България, устно или печатани по разни сбирки и пѣснопойки, безъ да запазватъ първоначалния си видъ. Нѣкои отъ тѣхъ сж били доста дълги, и първата имъ редакция е могла лесно да се забрави, като се яви на нейно мѣсто друга, несъгласуваща се по техника и смисъль съ вѣрнозапомненото. Най-често и най-леко това е могло да се случи съ послѣднитѣ строфи, които и най-много сж пострадвали. Възможно е сжщо да сж прибавяни строфи не като промѣнени авторови, а като творба на неизвѣстни пѣвци и съставители на пѣснопойки. Изобщо, много Чинтулови стихове носятъ сега слѣдитѣ на колективно творчество. — При опрѣдѣляне авторството и при избора между различнитѣ редакции съмъ се водилъ въ всички случаи, дѣто даннитѣ за това сж се съдържали главно въ самитѣ стихове, отъ слѣдното съображение: познатитѣ като несъмнѣно Чинтулови стихотворения — такива сж печатанитѣ въ „Цар. Вѣстникъ“ съ инициалитѣ на автора — се отличаватъ съ правилна постройка, поетическа смисленость и издържана техника. Тия признаци опрѣдѣлятъ тука Чинтуловото авторство и избора при различнитѣ редакции. — По-подробни посочвания сж дадени въ слѣдващитѣ бѣлѣжки.

№ 1. *Стара майка ся прощава съсь синъ-атъ си* — Печатано пръвъ пжть въ „Цариградскй Вѣстникъ“ отъ 6 августъ 1849 (год. В. четъ 59), отдѣто го прѣпечатвамъ точно, както и слѣднитѣ двѣ стихотворения.

Въ четвъртия стихъ, строфа трета думата „честь-та“ = щастие; въ това значение думата е употрѣбена и въ № 14.

Въ четв. ст., строфа девета: „тий“ (диалектно) = тѣ.

№ 2. Изпроводякъ на едного Българина изъ Одесса — Пръвъ и единственъ пжть печатано въ сжщия бр. на „Цар. Вѣстникъ“.

Слѣдъ горнитѣ двѣ стихотворения, напечатани въ „Ц. В“. въ дадения тука редъ, стоятъ инициалитѣ: „Д. П. Ч.“.

№ 3. Китка отъ Балкана — Пръвъ и единственъ пжть печатано въ „Ц. В.“ отъ 27.VIII. 1849 (год. В. четъ 62) безъ името на автора. За това стихотворение съобщава Утро: „Сжщо въ 49 г. Чинтуловъ написа сатирата „Китка отъ Балкана“, съ която искаше да подиграе Д. Мутева, който още прѣди години билъ извѣстилъ съ особени извѣстия, че ще издаде книга „Китка отъ Балкана“, а отъ сетнѣ нищо не издаде. Тази сатира, която е била напечатана въ „Цар. Вѣстникъ“, е кжсичка и е написана въ ямбически размѣръ. Запомнили сме отъ нея само слѣднитѣ 4 стиха:

Съсь позволение отъ Зевса
Прочулъ са бѣше гласъ в' Одесса,
Че красна китка отъ Балкана,
Отъ хубави цвѣтя набрана. . .“
— — — — — — — — (Утро, с. 183).

Възъ основа на това посочване приемамъ стихотворението за Чинтулово съ слѣдното пояснение. Можеби Чинтуловъ е ималъ прѣдъ очи Мутевъ въ това стихотворение, но Петко Славейковъ е смѣтналъ, че поетическата закачка е отправена къмъ него, та затова въ 1852 й отговаря така въ началото на своята „Смѣсна китка“:

Тѣзъ тайни вѣсти отъ кждѣ сж,
Что шюшнжтъ нѣкому въ Одесса,
Че мышка киткж-тж грабнала,
А котка мышкж-тж изяла?
Дали не е порьчалъ днесъ,
Огнестрѣлистый Богъ Зевесъ,
Въ подсълнечнж гласъ да ся раздаде,
Че мышка китка не яде?
Не съ негово ли повелѣнье
Та я прѣнесла прѣзъ море,
По наши-тѣ росны полени
Въ Балкана да се разоре,
За да ся разсади по смѣсна
Тж да изникне още прѣсна? . . . (с. 2).

Още отъ тия поетически подмѣтания можеби води началото си неприязъньта между Славейковъ и Чинтуловъ, която избуква между тѣхъ слѣдъ двадесеть години въ спора имъ около прѣвода на фермана за учрѣдяване на българската екзархия.

№ 4. *Възпомечание* — Първъ пѫть го срѣщамъ печатано въ „Пѣснопойче“ . . . изд. К. С. Тинтеровъ, Цариградъ 1872, с. 13—14, безъ заглавие и авторъ. Шестата строфа тукъ е дадена така:

И дума:

На̀ слушай юноше съ вниманіе
Къмъ мене выка тайный гласъ;
Нагледай са съ възпоменаніе
Живѣе всичко до тозь часъ.

Давамъ тая строфа както е у „Христоматията“ отъ Вазовъ и Величковъ (с. 259), отдѣто взимамъ заглавието. — Освѣнъ това въ „Пѣснопойче“-то липсва послѣдната строфа, която сѫщо взимамъ отъ „Христоматията“, дѣто слѣдъ стихотворението стои „Чинтуловъ“. — Както споменахъ вече, Н. Геровъ въ едно свое писмо отъ 1846 говори за Добреви стихове. Ето това мѣсто отъ писмото: „Кога да трьгнемъ да обидемъ Трапезицѫ азъ зехъ при себе си Добревы-ти стихове. Като ѭ обиколихме сичкѫ-тѫ запряхмеся на най-высоко мѣсто и тамъ да гы прочетемъ. Наистинѫ азъ не четяхъ стихотвореніе(то) а чувствовахъ това, что-то пише въ него, и ѽ чудесе, кога дойдохъ до прѣдпослѣдній куплетъ, ходжа извика на джаміѭ, что е напрѣдъ была церква св. Петка и книгата ми падна изъ рѫцѣ. Азъ ся наведохъ та ѭ зехъ и доклѣ слѣзохъ долу не продумахъ дума“ . . . (Арх. Н. Г. т. II. с. 940).

№ 5. *Стани, стани, юнакъ балкански* — Първъ пѫть го намирамъ въ руски прѣводъ у Н. В. Гербель — Поэзія славянъ . . . Спб. 1871, с. 311, прѣведено отъ Н Бергъ подъ заглавие „Болгарская пѣсня“. — Сборникътъ на Гербель е библиографска рѣдкость, затова прѣпечатвамъ прѣвода:

Возстань, возстань, юнакъ Балкана!
Скорѣе пробудись отъ сна
И противъ лютаго Османа
Веди ты наши племена!

Подъ игомъ рабства терпитъ муки
Давно несчастный нашъ народъ,
Высоко воздѣваетъ руки
И отъ небесъ спасенья ждетъ.

Торжествовала вражья сила,
Придетъ и наше торжество —
И будетъ такъ, какъ прежде было,
Иль сгинемъ всѣ до одного!

Но для чего намъ гибнуть братья,
Коль жизнь красна и дорога?
Другъ другу бросимся въ объятья,
Потомъ ударимъ на врага!

Не гните, братья дорогіе,
Предъ супостатомъ головы!
Взгляните, какъ живутъ другіе —
И съ нихъ примѣръ берите вы!

Лишь двиньтесь вы громадой цѣлой —
Къ вамъ явятся на помощь вдругъ
И сербъ, и черногорецъ смѣлый,
И встанетъ весь славянскій югъ.

Мы изъ ярма исторгнемъ выю.
Послушные свободы зву,
Воскреснемъ снова мы — и змію
Сотремъ надменную главу!

Возстаньте же сыны Балкана!
Скорѣе сабли на-голо!
Померкни мѣсяцъ Оттомана
И въ тучѣ скрой свое чело!

Возстаньте! наше дѣло право!
Да развернется брани стягъ,
Да будетъ всѣмъ славянамъ слава,
Да сгинетъ нашъ исконный врагъ!

Откждѣ е взелъ Бергъ това стихотворение — не ми е извѣстно. Навѣрно Р. Жизнифовъ му го е далъ. На български пръвъ пжть се явяватъ 6 негови строфи, поставени като мото на първитѣ шесть глави въ Каравеловия разказъ „Неда“ (Л. Каравеловъ — Страницы изъ книги страданіи Болгарскаго племени — Москва 1878, с. 206, 212, 215, 219, 223, 225). Подъ всѣка строфа стои: „Болг. пѣсня“. Пръвъ пжть на български се явява цѣло въ Христоматията на Вазовъ и Величковъ (с. 250), но безъ послѣдната строфа. Прѣпечатвамъ стихотворението отъ тази христоматия, а послѣдната строфа, съотвѣтствуваща на руския прѣводъ, прибавямъ отъ Ил. Св. кн. III. с. 3.

№ 6. *Кждѣ си, вѣрна ти любовь народна?* — Едно четиристишие отъ това стихотворение печата най-напрѣдъ Л. Каравеловъ като мото на разказа си „Бѣдное семейство“:

О создателю Христе!
Яви ся на ясно-то небе,
За наше-то спасение
Отъ дълго-то ни търпение
Болг. пѣсня (Цит. кн. с. 181).

Въ своя екземпляръ на цит. кн. М. Дриновъ е поправилъ съ моливъ чериристишието, та то споредъ поправкитѣ твѣбва да се чете:

О нашъ създателю Христе!
Я вижъ отъ ясното небе,
За нашето то мжлчанье
И дълго-то търпение
Чинтулово Стих. (Въ Соф. Н. Библ. Др. Б $^{8}/_{88}$)

Най-напрѣдъ го срѣщамъ изцѣло въ „Нова Училищна пѣснопойка“. . . изд. Т. К. Сукнаровъ, Пловдивъ 1886, с. 106—108. Никждѣ въ пѣснопойкитѣ това стихотворение не е указано като Чинтулово, но за авторството на Чинуловъ свидѣтелствуватъ Дриновъ, Теодоровъ-Баланъ, Грековъ, Мариновъ. Тукъ го прѣпечатвамъ така, както е въ Ил. Св., кн. III. с. 3, безъ послѣднитѣ строфи:

Догдѣ български прѣдѣли настжпимъ,
Догдѣ вразитѣ си отъ насъ изгонимъ,

Да се развѣватъ знамена
По българскитѣ рамена
Отъ върха на Дунава
Въ Тесалия до края!
Кога свободата си ний добиемъ!
Кога имената си прославимъ,
Въ покой да бждемъ ний тогазъ,
Да викнемъ въ радостния часъ:
Живѣйте вий българи
Отъ Бога надарени!

Съ този край стихотворението е прѣпечатвано и въ пѣснопойкитѣ. — Възможно е, първоначално то да е било по-дълго, отколкото го печатамъ, но невъзможно ми се вижда цитуваниятъ край въ тази форма да е отъ Чинтуловъ.

№ 7 (*Българи юнаци*) — Печата го Чакъровъ въ Ил. Св. кн. III, с. 4. Втората и трета строфи на това стихотворение той намѣрилъ въ една отъ тетрадкитѣ на М. П. Икономовъ, „а защото знаемъ това стихотворение на изустъ — пише Чакъровъ — то го възстановяваме цѣлото". Но така, както е възстановено, то не може да се приеме поради съображенията, които посочихъ въ началото. Ето какъ е продължено у Чакъровъ:

Тѣ като въ гората
Щжтъ да се сбератъ,
Послѣ въ градещата
Щжтъ да пропълзатъ.

Олеле горкана,
Нашия народъ
Вика по Балкана
Да го избави Богъ!

Топове и пушки
Като загърмжтъ
Сабли и ножове
Щжтъ да заичатъ.

Левски гласъ
Вика насъ
Турски гласъ
Бѣга отъ насъ.

Авторството на Чинтуловъ се установява отъ Икономовъ, Чакъровъ и др.

№ 8. *(Вѣтъръ ечи, балканъ стене)* — пръвъ пжть го срѣщамъ въ „Народна пѣснопойка"... събралъ... Г. П. Василевъ... Търново, 1888, с. 109—110; печатано е безъ името на автора и съ заглавие: „Габровското възстание — 1862", което послѣ се повтаря въ пѣснопойкитѣ. Въ тѣхъ къмъ него обикновено стоятъ и слѣдващитѣ строфи:

Че само нашъ милъ народъ
Въ робство окайва свой животъ
Ахъ! любезно отечество
За тебъ ще се бия.

Драго ми е на полето
Съ турчинъ да се бия
Съ левъ Български въ дѣсна ржка
Славно да го гоня! —

За моето отечество
И прадѣдно наслѣдство
Не щж срѣбро нито злато
Ни на свѣта богатство.

Таламбази като биятъ,
Сърдцето ми играе,
За българската свобода,
Кръвьта ми ври не трае.

Всичко вече прѣзирамъ,
Въ бойното поле отивамъ;
Четире вѣка и половина
Отсакъ въ робство въздишамъ.

Прѣдъ топове и прѣдъ пушки
Не се боя тичамъ;
На чада, братя и сестри
Свободата искамъ. —

То е мое богатство,
За то ми сърдцето стени
Доста робство и тиранство,
Всички на оржжие!

Който не знай за свой народъ
На поле да умрѣ,
Неговото отечество
Лютo ще го кълне.

Съ кървавъ ножь въ дѣсна рѫка
Турска глава подъ крака
То е мое все богатство
И на свѣтъ имотство.

Изоставямъ тия строфи по извѣстни вече съображения. — Въ пѣснопойкитѣ, дѣто единствено намирамъ това стихотворение, то е печатано безъ посочване отъ кого е. Приемамъ го за Чинтулово, главно защото г. Минковъ твърди, че е отъ първия.

№ 9. *(Лѣтна нощь се прѣвалява)* — Въ Ил. Св. Чакъровъ пише: „Нѣкои си лица ни увѣряватъ, че стихотворенията: „Българийо, мила майко,“ „Лѣтна нощь се прѣвалява“ и пр. сѫ били трудъ на Чинтуловъ, но така като въ това не сме увѣрени, оставяме бѫдащето за тѣхъ да рѣши, трудъ ли сѫ тѣ на Чинтуловъ или не“ (кн. III, с. 4). Това несигурно посочване, разбира се, не дава право да се припише тая хубава пѣсень на Чинтуловъ, но тъкмо хубавото въ нея, а особено издържаната ѝ техника, ме каратъ да я отдамъ на Чинтуловъ, още повече, че неговото авторство не се оспорва отъ никой и все пакъ е посочено, и то много по-рано, когато споменитѣ сѫ били по-близки до истината. По пѣснопойкитѣ тая пѣсень се печата безъ име на авторъ. Пръвъ пѫть я срѣщамъ въ Христоматията на Вазовъ и Величковъ (1884) безъ подписъ, но тукъ тя очевидно е възпроизведена по лоша паметь или прѣпечатана по нѣкоя убъркана редакция (с. 261). Затова прѣпечатвамъ пѣсеньта отъ „Нова училищна пѣснопойка“ . . . изд. Т. К. Сукнаровъ, с. 130—131. Обаче петата строфа взимамъ отъ „Народна и Училищна пѣснопойка“ . . . София 1894, с. 30—31, дѣто строфата е по-чиста и правилна. Въ първата пѣснопойка тя е:

Изъ гората прѣминува
Сладки пѣсни пѣе съ гласъ
Но на скоро се минува
И настава страшенъ часъ.

Споредъ тази промѣна сж употрѣбени и глаголнитѣ врѣмена въ слѣдващата строфа.

№ *10. (Богдане, мой мили сине)* — Това и слѣдващитѣ, безъ послѣднитѣ двѣ, стихотворения Чакъровъ печата като Чинтулови пръвъ пжть въ Ил. Св. кн. III. Той ги взима отъ една тетрадка на М. П. Икономовъ, въ която тѣ били записани като примѣри при уроцитѣ по реторика. Тия примѣри сж диктувани отъ Чинтуловъ, но дали сж били негови — за това нѣма прѣки посочвания. Провѣрката днесъ става още по-трудна, защото слѣдата на Икономовитѣ тетрадки е изчезнала или е на пжть да изчезне. Въ втората редакция на биографията Чакъровъ съобщава, че слѣдъ напечатаното отъ него въ Ил. Св., Министерството на Просвѣтата било прибрало тетрадкитѣ на Икономовъ (Юб. Сб. с. 117). Но днесъ въ министерството нищо не знаятъ за подобни тетрадки, а М. П. Икономовъ е вече покойникъ. — Слѣдъ стихотворението Чакъровъ пише: „Ясно е, че това стихотворение не е довършено, но какъвъ е билъ края кой може да обясни това?“ (Ил. Св. кн. III, с. 4). Можеби стихотворението и въ тоя си видъ е цѣло.

№ № *11—18.* Прѣпечатвамъ ги отъ Ил. Св. кн. III. За тѣхъ Чакъровъ пише: „Всички тия куплети и откжслеци отъ разни стихотворения ги прѣписахме изъ тетрадката на г-на Михаила Икономовъ за свѣдѣние на бждащия биографъ, защото както твърди М. И. тѣзи откжслеци сж отъ разни стихотворения на поета, които ги нѣмаме на ржка и може би съ врѣме ще се намѣрятъ. Освѣнъ казването на г-на Икономова, че тѣзи откжслеци отъ стихотворения и куплети сж трудъ на Чинтулова, свидѣтелствува за това още и обстоятелството, че когато е живѣлъ поета и е писалъ стихотворения, приблизително години 1850—60, тогази, въ онова врѣме, като знаемъ въ какво положение се е намирала българската литература, смѣло може да се каже, че той нѣмало отъ кждѣ да ги вземе, т. е. да ги открадне или присвои, та затова даваме пълна вѣра, че тѣ сж негови“ (с. 4.).

№ *17. Молитва* (М. Ю. Лермонтовъ) — На Чакъровъ не е било извѣстно, че тая строфа е прѣводъ на първата строфа отъ Лермонтовата „Молитва“:

Я, Матерь Божія, нынѣ съ молитвою
Предъ Твоимъ образомъ, яркимъ сіяньемъ,
Не о спасеніи, не передъ битвою,
Не съ благодарностью иль покаяніемъ . . .

(Полное собр. соч. М. Ю. Лермонтова подъ ред. проф. Д. И. Абрамовича, изд. Разряда изящной слов-ти Имп. Ак. Наукъ, Спб. 1910, т. II, с. 208) — Досега се знаеше, че пръвъ прѣводъ у насъ отъ Лермонтовъ е прѣводътъ на Петко Славейковъ: „Проповѣдникъ,“ печатанъ въ „Български книжици,“ 1859 (П. А. Заболотскій — Лермонтовъ у болгаръ — въ пос. Полное собр. соч. т. V, с. 80). Кога точно Чинтуловъ е прѣвеждалъ „Молитва,“ не е извѣстно, но въ всѣки случай не по-късно отъ 1861, откогато е тетрадката на Икономовъ. И да се приеме, че Славейковъ е пръвъ прѣводачъ на Лермонтовъ у насъ, все пакъ трѣбва да се прибави, че първиятъ точенъ прѣводъ отъ Лермонтовъ принадлежи на Чинтуловъ. Той пръвъ се отнася сериозно къмъ прѣвеждането, и прѣводътъ на „Молитва“ е изобщо първиятъ точенъ поетиченъ прѣводъ на български. Сѫщата „Молитва“ по сетнѣ е обезобразена отъ Р. Жинзифовъ въ едно подражание, помѣстено въ сп. „Братски трудъ“, кн. IV, Москва, 1862, с. 29—30. Его първата строфа:

Я, Майко Божія, днесь сосъ молитвы
Предъ твой образъ колѣна свивамъ,
Сосъ нѣмы уста но сосъ мыслы живы
Мое сьрдце предъ тебе открывамъ . . .

А нататъкъ Жинзифовъ съвсѣмъ напуща оригинала.

№ *19*. (*Прахътъ* на . . .) — Тази епитафия се печата сега пръвъ пѫть; тя е издълбана върху надгробната мраморна плоча на Ст. Гидиковъ, личенъ приятель на Чинтуловъ; плочата е била изработена прѣзъ юли 1871 въ Цариградъ, дѣто тогава е билъ Чинтуловъ, който е далъ текста. Епитафията ми прѣписа и изпрати синътъ на покойния Гидиковъ; потвърждава се съобщението въ Юб. сб. с. 246, че тя е отъ Чинтуловъ.

№ *20*. (*Ти, вѣчно пѫтниче*) — За тая пѣсень най-напрѣдъ съобщава Утро, с. 182: „Послѣдното стихотворение Чинтуловъ написа въ 1872 г. То е пѣсень, изпѣта отъ ученицитѣ му при посрѣщането на митрополита Серафима". Утро дава първата строфа. Прѣпечатвамъ пѣсеньта отъ Ил. Св. кн. III, с. 3, дѣто е дадена цѣлата така, както била дадена на Чакъровъ отъ г-жа Гигова, племенница на поета. Разликата между Ил. Св. и Утро въ първитѣ строфи е въ това, че въ Утро тѣ сѫ дадени, както сѫ и у мене, а не:

Ти, вѣчно пѫтниче,
Ясно ми слънчице,
Я се поспри!

Долу на земната
Тварь сътворенната и благословената
Ти се съзри.

Споредъ Ил. Св. и азъ раздѣлямъ стихотворението на строфи, като дългитѣ стихове отдѣлямъ на по два, както е дадена първата строфа въ Утро. За сѫщата пѣсень Утро прибавя: „Заради гласа Чинтуловъ е написалъ тази пѣсень на сѫщия дактиличенъ размѣръ на Жуковсковата „Пѣсень Русскому царю" (с. 182). Утро има прѣдвидъ руския химнъ отъ Жуковски.

№ 21. *Двама приятели* — Пръвъ и единственъ пѫть печатано въ Ил. Св., год. XIII (1905), кн. VI (юни), заедно съ № 20. Безъ да се съобщава отъ кого сѫ пратени и безъ никаква бѣлѣжка къмъ тѣхъ, тия двѣ стихотворения сѫ помѣстени подъ общо заглавие: „Двѣ неиздадени до сега стихотворения на Д. П. Чинтуловъ". Най-напрѣдъ е „Двама приятели", послѣ „Пѣсень на Сливенския Митрополитъ Г. Г. Серафима". Слѣдъ второто стои: влѣво — „Сливенъ", вдѣсно — (1872 г.), и не е ясно, датата отнася ли се и до двѣтѣ стихотворения. Навѣрно тя е само за второто, пѣсеньта на Митрополитъ Серафимъ. Общото заглавие показва: 1) че изпращачътъ на стихотворенията не е знаялъ за печатането дотогава на второто стихотворение въ Ил. Св. кн. III, с. 3; 2) че оправдано е посочилъ това стихотворение като Чинтулово, поради което може да се вѣрва, че и първото стихотворение („Двама приятели") е отъ Чинтуловъ, макаръ че за такава пѣсень никой другъ не е загатвалъ. — Приемамъ, че пѣсеньта е отъ Чинтуловъ не само поради това единствено и анонимно свидѣтелствуване, а главно поради нейнитѣ технически, формални и вжтрѣшни качества, които се схождатъ съ тия въ другитѣ Чинтулови стихотворения. Тукъ Чинтуловъ е дори и слабо измѣнилъ единъ свой характеренъ стихъ отъ „Възпоменание“: тамъ — „Душевно много наскърбенъ“, а тукъ — „Душевно много нажаленъ“.

Безспорно, това не сж всичкитѣ пѣсни на Чинтуловъ. Негови сж навѣрно и други пѣсни, които още се пѣятъ и се кръщаватъ по пѣснопойкитѣ „народни“. Но излишно е да се правятъ налучквания, а и посочванията, които се даватъ за нѣкои пѣсни като Чинтулови, сж твърдѣ несигурни. — Освѣнъ помѣстенитѣ тукъ, на Чинтуловъ се приписватъ и слѣднитѣ стихотворения:

1. Утро съобщава, че въ Одеса Чинтуловъ билъ написалъ и една прѣкрасна ода, по подражание на Пушкиновата „Клеветникамъ Россiи“, която започва тъй:

Що заскрептѣхте, тронове митрополийски?
Що зашумтѣхте, пастири вый византийски?“ (с. 182).

Но отъ „Елементарната словесность“ (1873) на Т. Н. Шишковъ се вижда, че тази ода е отъ автора на словесностьта (с. 173—174). Анонимно тази „ода“ е печатана най-напрѣдъ у в. „Турция“ год. V, бр. 30 отъ 13. IX. 1869.

2. Както споменахъ въ бѣлѣжкитѣ къмъ № 9, на Чинтуловъ се приписва и пѣсеньта: „Българйо, мила Майко“:

Българйо, мила Майко,
Ще ли още ти да спишъ?
Ил' не знаешъ колко сладко
Ти ще ни развеселишъ?
Твойтѣ синове юнаци
Искатъ въ балканъ да вървжтъ,
И с' дѣдови си кривацн
Мрьсни турци да трошжтъ.
Нека пращатъ други сили
Свойтѣ войски противъ насъ;
Тѣ ще паджтъ тамо лесно
Подъ Българский остръ мечъ.

Да се хванемъ рѫка въ рѫка
Че сме братья българи;
Да извиемъ хоро братско
На полето българско.
Нека турци и английци
Пращатъ войски противъ насъ
Който иде срѣщу нази
Тамъ, самъ се срами;
Ний съ юнашки славни чети
Противъ общитѣ врази!

(„Войнишка Пѣснопойка Кап. Мариновъ“, София, 1897, с. 86—87). Въ тоя видъ това стихотворение не може да се припише на Чинтуловъ; по пѣснопойкитѣ е печатано безъ име на авторъ.

3. Г-нъ Минковъ казва, че и тая пѣсень е отъ Чинтуловъ

Пълната луна ясно грѣй
Сичкы-тѣ хора весели,
Мене не развеселява,
Но само ма оскърбява.

Силна-та страсть ма принуди,
Кытарата си да зема,
Отъ дома да си излѣза
Къмто надолу да идѫ.

Като изъ пѫтя азъ вървѣхъ
На дѣсна страна поглѣднахъ,
Тамо свѣтло мѣсто бѣше,
Дѣ красна мома сънь спяше.

Ще да попѣя жалостно,
На тази прѣкрасна-та нощь,
Която ма раздразнила,
Въ силна-та любовна рана.

Ахъ събуди са, събуди
Отъ дѫлбокы-тѣ сънища,
Които сѫ та привзели
Във своя-та любовна страсть.

Мѣсечна заря огрѣла
Прѣкрасно-то твое лице,
Твои-тѣ двѣ бѣлы ненкы
И румена-та ти снага.

Ахъ! събуди са, събуди,
О! ты прѣкрасна дѣвойко,
И като на вънъ погледнешь
Дано ся малко посмислишь.

Чрѣзъ толкози прѣкрасна-та
И свѣтлозарна-та луна,
Отъ коя сьмь са подканилъ,
Сърдечно люто распалилъ.

Пламенна любовь показва
Жалостно-то твое лице,
Въ горѣща любовь привлѣче
Злополучно-то ми сьрце.

И себе си сьмь пожертвалъ,
За природна-та ты хубость,
Но само м'еднъждь погледни
И сетѣ леко да умрѫ.

Безъ име на авторъ тая пѣсень — отъ рода на първитѣ Петко Славейкови любовни пѣсни — е печатана въ „Пѣснопойчего" на К. С. Тинтеровъ, с. 14—15. Господинъ Минковъ билъ слушалъ тая пѣсень отъ Чинтуловъ, но азъ не вѣрвамъ да е негова, по съображения, посочени въ началото на тия бѣлѣжки.

4. Освѣнъ горната, като Чинтулова пѣсень г. Минковъ ми дава и слѣдната, спазена въ неговитѣ стари рѫкописи:

Я се спрете славеи
Що неволно пѣете;
Орли златоглавести,
Менѣ ли се смѣете?
Жално, жално!

Азъ съмъ бѣдна българка,
Турска стара робиня,

Владала съмъ надъ гърка
И съмъ вази кърмила
Тжжно, тжжно.

Дѣ сж мойтѣ синове,
Храбри силни герои,
Статнитѣ имъ чинове
Бурни, смѣли герои —
Мъртви, мъртви.

Сестро моя, Сърбийо,
И ти велика Русийо,
Защо сте ме забравили
Чуйте въздихание
Мое, мое . . .

Сжщо и тази пѣсень едвали въ тоя си видъ е отъ Чинтуловъ.

5. Чакъровъ пише: „На прѣдставителитѣ, прѣди заминаването имъ отъ Цариградъ, слѣдъ изработването и подписването на екзархийския уставъ, билъ даденъ обѣдъ и по молбата на екзарха Антимъ I (?) Чинтуловъ прочелъ на прощаване едно прѣкрасно стихотворение, за което живитѣ прѣдставители още помнятъ, и можеби то още се намира въ нѣкого изъ тѣхъ въ ржкописъ. Това стихотворение ние го имахме, но слѣдъ ареста въ Сливенъ, то се изгуби“ (Ил. св., кн. III, с. 2). Нищо повече не се знае за това стихотворение.

6. Въ ненапечатания още втори томъ на „Градъ Сливенъ“ Табаковъ съобщава, че наскоро слѣдъ освобождението Чинтуловъ билъ написалъ за Македония поема, която била изгубена. По тоя поводъ Г-нъ Гидиковъ ми пише: „Запасниятъ полковникъ Чинтуловъ си спомня, че по случай посрѣщането на руситѣ Чинтуловъ пѣелъ една пѣсень, но не помни съдържанието й. Сжщо по случай откжсването на Македония и първото й въстание прѣзъ 1879 Чинтуловъ пѣелъ една пѣсень — нѣщо като ода на героичната тогава борба и подвизитѣ на нашитѣ четници — но си спомня само тия стихове:

Въ Македонйя азъ да ида,
Какъ се бие тамъ да видя
Българинътъ търпеливъ.“

4. Разпространение на пѣснитѣ

1. Отъ Чинтуловъ се явяватъ най-напрѣдъ стихотворения въ „*Цариградски Вѣстникъ*“ отъ 1849. Въ броя отъ 6 августъ (четъ 59) сѫ помѣстени: „Стара майка ся прощава съсъ сынъ-атъ си“ и „Изпроводякъ на едного Българина изъ Одесса“, а въ броя отъ 27 августъ (четъ 62) — „Китка отъ Балкана“.

2. Въ *Н. В. Гербель* — Поэзія Славянъ . . . Спб. 1871 е прѣведено стихотв. „Стани, стани, юнакъ Балкански“ подъ заглавие: „Болгарская пѣсня“ (с 311). Прѣводътъ е отъ Н. Бергъ.

3. *П. В. Оджаковъ* — Наука за пѣснотворство и стихотворство — Одесса, 1871. — Даватъ се примѣри за ямбъ, между тѣхъ и деветата строфа на „Изпроводяхъ на едного Българина“. . . „Този образецъ отъ Д. П. Ч. е іединъ отъ добры-тѣ и плавны стиховы съ прекърнены и цѣлы ямбы. Нъ тѣ бихѫ били іеще по-красны и приятны ако имахѫ и почивкѫ на своіе-то мѣсто. Напр.

Кога сѫ ты вече находишь
По странныя вси градове,
И въ кѫщѫ пакъ си тѫзи додишъ,
Кой помощь ще ти подаде?“. . .

(с. 44).

4. Въ слѣдната година излиза: „Пѣснопойче“ . . . издава *К. Ст. Тинтеровъ,* Цариградъ, 1872, въ което безъ името на автора сѫ помѣстени „Току що ся яви зората“ (с. 13—14) и „Пълна-та луна ясно грѣй“ (с. 14—15).

5. *Т. Н. Шишковъ* — Елементарна словесность. — Цариградъ, 1873, дава между другитѣ примѣри за ямбиченъ размѣръ и първата строфа на „Въспоминание“, слѣдъ която стои „Безъименный“ (с. 59).

6. Прѣведената отъ Бергъ „Болгарская пѣсня (Чинтулова)“ намираме и въ „*Сборникъ Славянство*“, Спб. 1877, с. 75—76.

7. Една строфа отъ „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна“ и шесть отъ „Стани, стани, юнакъ Балкански“ сѫ взети като мото у *Л. Каравеловитѣ* разкази „Бѣдное семейство“ и „Неда“ въ сборника му „Страницы изъ книги страданій Болгарскаго племени“, Москва, 1878, с. 181, 206.

8. По-нататъкъ въ „Българска христоматия“ . . . съставиха *И. Вазовъ и К. Величковъ*, чясть II, Поезия, — Пловдивъ... 1884, сѫ помѣстени: „Стани, стани, юнакъ Балкански“ подъ сѫщото заглавие и името на Чинтуловъ (с. 250); „Възпоминание“ (с. 259—260) пакъ съ името на автора, а безъ негово име е пѣсеньта „Лѣтна нощь се прѣвалява“ подъ сѫщото заглавие (с. 261).

9. *„Единъ отъ ученицитѣ му* (— на Чинтуловъ —) написа въ сп. „Янтра“, год. I (1886), бр. 13—14 биографични бѣлѣжки за учителя си — прѣпечатани послѣ въ сп. „Утро“ — между които сѫ дадени и указания съ откѫслеци на Чинтулови пѣсни.

10. Въ „Нова Училищна Пѣснопойка“ . . . изд. *Т. К. Сукнаровъ*, Пловдивъ, 1886: № 87, „Майчино завѣщание“ (по гласа на „Стани, стани, юнакъ Балкански“), с. 70; това е промѣнено и не цѣло стихотв. „Стара майка се прощава съ сина си“; авторътъ не е посоченъ. Сѫщо и безъ името на автора е помѣстено и „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна“, № 129, подъ сѫщото заглавие (с. 106—108); № 130, „Балканский юнакъ“ (сирѣчь „Стани, стани, юнакъ Балкански“), слѣдъ което е подписанъ „Чинтоловъ“ (с. 108—109); № 131 „Вѣтеръ ечи (Габровското възстание 1862 год.)“, безъ подписъ (с. 109); № 142, „Възпоминание (по гласа на „Стани, стани, юнакъ Балкански“), подписано „Чинтоловъ“ (с. 120); № 151, „Лѣтна нощь се прѣвалява“ подъ сѫщото заглавие, безъ подписъ (с. 130—131).

11. Отъ сѫщата година е „Народна Цигулка“ . . . Ловечъ, 1886. Тукъ сѫ: „Българский юнакъ“ (сир. „Стани, стани“...), безъ авторъ (с. 40—42); безъ авторъ и заглавие: „Лѣтна нощь се прѣвалява“ (с. 81—82).

12. Въ „Народна Пѣснопойка“ . . . събралъ и наредилъ *Г. П. Василевъ* . . . Търново, 1888 сѫ помѣстени безъ авторъ: „Българский юнакъ“, с. 79—80; „Кѫдѣ си вѣрна, ти любовь народна?“, безъ заглавие (с. 83—84); „Безпокойствие“ (сир. „Въспоменание“ (с. 106—107); „Габровското възстание 1862“ (сир. „Вѣтъръ ечи“ . . .) (с. 109—110); „Лѣтна нощь се прѣвалява“, безъ заглавие (с. 127—128).

13. Безъ името на автора сж напечатани въ „*Ученическа Пѣснопойка*“, Разградъ, 1890 (1892²): „Българскій юнакъ“ (с. 127—128). Сжщо тжй: „Кждѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ (с. 146—148), а стихотв. „Въспоменание“ — съ заглавието „Безпокойствие!“ (с. 151—152); „Габровското възстание 1862“ (с. 154—156).

14. Въ „*Пѣснопойка*“ ... Разградъ, 1891, безъ авторъ и заглавие: „Кждѣ си, вѣрна ти любовь народна“ (с. 42—44). Послѣ: „Габровското възстание въ 1862 г.“ (с. 69—71). На с. 73—74 — „Възспоминание“, подписано „Чинтуловъ“, а безъ подписъ и заглавие: „Лѣтна нощь се прѣвалява“ (с. 89).

15. Грековъ (Юб. сб. с. 151) съобщава за пѣснопойка отъ *П. С. Гайдаровъ*, която не можахъ да намѣря и отъ която Грековъ прѣпечатва „Балкански юнакъ“ и „Народна любовь“ (сир. „Кждѣ си, вѣрна“ ...)

16. „Христоматия за IV класъ ... съставилъ *Ив. Пѣевъ*, Пловдивъ, 1893, помѣства: „Стани, стани, юнакъ Балкански— Чинтуловъ“ (с. 136).

17. Въ „Нова Народна Пѣснопойка“ — събралъ и наредилъ *П. М. Б.* изд. 3-о, Пловдивъ, 1893; „Кждѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ безъ заглавие и подписъ (с. 47—48); „Българский юнакъ“, сжщо безъ подписъ (с. 68—69); „Габровското възстание въ 1862 год.“ Сжщо (с. 73); „Въспоминание“, подписано „Чинтуловъ“ (с. 76—77); „Майчино завѣщание“ (сир. „Стара майка се прощава“ ...), безъ подписъ (с. 121—122).

18. „*Войнишка пѣснопойка*“ ... София, 1894: „Кждѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ съ сжщото заглавие и безъ авторъ (с. 46 — 48); „Пѣсень на габровскитѣ възстанници“, безъ авторъ (с. 48 — 50).

19. *Народна училищна пѣснопойка*“ ... София 1894: „Лѣтна нощь се прѣвалява“, безъ заглавие и авторъ (с. 30—31); „Въспоменание“, безъ авторъ (с. 51—52); „Българский юнакъ“, безъ авторъ (с. 64—66); „Кждѣ си вѣрна ти любовь народна?“, безъ авторъ и заглавие (с. 66—68); „Габровското възстание“, безъ авторъ (с. 76—78).

20. „*Войнишка пѣснопойка Капитанъ Мариновъ*“ — София 1897: „Пѣсень на Габровскитѣ въстанници“, безъ ав-

торъ (с. 47—48); „Лѣтна ношь се прѣвалява“, сѫщо (с. 142—143); „Майчино завѣщание“, сѫщо (с. 146—147); „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ сѫщо (с. 186—187); „Въспоминание“, сѫщо (с. 209—211).

21. *Ученическа Пѣснопойка Л. Каравеловъ*“ ... София, 1897: „Лѣтна нощь се прѣвалява“, подъ това заглавие и безъ авторъ (с. 206 — 207); „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ сѫщо (с. 250 — 251); „Въспоминание“, сѫщо (с. 273 — 275).

22. Въ 1899 *Ст. Чакъровъ* (статия: Добри Петровъ Чинтуловъ ... въ Ил. Св. год. IX, кн. II и III) даде биографически свѣдения за поета и напечати негови произведения, повечето неизвѣстни дотогава. Тукъ сѫ помѣстени: „Ти, вѣчно пѫтниче“, безъ заглавие (кн. III, с. 3); „Балканский юнакъ“; „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ безъ заглавие (тамъ); „Възспоминанае“ (с. 4); освѣнъ това Чакъровъ печати откѫслеци, взети — както споменахъ — изъ ученишкитѣ тетрадки на М. П. Икономовъ: „Българи юнаци“; „О, колко си добра, надежда всенародна!“ „Азъ, майко Божия“; „Врѣмето тича“... „На хранено конче“...; „Изяснило се небето“; „Той много добрини“... (тамъ) и накрай „Справедливо ли е мнѣнието за прѣселването на душата?“ (с. 4—6). — По-сетнѣ Чакъровъ прѣпечати тази статия въ Юб. сб. 1910, дѣто пакъ помѣсти „Чинтулови стихотворения“ (с. 161—168): „Прощавай, синко, много здраве“; „Балканский юнакъ“ съ руския прѣводъ на Бергъ и „Народна любовь“, стр. „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?“.

23. Въ Ил. Св., год. XIII (1905), кн. VI, сѫ печатани: „Двама приятели“ и „Пѣсень на сливенския Митрополитъ Г. Г. Серафима“ подъ общо заглавие „Двѣ неиздадени до сега стихотворения на Д. П. Чинтуловъ“.

24. Въ „Най-нова пѣснопойка“ ... изд. *Цаню Николовъ*, Търново, 1911, с. 73 — 75, е помѣстено безъ име на авторъ: „Габровското възтание (въ 1862 год.)“.

5. Библиография

1. Най-напрѣдъ сѫ дадени вѣсти за Чинтуловъ въ книгата на *В. Априловъ* — Денница Ново-болгарскаго образованія — часть первая, Одесса, 1841, дѣто се споменува за семинариста Добри (с. 35).

2. Кратки вѣсти за него дава и *П. Р. Славейковъ* — Габровско-то училище и неговы-тѣ първы попечители, Цариградъ, 1866, (с. 26.)

3. Въ българскитѣ цариградски вѣстници сжщо се намиратъ откжслечни вѣсти за Чинтуловъ; посочвания за тѣхъ сж дадени въ бѣлѣжкитѣ къмъ биографията.

4. За Чинтуловъ като поетъ пръвъ пише К. Жинзифовъ въ статията си: „Болгарская литература“, помѣстена въ сборника на *Н. В. Гербель* — Поезія Славянъ . . . Спб. 1871. На с. 299 Жинзифовъ пише: „Изъ молодыхъ болгарскихъ поэтовъ отличаются несомнѣннымъ поэтическимъ дарованіемъ двое — Чинтуловъ и В. Поповичъ. Къ сожалѣнію, произведенія обоихъ, особенно Чинтулова, прекрасныя пѣсни котораго ходятъ въ Болгаріи по рукамъ во множествѣ списковъ, очень рѣдко являются въ печати“ . . . Въ сжщия сборникъ, както вече посочихъ, е печатанъ руски прѣводъ на „Стани, стани, юнакъ балкански“ подъ заглавие „Болгарская пѣсня“. При това стихотворение въ два-три реда се перефразира подъ името на Чинтуловъ казаното по-горѣ отъ Жинзифовъ (с. 311).

5. Слѣдъ него и *А. Н. Пыпинъ* — Исторія слав. литературъ, Спб. 1879^2 т. I, с. 123, споменува за Чинтуловъ: „Въ числото на младитѣ български поети особенно споменватъ Чинтулова, В. Поповича, Иванова и др.“ (Вж. бълг. прѣводъ: История на бълг. литер. отъ А. Н. Пипина и В. Д. Спасовича — прѣвелъ отъ руски Г. Н. Колушкий, първо изд. Кюстендилъ, 1884, с. 90).

6. Слѣдъ смъртъта на Чинтуловъ, 1886, неименуванъ авторъ печати въ сп. „Янтра“, год. I. бр. 13—14 (отъ 8.VIII) статийка: „Няколко думи за живота на Добри П. Чинтуловъ, за литературата му и учителска деятелность“, съ подписъ: „*Единъ отъ ученицитѣ му*“. Тукъ е даденъ и портретъ на Чинтуловъ. Съ незначителни промѣни сжщата статийка е прѣпечатана в сп. „Утро“, год. I. (1892) бр. 11, 12. Можеби четецътъ е забѣлѣзалъ, че много отъ свѣденията, дадени отъ тоя неименуванъ авторъ, сж използувани тука въ биографията. Трѣбва да се признае заслугата на тоя пръвъ биографъ на Чинтуловъ за внимателно подбранитѣ, макаръ и оскждни, указания. Оцѣнката, която дава авторътъ на Чинтуловъ като поетъ и общественъ

дѣецъ, е твърдѣ скромна, но въ нея не сѫ повторени поне грѣшкитѣ, пълнещи по-сетнѣшнитѣ вѣсти за Чинтуловъ.

7. *Д. Мариновъ* въ своята „История на Българската литература“, Пловдивъ, 1887, пише само: „По поезията сѫ работили още: Чинтуловъ („Стани, стани, юнакъ балканский“, „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна“ и др. бунтовни пѣсни) (с. 226).

8. Повече е казано за Чинтуловъ у *М. Московъ* — История на българската литература. Търново, 1895. Краткитѣ биографични свѣдения тукъ сѫ взети отъ сп. „Янтра“ или „Утро“. Пакъ споредъ неименувания биографъ Московъ говори за разпространението и значението на Чинтуловитѣ пѣсни, като не споменва нищо за печатанитѣ въ „Цариградски Вѣстникъ“. Дадена е доста правилна оцѣнка на поета, макаръ че за него се говори слѣдъ Славейковъ: „По своето разпалено патриотическо чувство и по своята външна гладкостъ и музикалность на стихътъ тѣзи стихове се равнѭтъ съ най-хубавитѣ лирическо-патриотически стихотворения отъ нашата литература до освобождението. Тѣ сѫ плѣнявали духътъ не само съ съдържанието си, което е отговаряло на духътъ на врѣмето, но и съ мѣрното си разположение на думитѣ, което иде до музикалность“ (с. 144—145).

9. По редъ иде: *А. Теодоровъ* — Българска литература — Пловдивъ, 1896^1, 1907^2. При второто издание авторътъ погрѣшно сочи годината на смъртьта на Чинтуловъ — 1866. За пѣсеньта „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ казва, че е била „по гръцки оригиналъ“ и продължава: „Чинтуловъ е изпѣлъ пѣсеньта „Стани, стани, юнакъ балкански“. . . и други още лични по живость и патриотическо въодушевление; той ги е писалъ като учитель въ Сливенъ и Ямболъ (отъ 1858 г. нататъкъ), разпространявалъ ги между познати въ рѫкописъ, но никому не изповѣдвалъ, че сѫ негови“ (с. 124). Свѣденията тукъ сѫ неточни; оцѣнка почти не е дадена; изглежда че и на Теодоровъ не сѫ били извѣстни Чинтуловитѣ стихотворения, печатани въ „Цар. Вѣстникъ“.

10. Въ 1899 се явяватъ втори пѫть биографични бѣлѣжки за Чинтуловъ. Въ Ил. Св. год. IX, кн. II и III *Стоянъ Чакъровъ* пише: „Добри Петровъ Чинтуловъ — Народенъ

поетъ (Материали за биографията му)“. И тукъ е даденъ портретъ на Чинтуловъ. Авторътъ казва, че не билъ челъ писаното за поета въ Утро и наистина пише независимо отъ писаното дотогава. Материалитѣ сж дадени главно по лични спомени. Чакъровъ е билъ колега на Чинтуловъ и близъкъ неговъ приятель въ Сливенъ. Но биографътъ не се е погрижилъ да провѣри споменитѣ си, и въ биографскитѣ му посочвания сж допуснати важни грѣшки, нѣкои отъ които вече изтъкнахъ. За по-голѣма убѣдителность, авторътъ прѣдава много често споменитѣ си въ разкази и думи на самия Чинтуловъ, въ които малко може да се вѣрва. Заслугата на Чакъровъ е въ това, че той пръвъ събра произведенията на поета, като изнесе и нѣкои неизвѣстни дотогава. За печатанитѣ въ „Цар. Вѣстникъ“ стихотворения и Чакъровъ не знае нищо. Неговата оцѣнка за Чинтуловъ е въ много отношения погрѣшена. Авторътъ иска настойчиво да обърне внимание на обществото върху единъ незаслужено забравенъ поетъ и общественикъ. Съ тая мисъль тонътъ на работата е повишенъ, фактитѣ прѣиначени — можеби и немного умишлено — оцѣнката прѣувеличена. Единъ примѣръ: „Не трѣбва да забравяме, че поета Чинтуловъ е основата, върху която почива и ще се зижда бждащето на България“ (кн. III, с. 4). — Въ 1910 Чакъровъ прѣпечати сжщата статия безъ сжществени промѣни въ Юб. сб., с. 103 — 168. Името на автора и заглавието сж промѣнени така: *М. Г. Грековъ* — Поетътъ Добри Петровъ Чинтуловъ — (Изъ Сливенскитѣ ми спомени). Освѣнъ това статията е разбита на нѣщо като уводъ и 17 глави, нѣкои отъ които носятъ романни заглавия. Повторени сж почти всички по-ранщни грѣшки — поправена е датата на смъртьта — прибавени сж и нови спомени за Чинтуловъ и негови признания, та цѣлата работа е заприличала на романъ. Едвали не най-важнитѣ моменти въ живота на Чинтуловъ сж свързани съ бой надъ „героя“ и неговъ плачъ. Изобщо работата на Чакъровъ — Грековъ въ новия си видъ нищо не е спечелила, а дори твърдѣ е изгубила и съ това, че тоя пжть отъ Чинтуловитѣ стихотворения сж прѣпечатани само: „Прощавай, синко, много здраве“, „Балкански юнакъ“ съ руския му прѣводъ и „Народна любовь“ (161 — 168.)

Статията на Чакъровъ отъ Ил. Св. е направила впечатление тогава, безъ да подтикне нѣкого къмъ по-сериозна работа. Сп. „Животъ“ год. II, кн. V—VI (мартъ—априлъ 1899) рецензира статията тъй: „Това е една твърдѣ интересна статия съ доста вѣрни биографични свѣдѣния“ (с. 376). Рецензията заема и кратки биогр. бѣлѣжки отъ Чакъровъ.

Друга рецензия дава сп. „Бълг. Сбирка“, год. 6 (1899), кн. 8, (с. 395—396).

11. На Чинтуловото значение като поетъ обърна по-особено внимание *Ив. Д. Шишмановъ* — Наченки отъ руско влияние въ българската книжнина (сп. „Български прѣгледъ“ год. V. (1899) кн. IX – X). Слѣдъ като говори за даскалската поезия отъ 1848 — 49, печатана въ „Цар. Вѣстникъ“, Шишмановъ пише: „Но вижъ, че се явяввтъ на страницитѣ на сжщия Цариградски Вѣстникъ едноврѣменно Славейковъ и Чинтуловъ и — поезията като по магическа заповѣдь се прѣобразува!“ (с. 160); по-нататъкъ: „Славейковъ и Чинтуловъ *едновръменно* (к. на авт.) се явяватъ като реформатори на българската поезия и рано й удрятъ тоя печатъ, който тя носи и днесъ“ (с. 162). Тукъ сж цитувани 5 строфи отъ „Изпроводякъ на едного българина“ направо отъ „Цар. Вѣст.“ Изобщо страницитѣ на Шишмановъ за новобългарската поезия не даватъ правилна оцѣнка на фактитѣ и особено на Чинтуловъ. Прѣди всичко Шишмановъ съвсѣмъ погрѣшно оцѣнява Кипиловски като го нарича „патриархъ на нашитѣ по-нови поети“ (с. 151) и му дава „палмата на първенството“ (с. 153). Така може да се говори за единъ истински поетъ, но не и за Кипиловски, който е далъ само единъ прѣводъ отъ Ат. Христополу: „ѡ тамбȣро, Мȣсо сладкопойно.“ Не е вѣрно и твърдението, че Славейковъ и Чинтуловъ се явяватъ едноврѣменно. Шишмановъ подчъртава едноврѣменостьта, като има прѣдъ очи стихотворението „Гробъ“ отъ Славейковъ, *пръводъ* отъ руски, за което Шишмановъ признава: „Наистина Славейковъ се бори още съ формата, на която не е навикналъ“ (с. 161), и че слѣдъ това стихотворение въ „Цар. Вѣст.“ слѣдватъ Славейкови стихове, едва отличими отъ даскалскитѣ. Тоя слабъ прѣводъ не дава право да се говори въ такава смисъль за едноврѣменность, защото наредъ, едноврѣменно съ него стоятъ такива

хубави оригинални стихотворения, каквито сѫ първитѣ двѣ отъ Чинтуловъ.

12. Малка бѣлѣжка — „Добри Чинтуловъ“ — дава *Г. Стойновъ* (С. С. Бобчевъ—Юбилеенъ споменъ за десетгодиш. на „Бълг. Сбирка“, София, 1903, с. 18 — 19). Авторътъ пише: „Като прѣдшественикъ на Ботева и Каравелова, той (Чинтуловъ) е създателя на патриотичната пѣсень у насъ“. По-нататъкъ се сравнява значението на Чинтуловъ съ това на Теодоръ Кьорнеръ въ Германия, Петьофи въ Унгария, Рига въ Гърция. Революционната пѣсень на Чинтуловъ се нарича „рѣдкость въ онова врѣме по хармоничность, горещо чувство и полетъ къмъ воленъ животъ“ (с. 19).

13. Библиографски свѣдения за Чинтуловъ даде *А. Гечевъ* — „Библиография на историята на новата бълг. литература“ (Извѣстия на семинара по слав. филология, София, 1905, с. 430 456, 462).

14. За Чинтуловъ споменава и *Пенчо Славейковъ* — Българската поезия, I. Прѣди (сп. „Мисъль“, год. XVI (1906), кн. II.). Както вече цитувахъ, Пенчо Славейковъ ясно сочи Чинтуловъ като пръвъ нашъ поетъ. При тая по-точна оцѣнка, Пенчо Славейковъ все пакъ е подцѣнилъ стиховетѣ на Чинтуловъ, макаръ че — както изглежда — сѫ му били извѣстни пѣснитѣ въ „Цар. Вѣстникъ“. Той пише: „Добре Чинтуловъ . . . дава пръвъ примѣръ отъ правилна българска стихотворна рѣчь. А и една твърдѣ тънка сѣнка отъ поезия лежи надъ тия стихове. Но извора на поезия у Чинтуловъ прѣстава твърдѣ скоро, види се защото у него тя ще е била само младежки кипежъ, врѣменно увлѣчение. На младини кой не е „бивалъ поетъ“, т. е. кой не е писалъ стихове? При все това Чинтуловъ има една голѣма заслуга — той дава насока на младитѣ поети какъ и кѫдѣ да отидатъ за поука“ — сирѣчь при рускитѣ поети и критици (с. 76). — Фактическа невѣрность е посочената година за смъртьта на Чинтуловъ — 1866, която Славейковъ е взелъ навѣрно отъ учебника на Теодоровъ.

15. *Б. Пеневъ* — Петко Р. Славейковъ — историколитературна студия, Псп. София, кн. LXVII, год. XVIII (1906), свезка 7 – 8, с. 553, като говори за даскалската поезия, пише: „Между всичкия този сборъ отъ безцвѣтни и безжизнени сти-

хотворения се срѣщатъ тукъ-тамъ и поетично замислени работи, които даже изненадватъ на пръвъ пѫть. Напр. стихотворенията на Добря Чинтуловъ въ „Цариградски вѣстникъ“, прѣводитѣ на Катранова“ . . .

16. Пълно съ грѣшки е писаното за Чинтуловъ отъ *Д. Мирчевъ* въ неговото „Кратко рѫководство по бълг. литература“, Търново, 1907. Той сочи П. Р. Славейковъ за „създатель на новобългарската поезия“ (с. 107), като повтаря грѣшката на Теодоровъ. И на Мирчевъ не сѫ били извѣстни стихотв. въ „Цар. Вѣст.“ — „Чинтуловъ открилъ дарбата си за поезия още като ученикъ въ Одеса. Но поетични творения съ духъ и чувство, смисълъ и художество той е създалъ като учитель въ Сливенъ и Ямболъ“ (с. 118). Грѣшки: „въ Одеса Чинтуловъ добива четвъртокласно образование“. „Прѣзъ 1860 г. той се завърналъ въ България“ . . . „съ Чинтуловитѣ произведения се внася новъ елементъ въ пѣснитѣ — дидактиченъ“. Оцѣнката е неопрѣдѣлена: „Чинтуловъ стои настрана отъ много други стихотворци прѣзъ онова врѣме“, пѣснитѣ му „на врѣмето си произвеждали фуроръ“ (с. 118 — 119).

17. Сѫщата година за Чинтуловъ споменува и *Д. Т. Страшимировъ* въ своята „История на Априлското възстание“ т. I, Пловдивъ, 1907. Цитувани сѫ първитѣ строфи от „Стани, стани, юнакъ балкански“ и „Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна?“ за която пѣсень и Страшимировъ казва — навѣрно по Теодоровъ — че е отъ гръцки (с. 341).

18. Пакъ въ сѫщата година за Чинтуловъ срѣщаме вѣсти у *Л. Касѫровъ* — Енциклопедически Рѣчникъ . . . ч. III, Пловдивъ, 1907. На с. 3040 — 3041 сѫ дадени за „Чинтуловъ (Добри Петровъ—)“ биогр. свѣдения, споредъ Утро. Споредъ сѫщото се говори и за значението на бунтовнитѣ му пѣсни. На авторътъ е извѣстно и писаното въ Ил. Св., отдѣто е цитувана първата строфа на „Прощавай, синко“ . . .

19. Въ автобиографичнитѣ бѣлѣжки на *Митрополитъ Натанаилъ*: — „Жизнеописание Митр. Охридо—Пловдивскаго Натанаила“ . . . (Мсб., кн. XXV, София, 1909) — има интересни спомени за Чинтуловъ като одески семинаристъ отъ 1845 – 1847.

20. Въ 1910 излѣзе: „Юбилеенъ сборникъ на Българското народно читалище „Зора“ въ Сливенъ.“ Тукъ сѫ дадени доста материали по историята на това читалище и града. Както показахъ, тукъ е прѣпечатана статията на Чакъровъ за Чинтуловъ. Но и въ другитѣ статии често се говори за него. Вѣрното и цѣнното, което съдържатъ тѣ, е използувано отъ мене при съотвѣтни посочвания въ „Биографията.“ Освѣнъ въ статията на Грековъ, за Чинтуловъ се говори и въ слѣднитѣ бѣлѣжки и спомени: *З. Кировъ* — Исторически бѣлѣжки за бълг. нар. читалище „Зора“ въ Сливенъ, с. 11—65; *М. П. Икономовъ* — Моитѣ спомени за училищно-читалищното дѣло на гр. Сливенъ (1815—1877), с. 66—73; Д-ръ *Сим. Табаковъ* — Сливенскитѣ будители вънъ отъ Сливенъ, с. 169—203; *Ат. Николовъ* — Два момента отъ театралния животъ на читалището „Зора“, с. 204—209; *Аргира З. Жечкова* — Двѣ думи по основаването на Сливенското женско благотворително дружество „Майчина длъжность“, с. 212—214; на с. 244—245 е дадена таблица на „Настоятелствата на бълг. нар. читалище „Зора“ въ гр. Сливенъ отъ 1860 до 1910 г.“, дѣто срѣщаме името на Чинтуловъ въ графата „съвѣтници“. — За него се споменава въ биогр. бѣлѣжка за Ст. Г. Гидиковъ, с. 246—247, а сѫщо и за д-ръ Г. В. Мирковичъ, с. 277—278.

21. Макаръ малко, но цѣнни сѫ свѣденията за Чинтуловъ въ томоветѣ: „Изъ архивата на Найденъ Геровъ“ подъ редакцията на *Т. Панчевъ*, изд. Б. А. Н. кн. I и II, София 1910—1914. Вж. кн. I, с. 790, 940; кн. II, с. 494,839—841.

22. Откѫслечни свѣдения за Чинтуловъ като прѣдставитель отъ Сливенско на Събора въ Цариградъ намираме въ: „*Протоколи* на Българскыя-тъ Народенъ Съборъ въ Цариградъ прѣзъ 1871 г.“ изд. Св. Синодъ на Бълг. Църква, София, 1911.

23. Навѣрно нѣщо повече и по-цѣнно би казалъ за Чинтуловъ *К. Величковъ* — Български писатели — подъ ред. на Ив. Вазовъ, София 1914 — ако бѣше успѣлъ да развие своитѣ „Бѣлѣжки по историята на новата ни българска книжнина“. Въ тоя видъ, въ който тѣ сѫ останали, Чинтуловъ е само споменатъ „между поетитѣ до Славейкова“ (с. 312).

24. За Чинтуловъ споменава и *Ст. Чилингировъ* въ статията си — Хараланъ Ангеловъ [Приносъ къмъ нашата доосво-

бодителна поезия], отпечатъкъ отъ сб. Б. А. Н. кн. II, София, 1915, с. 66, 84.

25. *Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ* — Студии изъ областьта на българското възраждане. В. Н. Григоровичъ, неговото пѫтешествие въ Европейска Турция (1844—1845) и неговитѣ отношения къмъ българитѣ" ... (сб. Б. А. Н., кн. VI, 4, София, 1916) — даде свѣдения и по-нови извори, като не се е справилъ съ посоченитѣ въ работата му статии за Чинтуловъ. Така напримѣръ, като дата на смъртьта му е посочена 1890 год. — повторена е грѣшката въ Ил. Св. Шишмановъ не е забѣлѣзалъ, че Чакъровъ и Грековъ сѫ едно и сѫщо лице, та се опитва да вади заключения отъ еднаквостьта на писаното отъ единия и другия, прѣразказвайки Грековата басня за Хомяковия „Орелъ" (с. 126—127; 148—149). Оцѣнка на Чинтуловъ не е дадена, но е загатнато, че той още не е достатъчно оцѣненъ. Накрай е прибавена кратка библиография.

26. На Чинтуловъ, безъ да се споменава името му, сѫ посветени нѣколко реда въ литературния подлистникъ на *К. Константиновъ* — „Стариятъ градъ" (в. „Трибуна", год. I, бр. 52 от 26.VIII, 1919). Сѫщиятъ подлистникъ и въ книгата на Константиновъ — „Къмъ близкия", София, 1920. Авторътъ пише: „Тукъ (Сливенъ) се роди и угасна оня кротъкъ поетъ-учитель, който видѣ широкия свѣтъ — но не можа да се откѫсне отъ бащинията си и се върна, за да изпѣе прѣзъ 50-тѣхъ години най-трогателната пѣсень, съ която тогавашнитѣ майки изпращаха своитѣ синове да умиратъ (?):

Прощавай, синко, много здраве.
. . . .
Свѣтъ и хората да видишъ,
И да си търсишъ тамъ честьта! (Цит. кн. с. 29).

27. *Боянъ Пеневъ* — П. Р. Славейковъ, София, 1919 — смѣта стихотворенията на Славейковъ въ „Смѣсна китка" и „Пѣснопойка" „като първи поетически произведения на новата българска литература" (с. 41—42). А като говори по-нататъкъ за първитѣ поетически опити у насъ прѣзъ XIX в., които нѣматъ художествена цѣна, прибавя: „Изключение до извѣстна степень правятъ опититѣ на Найденъ Геровъ и Добри Чинтуловъ прѣзъ

40-тѣ години.“ „Въ 1849 Чинтуловъ обнародва въ Цариградски вѣстникъ първитѣ си двѣ стихотворения, които се отличаватъ съ издържани и звучни стихове и съ непосрѣдно, искрено лирическо чувство. Но тия опити, макаръ и да прѣдхождатъ поезията на Славейкова, сѫ единични.“ Затова: „не ще сгрѣшимъ, ако кажемъ, че у насъ Славейковъ пръвъ се проявява като поетъ — не като авторъ на нѣколко случайни стихотворения, а като поетъ съ установенъ художественъ вкусъ и съ значителна дарба“ (с. 103). Отъ изнесеното въ тая книга се вижда, че стихотворенията на Чинтуловъ не сѫ случайни и единични. И ако не всички отъ тѣхъ сѫ били извѣстни и не сѫ упражнили такова влияние за развитието на нашата лирика, каквото упражниха пѣснитѣ на Петко Славейковъ, това още не значи, че послѣдниятъ трѣбва да се смѣта пръвъ нашъ поетъ. Независимо отъ историколитературното значение, пѣснитѣ на Чинтуловъ иматъ своя художествена цѣна и, понеже се явяватъ прѣди тия на Славейковъ, трѣбва да ги смѣтаме начало на нашата поезия.

6. Личнитѣ имена

Абрамовичъ, Д. И. 124.
Адрианополски, митропол. Кирилъ 23.
Али паша 30, 32—33.
Ангеловъ, Хараланъ 140.
Антимъ I 129.
Априловъ, В. Е. 13—16, 100, 103, 133.
Арнаудовъ, д-ръ М. 86.
Асѣновъ, Х. Димитъръ 9. 17, 29.

Балабановъ, Марко 33.
Белички, митроп. Серафимъ 38, 74, 125, 133.
Бергъ, Н. 117. 130, 133.
Беронъ, П. 107.
Бобчевъ, С. С. 138.
Богоевъ (Богоровъ), Ив. 14—16, 100.
Ботевъ, Хр. 14, 17, 46—47, 52, 86, 89, 107, 138
Бурмовъ, Т. С. 37, 113
Бѣлий, Андрей 90.

Вазовъ, Ив. 46, 117, 119, 131, 140.
Ванковъ, Н. Ив. 21, 110.
Василевъ, Г. П. 87, 121, 131.
Великсинъ, Д 89.
Величковъ, К. 117, 119, 131, 140
Венелинъ, Ю. И. 14.
Воронцовъ, графъ М. С. 13.

Габровецъ, Игнатий 13.
Гаврилъ, одески митроп. 13.
Гайдаровъ, П. С. 132.
Георгиевъ, Йор. п. 35, 37, 99.
Гербель, Н. В. 117, 130, 134.
Геровъ, Н. 14—16, 18, 21, 26—27, 86—89, 95, 99, 102—103, 108, 117, 140—141.
Гечевъ, А. 138.
Гигова 125.
Гидиковъ, С. 73. 101, 111, 124, 129, 140.
х. Господинъ 35.
Грековъ, М. Г. 11—14. 16, 18—20, 23—26, 28, 39—41, 99—103, 106—109, 111, 114, 119, 131, 136, 140—141.
Григоровичъ, В. Н. 103, 141.
Грудовъ, Ил. 14, 16, 17.
Груевъ, Я. 35, 36.

Диамандиевъ, Д. 13, 20, 21, 110.
Дибичъ Забалкански 9.
Димитраки бей 35.
Димитровъ, Ц. 21.
Димитъръ Кешиша 11, 101, 108.
Добровски, Ив. 9, 101
Доброплодни, С. 9—11, 35—36, 101, 107—108.
Дриновъ, М. 119.

Желѣзковъ, Д. 24.
Жечкова, З. 28, 140.
Жинзифовъ, Р. 19, 86, 119, 124, 133,
Жуковски, В. А. 125.

Заболотскій, П. А. 124.
Зейнелъ паша 23.

Ивановъ, А. 12.
Изворски, П. Н. 87.
Икономовъ, Г. 9.
Икономовъ, М. П. 11, 95, 101, 107, 111, 120—121, 123—124, 133, 140.
Индже войвода 9.
Иречекъ, К. 10.

Кавалджиевъ, Д. 21.
Каницъ, Ф. 114.
Каравеловъ, Л. 40, 46—47, 89, 119, 130, 133, 138.
Касапски, Н. 14—15, 2 , 102.
Касжровъ, Л. 139.
Катрановъ, К. А. 139.
Кипиловски, Ат. 137.
Кировъ, З. 21, 107—108, 140.
Княжески, З. 12—14. 102.
Колушки, Г. Н. 134.
Константиновъ, К. 141.

Костовичъ, Хр. 21.
Кръстевичъ, Г. 32—33, 36.
Кьорнеръ, Теодоръ 138.

Левски, В. 8, 17, 52.
Лермонтовъ, М. Ю. 72, 123—124.

Макариополски, Иларионъ 36.
Максимовъ, Хр. Д. 102.
Мариновъ, Д. 119, 135.
Минковъ, Д. 103, 108 — 109, 111, 114, 122, 127—128.
Мирковичъ, Р. В. 27, 111, 140.
Мирчевъ, Д. 139.
Михаиловски, Н. 14, 102.
Младеновъ, Л. 106—107.
Момчиловъ, Ив. 102.
Московъ, М. 135.
Мурко, М. 87.
Мутева, Елена 14—15.
Мутевъ, Евстати 14, 116.

от. Натанаилъ 14—17, 95, 103, 113, 139.
Николовъ, А. 28, 110, 140.
Николовъ, Ц. 133.

Огняновичъ, К. 85—86.
Оджаковъ, П. В. 130.

Палаузовъ, Н. 14—16.
арх. Панаретъ 36.
Панчевъ, Т. 99, 140.
Пеневъ, Б. 88, 138, 141.
Петковъ, Б. 14.
Петьофи, А. 138.
Питагоръ 103, 106.
Пишурка, Кр. 87.
Платонъ 103, 106.
Погодинъ, М. П. 102.
Попски, Д. 85.
Пушкинъ, А. С. 126.
Пипинъ, А. Н. 134.
Пѣевъ, Ив. 132.
Пѣшаковъ, Г. Т. 86.

Раковски, Г. С. 86.

Селимински, д-ръ Ив. 9, 20.
Славейковъ, Пенчо 46—47, 88—89, 138.
Славейковъ, Петко 13—16, 19, 31, 36, 40, 46—47, 86—89, 108, 112, 113, 116, 124, 128, 133, 137—142.
Софрони Врачански 85.
Спасовичъ, В. Д. 134.
п. Станчо (Стоянъ) 24, 108—109, 111.
Стефановъ, Ст. П. 34.
Стефанъ Караджата 17.
Стойновъ, Г. 9, 11, 138.
Страшимировъ, Д. Т. 100, 139.
Сукнаровъ, Т. К. 119, 131.

Табаковъ, д-р С. 10, 13, 20, 89, 99, 101, 129, 140.
Теодоровъ-Баланъ, А. 89, 119, 135, 138—139.
Тинтеровъ, К. С. 117, 128, 130.
Тодоръ Сливнелията 17.
Тошковичъ, Н. 14—15.

Фотиновъ, К. 21.
Франгя, А. 86.

Хараламбовъ, Н. 110.
Хитовъ, П. 9.
Хомяковъ, А. С. 19, 141.
Христиди, братя Михни и Сиву 12.
Христопуло, А. 137.

Цанковъ, Др. 14, 17, 108.
Цукала, Г. 11, 101, 108 — 109.

Чайковски (Садъкъ паша) 22, 107.
Чакъровъ, Ст. 95, 99, 111, 120 — 121, 123, 125, 129, 133, 135, 137, 140—141.
Чинтуловъ, Димитъръ 100.
Чинтуловъ, И. 100.
Чинтуловъ, П. 27, 40, 101.
Чилингировъ, Ст. 140.
Чомаковъ, Ст. 33, 35.

Шишковъ, Т. Н. 126, 130.
Шишмановъ, д-р Ив. Д. 15—16, 103, 137, 141.
Шоповъ, А. 113.

Яворовъ, П. К. 46—47, 52—55.

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.
Портретъ на Д. Чинтуловъ съ автографенъ подписъ . . 3
I. Биография 5
II. Литературна характеристика 43
III. Стихотворения 57
  1. Стара майка ся прощава съсъ сынъ-атъ си . . 59
  2. Изпроводякъ на едного Българина изъ Одесса . 61
  3. Китка отъ Балкана 62
  4. Възпоменание 63
  5. Стани, стани, юнакъ балкански 65
  6. Кѫдѣ си, вѣрна ти любовь народна? 67
  7. (Българи юнаци) 69
  8. (Вѣтъръ ечи, балканъ стене) 69
  9. (Лѣтна нощь се прѣвалява) 70
  10. (Богдане, мой мили сине) 71
  11. (О, колко си добра) 71
  12. (Издигна си рѫката . . .) 71
  13. (Гдѣ, кажете сега . . .) 71
  14. (Той много добрини . . .) 72
  15. (Врѣмето тича. . .) 72
  16. (На хранено конче . . .) 72
  17. Молитва (М. Ю. Лермонтовъ) 72
  18. (Изяснило се небето) 73
  19. (Прахътъ на . . .) 73
  20. (Ти, вѣчно пѫтниче) 74
  21. Двама приятели 75
IV. Пѣснитѣ на Чинтуловъ 83

V. Бѣлѣжки

  1. Съкращения 99
  2. Къмъ биографията. 99
  3. Къмъ стихотворенията 114
  4. Разпространение на пѣснитѣ 130
  5. Библиография 133
  6. Личнитѣ имена 143

Грѣшки:

Страница 16, 17 р. отдолу: съ „славата“; чети: и „славата“.
„ 53, 10 р. отгорѣ: природа; чети: природна.
„ 55, 4 р. „ мрачни нощи; чети: мѫчни нощи.
„ 87, 23 р. отдолу: 1445; чети: 1845.
„ 90, ритмичната схема е:

◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡
◡ ◡ ◡ | ◡ ◡ ◡ |
◡ | ◡ | ◡ | ◡ | ◡
◡ ◡ ◡ | ◡ ◡ ◡ |

„ 114, 21 р. отгорѣ: ans; чети: aus.

76

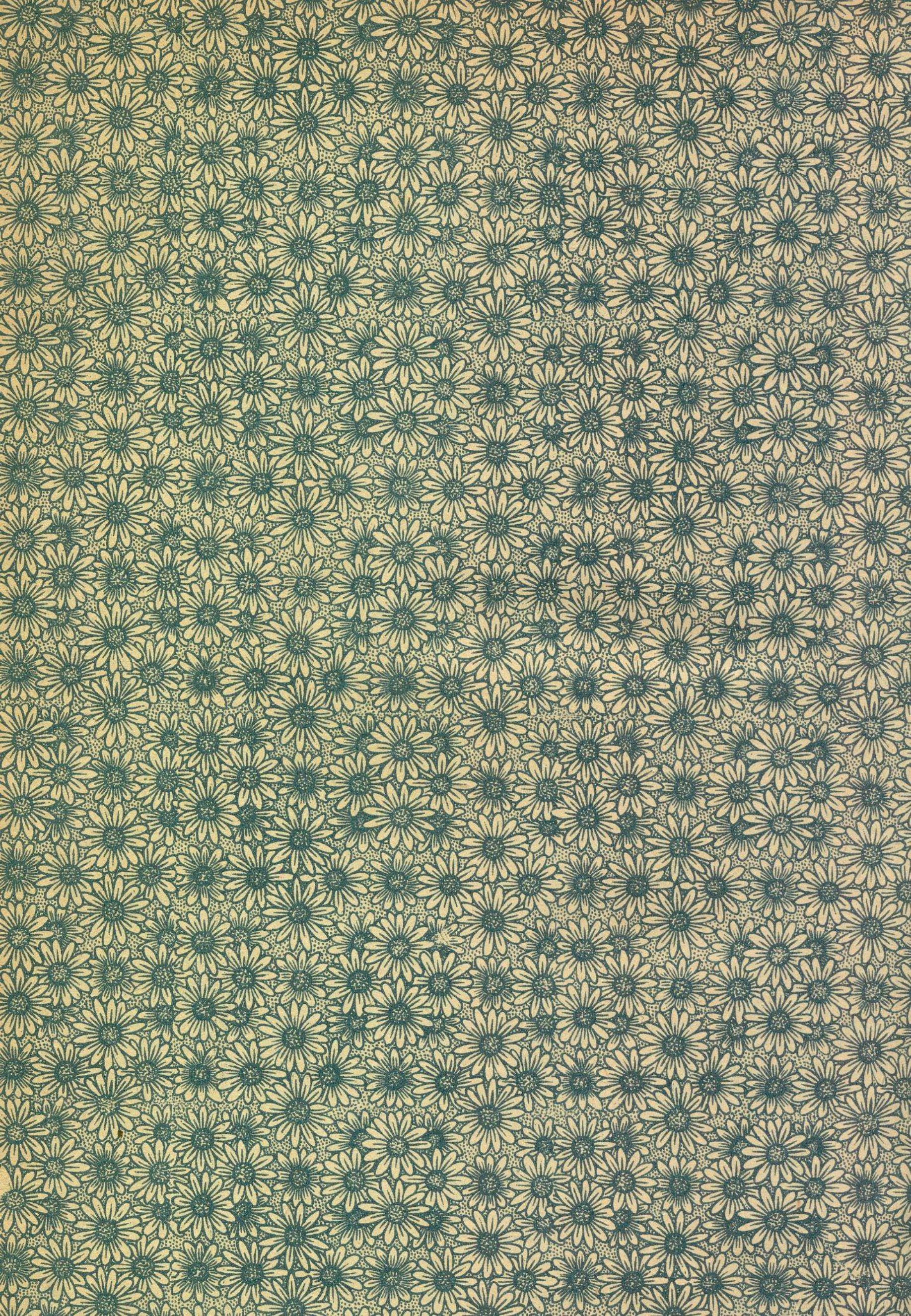

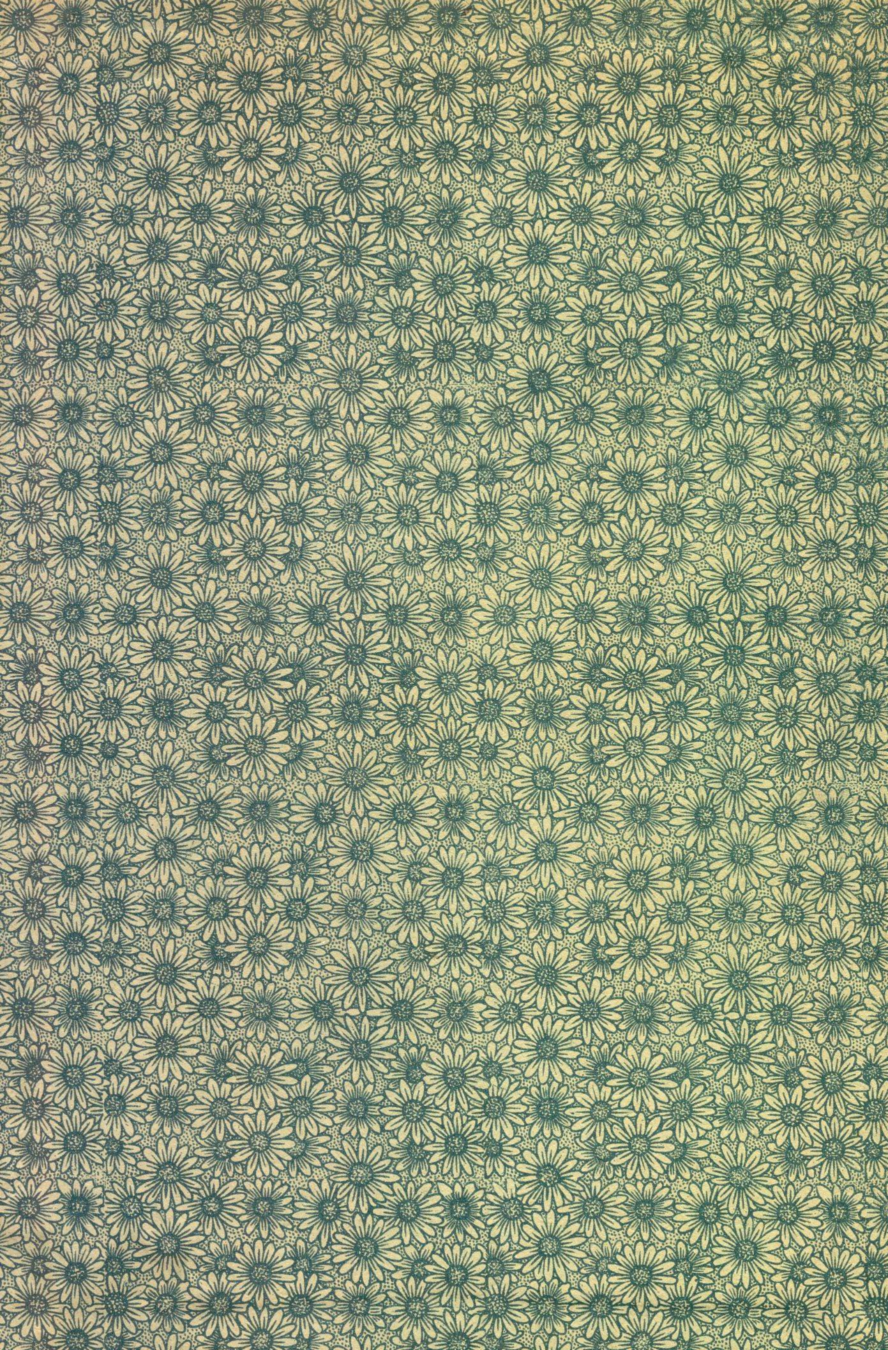

Добри
Чинтуло

Чит. ЗОРА